

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: Ο ΟΛΥΜΠΟΣ ΣΤΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ποντίκα Ευδοκία
A.M. 0201040

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ: Κος Σακκής
Κος Αναγνωστόπουλος

-Βόλος 2005-

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 4420/1
Ημερ. Εισ.: 30-06-2005
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΠΕ
2005
ΠΟΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ : Ο Όλυμπος στην μυθολογία	5
Το ανάκτορο του Δία	6
Ο βωμός	7
Το δωδεκάθεο του Ολύμπου	8
Τα Τέμπη – Ο μύθος και οι Θεοί	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ : Οι Περραιβοί στην Παρολύμπια	
περιοχή.....	12
Η αρχαία Περραιβία	12
Οι Περραιβοί στην Αργοναυτική Εκστρατεία	13
Η Περραιβική Δωδώνη	13
Τα αρχαία Λείβηθρα	14
Ο Πολυποίτης αρχηγός των Περραιβών	14
Ο Γουνεύς	15
Ο Ορφέας των Λειβήθρων	16
Λαπίθες κατοικούν τις περιοχές της Περραιβίας	17
Ο Ιξίων των Λαπιθών	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : Ο Όλυμπος στην ιστορία του Ελληνικού	
Έθνους	18
1. Στους Αρχαίους χρόνους.....	18
2. Στους Μεσαιωνικούς χρόνους	20
3. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας	21
4. Τα αρματολίκια και η οργάνωσή τους	21
5. Τα αρματολίκια του Ολύμπου	22
6. Το επαναστατικό κίνημα στον Όλυμπο. 1820 – 1822	24
7. Η αποτυχία του επαναστατικού κινήματος το 1822 και τα αποτελέσματα.....	27
8. Οι συνέπειες της αποτυχίας των επαναστατικών κινήματων στον Όλυμπο	28
9. Αγωνιστές από την περιοχή του Ολύμπου. 1820 - 1822	29
10. Άλλες ηρωικές φυσιογνωμίες	32
11. Καρυά, Πολιάνα, Σκαμνιά, επαναστατούν το 1833.....	32
12. Η επανάσταση στις Παρολύμπιες περιοχές και στο Λιβάδι το '54... 33	
A. Η επανάσταση του 1878. Η περιοχή του Ολύμπου στις φλόγες της	
Επανάστασης	34
1. Απόβαση επαναστατών στο Λιτόχωρο στις 14 Φεβρουαρίου 1878....	35

2. Η προσωρινή Κυβέρνηση του Ολύμπου στις 19-2-78.....	36
3. Η πτώση του Φρουρίου Πλαταμώνος στις 22 Φεβρουαρίου 1878...	37
4. Πυρπόληση του Λιτόχωρου στις 29 Φεβρουαρίου 1878.....	38
5. Η μάχη της Μπολιάννας ή Βολιανών στις 7 Μαρτίου 1878	38
6. Ο άτυχος πόλεμος του 1897	39
7. Βαλκανικοί πόλεμοι. 1912	39
8. Στα χρόνια της Κατοχής. 1940	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ :

A. Οι οχυρώσεις και οι Αρχαιολογικοί χώροι γύρω από τον Ολυμπο.....	42
1. Ακροπόλεις – Οχυρώσεις	42
α. Τα τείχη των Ακροπόλεων	42
β. Τα τείχη της Τιτνάτας	43
2. Αρχαιολογικοί χώροι	43
α. Το Πύθιο	43
β. Το αρχαίο Δίο	44
γ. Το κάστρο του Πλαταμώννα	45
δ. Η Πέτρα	46
B. Τα πιο αξιόλογα μοναστήρια της περιοχής Ολύμπου	47
1. Η Μονή Κανάλων της Καρυάς – Ολύμπου	47
Ο περίβολος και τα κτίσματα της Μονής	48
Κειμήλια της Μονής	49
2. Η Μονή του Αγίου Διονυσίου.....	50
3. Η Μονή της Αγίας Τριάδας Σπαρμού	52
4. Η Μονή της Πέτρας	53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ : Ο Όλυμπος στα Νεότερα

χρόνια.....	54
Ιστορικά περιηγήσεων και εξερευνήσεων	54
Ο Όλυμπος στην ποίηση και την τέχνη	55
Βασίλειος Ιθακήσιος, ο ζωγράφος του Ολύμπου	57

ΕΡΕΥΝΑ. Η Κοινωνική, Οικονομική, Πολιτιστική, Επαγγελματική, Μορφωτική κατάσταση και Εκπαίδευση στα χωριά του Ολύμπου στα Νεότερα χρόνια	59
1. Σχέσεις των δύο φύλων μεταξύ τους	60
2. Γάμος	60
3. Οικονομική δραστηριότητα στο χωριό	61
4. Η συμμετοχή της γυναίκας στην οικονομική δραστηριότητα	62
5. Οι ασχολίες της γυναίκας στο σπίτι	62
6. Η θέση της γυναίκας στην κοινωνία	63
7. Λαογραφικά στοιχεία	64

8. Χαρές και κοινωνικές εκδηλώσεις	64
9. Η εκπαίδευση	65
10. Παραδοσιακά Επαγγέλματα	66
11. Έθιμα και παραδόσεις στις μεγάλες γιορτές	66
12. Τραγούδια και ποιήματα	67
13. Θρύλοι για την περιοχή	68
Συγκεφαλαιωτικές παρατηρήσεις	69
Βιβλιογραφία	73
Παράρτημα Ι Συνεντεύξεις	76
Χωριό Κρυόβρυση:	
1. Η σχέση των δύο φύλων μεταξύ τους	77
2. Ασχολίες των ανθρώπων στο χωριό. Οικονομική δραστηριότητα....	77
3. Η γυναίκα στην οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα	78
4. Έθιμα και παραδόσεις στις μεγάλες γιορτές	79
5. Απόψεις γυναικών για τις σχέσεις τους με τον άντρα. Γάμος.....	82
6. Λαογραφικά στοιχεία	83
7. Χαρές και κοινωνικές εκδηλώσεις στο χωριό	84
8. Τραγούδια που έλεγαν στις γιορτές και τις δουλειές	85
9. Η εκπαίδευση στο χωριό	88
10. Παραδοσιακά επαγγέλματα της περιοχής	88
Χωριό Καρυά :	
1. Η σχέση άντρα-γυναίκας στο γάμο	89
2. Θρύλοι για την περιοχή	90
Παράρτημα ΙΙ Φωτογραφικό υλικό	92

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Όλυμπος, το θρυλικό βουνό της Ελλάδας, η έδρα των δώδεκα Θεών, χωρίζει τη Μακεδονία από τη Θεσσαλία και μαζί με τον Κίσαβο έπαιξαν ρόλο σημαντικό στην ιστορία της Θεσσαλίας και γενικότερα της Ελλάδας. Η παρολύμπια περιοχή που ορίζεται από τους νομούς Πιερίας, Κοζάνης, Γρεβενών, Τρικάλων, ως την κοίτη του Πηνειού ποταμού, από το σημερινό Κουτσόχερο, τη Φαλάνη, τους Γόννους και την κοιλάδα των Τεμπών, στα πανάρχαια χρόνια μέχρι και τη Βυζαντινή περίοδο, ονομαζόταν Περραιβία. Οι κάτοικοι της Περραιβίας έλαβαν μέρος στην Αργοναυτική εκστρατεία και κατά τη διάρκεια της επέκτασης των Λαπιθών, οι Περραιβοί αποσύρθηκαν στα ορεινά μέρη της Περραιβίας και του Ολύμπου. Ο τόπος αυτός περικλείει το ιερότερο βουνό του κόσμου και το αρχαιότερο της γης, γιατί θεωρήθηκε ότι αυτό δημιουργήθηκε πριν από 1400 χρόνια¹.

Το Περραιβικό γένος που έζησε στην πιο ιδανική περίοδο στα απώτατα χρόνια, δημιούργησε πολιτισμό και συνέλαβε την ιδέα του θείου, το οποίο τοποθέτησε επί του ιερού του Ολύμπου και διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο σε αξιόλογα γεγονότα. Από το γένος αυτό ξεπετάχτηκαν Θεοί, ημίθεοι, Μούσες, ήρωες και γενναίοι πολεμιστές. Αλλά, παράλληλα οι Περραιβοί στάθηκαν οι κυματοθραύστες όλων των εχθρών που έμπαιναν στο Θεσσαλικό χώρο από το βορρά, λόγω των στενών περασμάτων του Ολύμπου.

Οι άνθρωποι αυτής της περιοχής του Ολύμπου, δημιούργησαν το πρώτο και αρχαιότερο στον κόσμο Μαντείο του Δωδωναίου Δία και την πρώτη και αρχαιότερη στην Ελλάδα Αμφικτυονία- την Τιπολίτιδα. Ο λαός αυτός ζώντας στο χώρο του Ολύμπου πρόσφερε στο σύνολο πολλά, χωρίς να εισπράξει κάτι για τον εαυτό του. Είναι γνωστό ότι πολλοί λαοί οικειοποιήθηκαν τους Θεούς, τις Μούσες, τα διάφορα μυστήρια και λάτρεψαν τους Θεούς του Ολύμπου σαν δικούς τους Θεούς.

Ο Όλυμπος έχει ιστορία 4.000 χρόνων και υπήρξε το κέντρο της ελληνικής μυθολογίας, καθώς και η κατοικία των δώδεκα Θεών. Επέδρασε στη ζωή των Ελλήνων και με την αρχοντική του μεγαλοπρέπεια επιβλήθηκε στη συνείδηση του Ελληνισμού. Κέντρισε το θρησκευτικό, φυσιολατρικό και πατριωτικό συναίσθημά τους και αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τους Έλληνες ποιητές. Οι κακοτράχαλες κορυφές του, οι βουνοπλαγιές και οι ρεματιές του τραγουδήθηκαν από τους κατοίκους της περιοχής, αλλά και όλους τους Έλληνες.

1. Α., Λαζάρου, *Η Θεσσαλία από τις αρχές ως το 1881*, Ανάτυπο από τα Θεσσαλικά χρονικά, τόμος 14^{ος}, Αθήνα, 1981, σελ. 11

Για την προέλευση της ονομασίας Όλυμπος, υπάρχουν πολλές εκδοχές. Σύμφωνα με κάποια εκδοχή, προέρχεται από τη λέξη των αιολόφωνων κατοίκων της δυτικής και νότιας ακτής της Μικράς Ασίας και χρονολογείται στο 1800 π.Χ. Οι Αραβοφοίνικες, φορείς της θρησκείας του Διονύσου, παρετυμολόγησαν το όνομα Όλυμπος από τις σημιτικές λέξεις Eloim –ab– Eloim- Ba = Θεών τόπος- κατοικία, από όπου και ο τύπος Έλυμπος².

Βέβαια, στην αρχαία ελληνική, επειδή Όλυμπος σήμαινε τον ουράνιο χώρο όπου κατοικούσε ο Θεός - Θεοί, ονόμασαν το βουνό αυτό Όλυμπο, γιατί οι κορυφές του φαίνονται να εγγίζουν τον ουρανό και να χάνονται στα νέφη του βουνού. Έτσι, ταύτισαν οι άνθρωποι τον νοητό με τον υλικό – ορατό, το όρος.

Το τοπίο της περιοχής του Ολύμπου είναι καθαρό και λαμπρό και ιδιαίτερα μετά από βροχή, που νιώθεις μια άφατη γαλήνη και ψυχική αγαλλίαση, όταν κοιτάς τον Όλυμπο.

Από γεωγραφικής άποψης, ο Όλυμπος βρίσκεται στη Βόρειοανατολική πλευρά της Θεσσαλίας και στο Νοτιοδυτικό άκρο της κεντρικής Μακεδονίας, στα σύνορα των Νομών Λάρισας- Επαρχίας Ελασσόνας και Πιερίας. Είναι το ψηλότερο βουνό της Ελλάδας με 2.917 μέτρα και χωρίζεται στον Άνω και κάτω Όλυμπο. Ο Άνω Όλυμπος στα όρια των Νομών Λάρισας και Πιερίας, σχηματίζει στο ψηλότερο τμήμα του ένα σχεδόν οροπέδιο με αρκετές κορυφές ψηλότερες από 2600 μέτρα! Η πλευρά προς την Πιερία του Άνω Ολύμπου, είναι γεμάτη από βαθιές και απότομες κοιλάδες και σκεπασμένη από μεγαλοπρεπή-εκτεταμένα δάση. Η πλευρά προς τη Θεσσαλία έχει λιγότερα δάση και είναι ομαλότερη.

Ο Κάτω Όλυμπος που χωρίζεται από τον Άνω με τη χαράδρα του Ξηρόλακκου, είναι χαμηλότερος και απλώνεται κυρίως στο νομό Λάρισας και λιγότερο στο νομό Πιερίας, όπου φτάνει σχεδόν ως τη θάλασσα. Προς τα Νότια, πέφτει απότομα στη βαθιά κοιλάδα των Τεμπών η οποία τον χωρίζει από την Όσσα, ενώ οι δύο πλευρές του Ολύμπου, η βόρεια και η νότια, επικοινωνούν μεταξύ τους με τρεις κύριες διαβάσεις³.

Σε μια γενική άποψη, ολόκληρος ο ορεινός όγκος του Ολύμπου ορίζεται ως εξής : Βόρεια – Βορειοανατολικά, από την περιοχή της Πέτρας και τις πεδιάδες της Κατερίνη, και Νοτιοδυτικά από τα χωριά Βροντού και Δίο. Ανατολικά, από την περιοχή του Λιτοχώρου και της περιοχής Λεπτοκαρυάς.

2. Ι., Γεωργαλά, *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμος ΙΗ', σελ.84-85

3. Εγκυκλοπαίδεια, *Νέα Δομή*, τόμος 25^{ος}, Αθήνα, 1996, σελ. 226

Νοτιοανατολικά ορίζεται από τη μεγάλη ρεματιά χαράδρα Ζηλιάνα, που στην αρχαιότητα ονομάζονταν ποταμός Συς. Νότια – Νοτιοδυτικά, από τα χωριά Καρυά, Σκαμνιά, Κρυόβρυση ή Μπολιάνα, και τη ρεματιά χαράδρα της Ωτολοβίας και Φλάμπουρο. Δυτικά, από ένα μέρος της Κρυόβρυσης, του Σπαρμού, της Ολυμπιάδας και από τα Καλύβια. Ο Όλυμπος έχει μήκος ΒΔ- ΝΑ 16 χιλιόμετρα και περίμετρο 80 χιλιόμετρα με βάση την ισοϋψή καμπύλη των 2.000 μέτρων, ενώ με βάση την καμπύλη των 1.000 μέτρων, έχει αντίστοιχα, μήκος 22 χιλιόμετρα, πλάτος 24 χιλιόμετρα και περίμετρο 110 χιλιόμετρα.

Ο σχηματισμός του ορεινού όγκου του Ολύμπου οφείλεται στην αλπική ορογένεση. Τα πετρώματα που κυρίως δομούν, παρουσιάζουν την εξής στρωματογραφική σειρά από τα νεότερα προς τα παλαιότερα : ηωκαινικός φλύσχος, με πολύ περιορισμένη εμφάνιση, δολομίτες του κατώτερου Κρητιδικού – Ηώκαινου με εκτεταμένη εμφάνιση και δολομίτες και δολομιτικοί ασβεστόλιθοι του Ιουρασικού⁴. Ο Όλυμπος είναι το ψηλότερο βουνό της Ελλάδας και το δεύτερο σε ύψος της Βαλκανικής χερσονήσου. Είναι σχετικά ένας μικρός σε έκταση, συμπαγής και σχεδόν κυκλικού σχήματος ορεινός όγκος, αρκετά βραχώδης, με οξείες κορυφές, εκτεταμένες ράχες – κορυφογραμμές και μεγάλες απότομες πλαγιές που κατακερματίζονται από βαθιές χαράδρες. Χαρακτηριστικά μορφολογικά στοιχεία του βουνού, είναι οι μεγάλες βαραθρώδεις κοιλότητες με τα αμφιθεατρικά ή κάθετα τοιχώματα. Υπάρχουν αρκετές ρεματιές, ρέματα και κορυφές.

Διαρκούς ροής ρέμα είναι του Ενιπέα και του Μαυραντζά. Από τις κορυφές εκείνες που είναι αξιόλογες είναι του Μύτικα, 1.917 μέτρα ύψος, Στεφάνι 2.909 κ.λπ. Ο Όλυμπος, ο γίγας των Βαλκανίων, όπως συχνά αποκαλείται από τους μελετητές είναι ένας τεράστιος μεμονωμένος ασβεστολιθικός όγκος που υψώνεται απότομα από τις γύρω περιοχές και από το Αιγαίο. Τα χαρακτηριστικά αυτά του δίνουν μια ιδιαιτερότητα που του χαρίζει μια πλούσια, ποικίλη και ενδιαφέρουσα χλωρίδα⁵. Στον Όλυμπο έχουν καταγραφεί πάνω από 1.7000 είδη ανώτερων φυτών, από τα οποία 23 είναι ενδημικά. Η χλωρίδα του Ολύμπου χωρίζεται σε τρεις κύριες φυτικές ζώνες : Την ζώνη της μακκίας 300 ως 650 μέτρα, τη δασική ζώνη 650 ως 2.400 μέτρα και την αλπική ζώνη πάνω από 2.400 μέτρα.

4. Γ., Μιγκίρας, *Η Γεωλογική δομή της Ανατολικής Θεσσαλίας*, Πάτρα, 1983, σελ. 112

5. Δ., Μπασαντή, *Εφημερίδα Απογευματινή*, « Στα μονοπάτια του μυθικού βουνού », 22-11-04, σελ. 8

Οι ειδικοί μελετητές υποστηρίζουν ότι τα αείφυλλα και πλατύφυλλα φυτά βλαστάνουν από τη θάλασσα και φτάνουν σε υψόμετρο 800 – 1200 μέτρα. Τονίζουν ότι η μαύρη πεύκη αρχίζει από τα 700 μέτρα και φτάνει ως τα 1.700 μέτρα. Πιο πάνω, την θέση της παίρνει η πεύκη, η λευκόδερμα- Ρόμπολο του Ολύμπου, που φτάνει ως τα 2300 μέτρα⁶. Ο Όλυμπος, όπως και μερικά άλλα γεωγραφικά μέρη, συγκεντρώνει πλούσια δάση στην ανατολική και βόρεια πλευρά, ενώ η δυτική περιοχή που έχει ξηρότερο κλίμα, έχει λιγότερη δασική κάλυψη. Τα κυριότερα δένδρα είναι σήμερα το άγριο πεύκο, οι οστριές, οι γαύροι η σφενδάμη, οι κρανιές, οι δρύες, τα έλατα κ.λπ.

Στον Όλυμπο υπάρχουν φυτά της Ευρώπης καθώς και βαλκανικά και ασιατικά και πολλά είδη της πλούσιας μεσογειακής χλωρίδας. Βέβαια, υπάρχουν και σπάνια φυτά τα οποία φυτρώνουν σε πετρώδη και ξερά εδάφη. Καταμετρήθηκαν γύρω στα 22 είδη.

Τα λουλούδια στην περιοχή του Ολύμπου είναι πάμπολλα και ποικίλα, ενώ το τσαϊ του Ολύμπου έχει θαυμάσια γεύση και θεραπευτικές ιδιότητες⁷. Φυτρώνει κυρίως στη νότια πλευρά του βουνού, απέναντι από το χωριό Κρυόβρυση και Παλιά Σκαμνιά. Χαρακτηριστικό είναι ότι το τσαϊ του Ολύμπου έγινε γνωστό όχι μόνο στους κατοίκους των γύρω περιοχών του Ολύμπου, της Λάρισας και της Κατερίνης, αλλά και στους ξένους επισκέπτες. Τη θερινή περίοδο που ξένοι τουρίστες παραθερίζουν στα παράλια του Ολύμπου, ανηφορίζουν στις βουνοκορυφές του για να μαζέψουν το εύγεστο τσαϊ του Ολύμπου, του βουνού των αρχαίων Θεών⁸.

6. Α., Κελέσης, *Εφημερίδα Αναγνώστης*, «Ο Όλυμπος», 24-11-04, Ελασσόνα, σελ 8

7. Π., Μπούσαλη, *Εφημερίδα Καθημερινή*, «Βοτανικός Παράδεισος ο Όλυμπος» 19-9-1999, σελ. 6-10

8. Γ., Σφήκα, *Αγριολούλουδα του Ολύμπου*, Αθήνα 1972, σελ. 14

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΟΛΥΜΠΟΣ ΣΤΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Ο Όλυμπος στην αρχαία μυθολογία έχει εξέχουσα θέση και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη σκέψη και στον πολιτισμό των αρχαίων Ελλήνων. Είναι το ιερό όρος, στο οποίο οι ελληνικοί θεοί έλαβαν την μορφή την οποία ύμνησαν οι ποιητές και απαθανάτισαν οι καλλιτέχνες του ελληνικού έθνους.

« Στον Όλυμπο, που των θεών είναι στέρα καθέδρα που μήτε άνεμοι τη φυσούν, μήτε βροχή τη δέρνει και μήτε χιόνι την αγγίζει παρά καθαρό αγέρι απλώνεται ασυννέφιστο και φως λευκό τη λούζει και μέσα εκεί αιώνια χαίρονται οι αθάνατοι »⁹.

Ο Όμηρος πίστευε πως η Γη ήταν ένας μεγάλος στρογγυλός δίσκος, που περιβρέχονταν από ένα μεγάλο ποτάμι, τον Ωκεανό. Στη μέση της γης βρισκόταν η Ελλάδα και στο κέντρο ο Όλυμπος, ενώ οι ψηλές κορυφές του εισέδυαν στον ουρανό και έτσι ο Όλυμπος γινόταν κι ο ίδιος ουρανός.

Ο Αρχηγός της πρώτης θεϊκής γενιάς εχθρεύονταν τα παιδιά του και για το λόγο αυτό μόλις γεννιόταν, τα πετούσαν στα Τάρταρα. Η μητέρα γη έπεισε τότε τους Τιτάνες να πολεμήσουν τον πατέρα τους και ο νεότερος από αυτούς ο Κρόνος, μπόρεσε να τον νικήσει. Έτσι λοιπόν, στον Όλυμπο έγινε η τρομερή Τιτανομαχία, κατά την οποία ο μεγάλος Ζεύς οπλισμένος με την αστραπή, τη βροντή και τον κεραυνό, θριάμβευσε κατά των Τιτάνων, θεών των ατάκτων δυνάμεων της φύσης και του σκότους. Από την λέξη "Όλυμπος" ονομάστηκαν και οι θεοί "Ολύμπιοι" και ο Ζεύς ως ο άρχων Ολύμπιος Θεός¹⁰.

Στον Όλυμπο, ο Πέλωρος θεός των Πελασγών, μεταμορφώθηκε στον ελληνικό Δία και νυμφεύθηκε μετά από τη νίκη του κατά των Τιτάνων τις Τιτανίδες Θέμι και Μνημοσύνη. Έγινε λοιπόν, ο δημιουργός της τάξης στη φύση και στην κοινωνία και ο αρχηγός της αρμονίας με τον γάμο του, αφού γέννησε από τη Θέμι την Δίκη και από την Μνημοσύνη τον πατέρα των Μουσών. Στον λαμπερό Όλυμπο ανήλθαν οι θεοί του ελληνικού έθνους, αφού απεδύθηκαν την αρχαία μορφή τους, γενόμενοι ανθρωπόμορφοι από τεράτων.

9. Ομήρου Οδύσσεια, Ζ, 14

10. Σ., Μπούμπας, *Το Περραιβικό γένος και ο Όλυμπος*, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Σαραντάπορου, σελ. 47

Στα Ορφικά, ο Όλυμπος αποκαλείται ως εξής : ... « Πρώτος δε εσ φάος ήλθε Διώνυσος δ'απεκλήθη, ούνεκα δινείται κάτ' απείρονα μακρόν Όλυμπον »¹¹. Γενικά, αποκλήθηκε και ως Δίος Όλυμπος, ιερός, θεϊκός κ.λπ, ενώ θεωρείται το αρχαιότερο βουνό της γης και είναι αρχαιότερο από τα Ιμαλάια. Στις κορφές του Ολύμπου έθεσε η φαντασία των προγόνων μας τη μακάρια κατοικία των Θεών και στις απότομες χαράδρες και ρεματιές τις Μούσες, όπως λέει και το δημώδες άσμα «Από του Ολύμπου την κορφή, τα τρία άκρα του ουρανού, όπου αι μοίραι των μοιρών...»¹².

1. Το Ανάκτορο του Δία

Στην ακρότατη κορυφή του πολυδειράδα Ολύμπου, κέντρο του ελληνικού κόσμου και όλης της οικουμένης, όπως πίστευαν οι αρχαίοι Έλληνες, ανήγειρε με τη ζωηρή φαντασία ο Όμηρος το **ΑΝΑΚΤΟΡΟ**¹³ του Δία. Η οροφή του ανακτόρου ήταν ο ουράνιος θόλος από χαλκό, ο οποίος στηρίζονταν στους υψούμενους σε κάθε κορυφή του κίονες και επεκτείνονταν πάνω από όλη τη γη. Από εκεί, ο υψιβρεμέτης Ζεύς εξακόντιζε στη γη τις αστραπές και τους κεραυνούς του και εκεί είχε στήσει το θρόνο του και καλούσε σε συμβούλιο ή σε ευωχία τους υπόλοιπους θεού. Οι άλλοι θεοί κατοικούσαν στις άλλες κορυφές του Ολύμπου, οι οποίοι κατά την πίστη των αρχαίων υπερείχαν των νεφελών. Εδώ νομίζουμε ότι ταιριάζει το παρακάτω επικόλυρικό υμνοτράγουδο, που αναφέρεται στις ψηλές κορυφές του Ολύμπου, όπου ήταν τα θεϊκά δώματα "Τις κορφοράχες σου τις πάτησα Όλυμπέ μου, και αεροζυγιάστηκα σε αβύσσους δίχως τέρμα, κι είδα το ξύπνημα του Ηλίου, κι είδα το γέρμα, κι είδα το Δία, την Ήρα κι από του Απόλλωνα μαγεύτηκα τη λύρα..."¹⁴

11. Ι., Πασσά, *Τα Ορφικά*, 7^ο απόσπασμα, Μακροβίου, 1,18, (Περὶ Φάνητος – Ηλίου και Διονυσίου), σελ. 324

12. Ν., Γεωργιάδου, *Η Θεσσαλία*, Εκδόσεις Έλλα, Λάρισα, 1995, σελ. 8 – 10

13. Π., Δανδράκη, *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμος 18^ο, σελ. 854

14. Β., Καλογιάννης, Πρακτικά, Ζ' Συνεδρίου, *Ο Όλυμπος στους αιώνες*, Εκδόσεις Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Σαραντάπορου, Ελασσόνα, 1994, σελ. 41

2. Ο Βωμός του Δία

Στην πιο ψηλή κορυφή του Ολύμπου, την οποία σήμερα επιστέφει ο φτωχός ναός του προφήτη Ηλία, είχαν ιδρύσει κατά τους ιστορικούς χρόνους οι Έλληνες βωμό του Δία στον οποίο προσέφεραν πανηγυρική θυσία δυο φορές το χρόνο, ευλαβείς προσκυνητές μεταβαίνοντες από το ιερό του Δία στην Πιερία πόλη του Δίου, το οποίο πήρε το όνομά του από τον μεγάλο Δία.

Εκεί, επανεύρισκαν αυτό, όπως έλεγαν, άθικτα τα αφιερώματα των προγενέστερων προσφορών τους στο βωμό, διότι ούτε άνεμοι τα άρπαζαν, ούτε βροχές τα κατάστρεφαν¹⁵. Στις υπώρειες του πολύπτυχου βουνού και προς την περιοχή της Μακεδονίας, είχε ιδρυθεί το Δίον, η ιερή του Δία πόλη, στο τέμενος του οποίου τα αφιερώματα ήταν σωροί. Προς την πλευρά της Θεσσαλίας υπήρχαν και οι πόλεις της Περραιβικής Τριπολίτιδας, η Άζωρος, η Δολίχη και το Πύθιο.

Εκτός από το Δίο, όπου συστηματικές ανασκαφές παλαιότερα και ιδίως κατά τα τελευταία χρόνια έφεραν στο φως σημαντικά τμήματα της πόλης και σπουδαία ιερά της, και από τις υπόλοιπες πόλεις της Περραιβικής Τριπολίτιδας σώζονται αξιόλογα λείψανα και έρχονται συνεχώς στο φως σημαντικά ευρήματα, όπως επιγραφές και γλυπτά. Η Ελασσόνα- η Ομηρική Ολοσσών- ήταν σημαντική πόλη και πήρε μέρος στην Τρωϊκή εκστρατεία, σύμφωνα με τον Όμηρο (Ιλ., Β, 739). Αλλά και στη σημερινή Κρυόβρυση (Πουλιάνα) και στη θέση (Παλιά αμπέλια), υπήρχε η Λοβία ή Ωτολοβία, όπως μαρτυρούν και αρκετά ευρήματα στην περιοχή αυτή. Έτσι, όλοι οι κάτοικοι του γύρω Ολύμπου και των υψηλότερων θέσεων, είχαν την άμεση θέα των πιο ψηλών κορυφών του Ολύμπου. Για την ύπαρξη λατρευτικού κέντρου στην κορυφή του Ολύμπου, έχουμε αρχαίες μαρτυρίες από συγγραφείς.

Οι νεότεροι περιηγητές του Ολύμπου, μας δίνουν περισσότερες πληροφορίες για αρχαία λείψανα στις κορυφές του Ολύμπου, που έχουν σχέση με λατρευτικούς σκοπούς, αλλά και στις υπώρειες του Ολύμπου. Έτσι, βρέθηκε πάνω σε βάραθρο μνημείου, γραμμένο το όνομα παλικάριου που έκανε θυσία στον Ποσειδώνα, γιατί θα εκστράτευε στην Τροία¹⁶.

15. Π., Δανδράκη, Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 18ος, σελ. 854 – 855

16. Α., Κελέσης, Εφημερίδα, *Η φωνή της Ελασσόνας*, άρθρο « Μνημεία στον Όλυμπο », 1960

Το 1965 έγιναν εργασίες για την εγκατάσταση Μετεωροσκοπείο και ήρθαν στο φως σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα. Βρέθηκαν κομμάτια από ενεπίγραφες λίθινες πλάκες και στήλες, θραύσματα από αγγεία, νομίσματα και καρφιά. Σε μια ενεπίγραφη στήλη, υπάρχει η επιγραφή «ΟΛΥΜΠΙΩ και σε άλλη, .. ΔΙ] [ΟΛΥΜΠΙΩ ΙΕΡΗΤΕΥΟΙ {ΝΤΟΣ....} Ο[ΑΡΙΣΤ [..] ΛΕΟ[...]

Όλα λοιπόν αυτά τα ευρήματα αποτελούν αναμφισβήτητες μαρτυρίες για την ύπαρξη ιερού του Ολυμπίου Διός¹⁷.

Εξάλλου, απέναντι από τη σημερινή Κρυόβρυση και πάνω από την παλιά Σκαμνιά, στη θέση υπήρχε το αρχαίο Δίερο, δηλαδή Μαντείο, αφιερωμένο στο Δία στο οποίο προσέρχονταν άνθρωποι από όλη την Ελλάδα για να συμβουλευτούν και να πάρουν το χρησμό.

3. Το Δωδεκάθεο του Ολύμπου

Επί του Ολύμπου, τοποθετήθηκε το 12/Θεο, με 6 Θεούς και 6 Θεές. Παράλληλα, η διαμονή και η όλη οργάνωση της ζωής των θεών καταδειχνει την απόλυτη δημοκρατικότητα που κυριαρχούσε στη ζωή και στις σχέσεις τους. Στο πλαίσιο θεοποίησης της φύσης, ύψιστος θεός του έγινε ο Ζεύς, εκφραστής των υπερφυσικών δυνάμεων του ουρανού. Ο Όλυμπος, μεταμορφώθηκε σε σύμβολο όπου η ακτινοβολία του διαδόθηκε με την πολιτιστική δημιουργία της αρχαιότητας. Στο όρος αυτό το αγέρωχο, το πυρίπνοο, και μετά μείλιχο, οι Έλληνες της αρχαιότητας τοποθέτησαν την κατοικία των 12 Θεών.

Έχει υποτεθεί ότι η Ομηρική περιγραφή του Δωδεκάθεου, 5 παιδιά του Κρόνου και 7 του Δία, όλοι απόγονοι του Ουρανού, αντιγράφει δεδομένα της μυκηναϊκής εποχής και αριστοκρατίας.

Ο Δίας μεγαλώνοντας ελευθέρωσε τους Κύκλωπες και τους εκατόγχειρες από τα Τάρταρα και με τη βοήθεια τους μπόρεσε να νικήσει τον Κρόνο και τους υπόλοιπους Τιτάνες. Ο Δίας μετέπειτα ενώνεται με την Ήρα και δημιουργεί την τρίτη θείκη γενιά. Οι αρχαίοι ικέτες ανέβαιναν δυο φορές το χρόνο στη χαμηλή κορυφή του Προφήτη Ηλία και πρόσφεραν θυσίες και αφιερώματα. Στο ίδιο μέρος τον 11^ο αιώνα, οι χριστιανοί έκτισαν με ξερολιθιές εκκλησάκι αφιερωμένο στον Προφήτη Ηλία.

17. Κ., Γαλλής, *Ο Όλυμπος στη ζωή των Ελλήνων*, Ανακοινώσεις Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου Λαογραφικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1982, σελ. 18

Σύμφωνα με τους σοφούς Έλληνες, η ηθική υπόσταση των Θεών είναι κακή. Τους χαρακτήριζαν μοιχούς, φονιάδες, αδελφοκτόνους, κλέφτες και άρπαγες. Δημιούργησαν λοιπόν θεούς, σύμφωνα με τις δικές τους πονηρές επιθυμίες για να έχουν ως δικαιολογία στις δικές τους πονηρίες, κακίες και αμαρτήματα¹⁸.

Εξίσου σχεδόν σημαντικές με το Δία και την ουράνια αυλή του, ήταν για τον Όλυμπο οι Μούσες και ο ορφικός μύθος "Όλυμπιάδες" και "Όλύμπια δώματα". Οι Μούσες γεννήθηκαν από τον Δία και την Μνημοσύνη για να μη λησμονούν οι άνθρωποι τη θεία δημιουργία και το αθάνατο μεγαλείο της. Για τη δημιουργία των θεών ο μύθος θέλει τον Κρόνο να ενώνεται με τη Ρέα από όπου γεννιούνται ο Ζεύς, ο Πλούτωνας, ο Ποσειδώνας, η Εστία, η Δήμητρα και η Ήρα. Βέβαια, ο Κρόνος σύμφωνα με την προφητεία του Ουρανού ότι κάποιο παιδί του θα του άρπαζε το θρόνο, φοβήθηκε και άρχισε να τρώει τα παιδιά του, με αποτέλεσμα να μείνει μόνο ο Δίας χάρη της επέμβασης της Ρέας.

Ο Δίας ενώθηκε με την Ήρα και έκανε την τρίτη γενιά : την Αθηνά, τον Ερμή, τον Άρη, τον Απόλλωνα, την Άρτεμη, Αφροδίτη, και τον Ήφαιστο¹⁹. Βέβαια, δημιουργήθηκαν και κατώτεροι θεοί από τις ενώσεις θεών και θνητών. Όσον αφορά τώρα την ηθική υπόσταση των θεών, αυτή χαρακτηρίζεται κακή με πάθη και ανομήματα.

4. Τα Τέμπη - Ο Μύθος και οι Θεοί

Τα Τέμπη, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, έγιναν ύστερα από κάποιο δυνατό σεισμό στη Θεσσαλία, σε αντίθεση με τη μυθολογία που ήθελε ως δημιουργό τη κοιλάδα των Τεμπών, τον Ποσειδώνα²⁰. Σύμφωνα πάλι με τη μυθολογία, τη διάνοιξη των Τεμπών, ο πρώτος που την αντιλήφθηκε ήταν ο βοσκός του Πελασγού Πέλωρος, ο οποίος έβοσκε τα πρόβατα του αφέντη του. Ο βοσκός μετέφερε την είδηση αυτή στον Πελασγό, ο οποίος τον τίμησε ιδιαίτερα. Καθιέρωσε μάλιστα και ειδική γιορτή προς τιμή του Πέλωρου, η οποία τελούνταν μέσα στα Τέμπη και η οποία καλούνταν Πελώρια. Γίνονταν θυσίες προς τιμή του Δία, έλυναν τους δούλους και οικέτες, μαζί με τους ξένους, τους καθιστούσαν ομοτράπεζους στα λαμπρά γεύματα που παρέθεταν, με την διακονία των αφέντων προς τους δούλους.

18. Ι., Αναστασίου, Πρακτικά Α' Συνεδρίου, Ελασσόνα, 1994, σελ. 25 – 27

19. Γ., Καραγιάννης, Πρακτικά Ζ' Συνεδρίου, Ο Όλυμπος, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1994, σελ. 26 - 27

20.Ν., Βαλσαμόπουλος, Τα Θεσσαλικά Τέμπη, Αθήνα, 1965, σελ. 18

Κατά τον Αθήναιο : « Μεγάλην εορτήν ετέλουν οι αρχαίοι Θεσσαλοί Πελώρια καλουμένην, καθ'ην έθνον τω Δί'ι, παρέθετον λαμπράς τράπεζας και συνετέλουν φιλόανθρωπον την πανήγυριν, περιλαμβάνοντες άπαντας τους ξένους επί την θυσίαν, έλυον τους δεσμώτας και τους οικέτας, κατακλίναντες μετά πάσης παρρησίας ειστίων διακονούντων αυτούς των δεσποτών » (Δεινοσοφιστές, στιχ, 85)

Η ελληνική μυθολογία συνένωσε τα Τέμπη με τους θεούς του Ολύμπου και ιδιαίτερα του Απόλλωνα με τη λατρεία και τα μυστήριά του, χάρη στην ύπαρξη της Δάφνης. Η μυθολογία λέγει ότι ο Απόλλωνας, ήταν καλός σκοπευτής και μια ημέρα, ενώ τον κρατούσε η μάνα του αγκαλιά σκότωσε το δράκοντα Πύθωνα²¹. Προς τιμή του Απόλλωνα, κτίσθηκε περίλαμπρο ιερό κοντά στην πηγή Δάφνης και τον λάτρευαν οι Μάγνητες, οι Μακεδόνες και οι Περραιβοί²².

Έτσι, θριάμβευσε το φως κατά του σκοταδιού. Ο Απόλλωνας για την πράξη του αυτή έπρεπε να υποστεί κάποια εξιλέωση και για το λόγο αυτό διάλεξε την κάθαρση τα Τέμπη. Η σχέση του Απόλλωνα με τα Τέμπη, συνδέεται και με την αποδημία του στη χώρα των Υπερβορείων. Εξάλλου, σύμφωνα πάλι με τη μυθολογία, ο Απόλλωνας, ο Θεός της χάριτος, του φωτός και του έρωτα, στα Τέμπη θα ερωτευτεί τη κόρη του Πηνειού την Δάφνη και θα καταληφθεί από ερωτικό μένος για αυτή. Τη στιγμή όμως που θα προσπαθήσει να την αγκαλιάσει και εκείνη ζητά βοήθεια, ο Δίας την μετατρέπει σε όμορφο φυτό. Η Δάφνη ήταν θυγατέρα της γης και του Πηνειού. Ο Απόλλωνας την ερωτεύθηκε και προσπάθησε να την κάνει δική του και αυτή για να γλιτώσει από τον Απόλλωνα, ζήτησε τη βοήθεια της μητέρας της Γη. Εκείνη, για να την προστατέψει την μεταμόρφωσε σε φυτό, σε δάφνη, από όπου ο Απόλλωνας έκοψε ένα κλωνί και στεφανώθηκε για να περάσει έτσι ο καημός του.

Βέβαια, υπάρχει και άλλη μυθική παράδοση που θέλει τη Δάφνη να απευθύνεται στον πατέρα της Πηνειό και εκείνος την μεταμόρφωσε. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα Τέμπη υπάρχει άφθονη δάφνη και δίπλα στον Πηνειό, στη σημερινή τοποθεσία Βουρλάμι, όπου και τώρα είναι η γραφική πηγή της Δάφνης. Αλλά, η πιο εντυπωσιακή πηγή ήταν αυτή που δέχονταν τα κάλλη της Θεάς, Αφροδίτης, όταν κατέβαινε από τον Όλυμπο για να λουστεί. Η πηγή αυτή σήμερα, έχει το όνομά της «Πηγή της Αφροδίτης»²³.

21. Χ., Μπλέτσας, *Τα Τέμπη και η γειτονική περιοχή*, Θεσσαλονίκη, 1993, σελ. 97

22. Γ., Παρίσης, *Η Ραψάνη*, Λάρισα, 1998, σελ. 56

23. Ν., Γεωργιάδης, *Θεσσαλία*, Εκδόσεις Έλλα, Λάρισα, 1995, σελ. 13-16

Τα Τέμπη έκτοτε θεωρούνται τόπος ιερός, αλλά συνάμα και πέρασμα από τη Μακεδονία προς Θεσσαλία και αντίθετα. Στα Τέμπη, υπήρχε ιερός ναός του Απόλλωνα²⁴ και ήταν από τα σεβαστά ιερά της αρχαίας ελληνικής θρησκείας. Ο ναός αυτός όπως και πολλοί άλλοι, ήταν αφιερωμένος στον φωτοδότη Απόλλωνα, τον Φοίβο Απόλλωνα, στο νικητή του χάους και του σκότους.

Στο μέσο της κοιλάδας των Τεμπών, ήταν άφθονες πηγές όπου σύμφωνα με τη μυθολογία κατέβαιναν από τον Όλυμπο και λούζονταν οι θεότητες του Ολύμπου. Στον χώρο αυτό των Τεμπών, συναντιόνταν οι νύφες της Περσεφόνης και της Αρτέμιδας και οι μυστικοπαθείς ερωμένοι, οι θερμές σύζυγοι αναζητήτριες της Αφροδίτης, που έψαλλαν παθιασμένα επικλήσεις στον Έρωτα και την Αφροδίτη.

Ο ποικιλογράφος Κλαύδιος Αιλιανός, γοητευμένος από τη φυσική ομορφιά των Τεμπών, γράφει «...Μέσα από τα Τέμπη ο Πηνειός κυλάει αργά σαν λάδι. Τα παχιά δέντρα σκεπάζουν το ποτάμι και κρύβουν τον ήλιο. Οι ντόπιοι κάνουν θυσίες και πανηγυρίζουν». (Αιλιανός, Ποικίλη Ιστορία, γ', 10,1μετ, Σ. Καραμπάγιας)

Πιστεύουμε ότι η ζωογόνα ψυχή της αρχαίας Ελλάδας, δεν βρίσκεται πουθενά αλλού, παρά μονάχα στους ναούς της, στα μυστήρια και στους μύστες της. Κατά συνέπεια, εκεί θα πρέπει να την αναζητήσουμε. Η κοιλάδα των Τεμπών που στάθηκε μια εστία ζωογόνος ψυχής έχει το μερίδιό της. Βέβαια, οι χριστιανοί έχτισαν κάτω από τον προεξέχοντα βράχο, το 1921 το εκκλησάκι της Αγίας Παρασκευής.

24. Ν., Βαλσαμόπουλος, *Τα Θεσσαλικά Τέμπη*, Αθήνα, 1965, σελ.16-25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΠΕΡΡΑΙΒΟΙ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΛΥΜΠΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ

1. Η αρχαία Περραιβία

Η παρολύμπια περιοχή που ορίζεται από το Νομό Πιερίας, Κοζάνης, Γρεβενών και από τις περιοχές των Τεμπών, Γόννων, αρχαίας Φάλανας (Φαλάνη), στα πανάρχαια χρόνια ως και τη βυζαντινή περίοδο, ονομάζονταν Περραιβία.

Η Περιοχή αυτή μπορεί να διακριθεί στα εξής μέρη²⁵:

1. Στη πεδινή Περραιβία, η οποία περιλάμβανε το βόρειο τμήμα του κάμπου της Θεσσαλίας.
2. Στην περιοχή της σημερινής Ποταμιάς ή των Αιινήνων.
3. Στην περιοχή του πεδινού χώρου της Ελασσόνας.
4. Στην ορεινή Περραιβία, ή Περραιβική Τριπλίτιδα, που περιλάμβανε το γεωγραφικό χώρο από την Ολυμπιάδα και κάτω.
5. Στην ανατολική ορεινή Περραιβία, η οποία περιλάμβανε την περιοχή από το Σπαρμό, Κρυόβρυση, ή Πουλιάνα, Σκαμνιά, Καρυά, Ασκουρίδα λίμνη, Νεζερό, Λείβηθρα και ως τα όρια των Πιερίων.

Η μεγάλη λοιπόν αυτή περιοχή όπου η φύση του εδάφους παρουσιάζει μια ποικιλία από εναλλαγές, όπως με υψίπεδα, πεδιάδες, σειρές λόφων, πετρώδη κομμάτια και βουνά, πήρε το όνομα Περραιβία, από τα πολλά στενά περάσματα τα οποία λόγω του όγκου του Ολύμπου στην αρχαιότητα ήταν διαβάσεις από τη Θεσσαλία προς τη Μακεδονία. Στον Παρολύμπιο αυτό χώρο, αναπτύχθηκαν αξιόλογες πόλεις και πολιίσματα :

α. Στο χώρο της πεδινής Περραιβίας :

Η Άργησσα, η Ηλώνη, η Γυρτώνη, η Φάλανα Άτραξ και οι Γόννοι.

β. Στην περιοχή Ποταμιάς :

Οι Μύλες, η Μάλλοια, η Μονδαία, οι Χυρετίες και το Ερίκνιον.

γ. Στην Περραιβική Τριπλίτιδα_ :

Η Κύφος. Αργότερα εμφανίζονται η Άζωρος, η Δολίχη, το Πύθιο και η ιερή Δωδώνη.

25. Σ., Μπούμπας, *Το Περραιβικό Γένος και Όλυμπος*, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Σαραντάπορου, Αθήνα, 2000, σελ. 15-17

δ. Στον κάμπο της Ελασσόνας :

Η πόλη Ολοσσόν και η Όρθη.

ε. Στην ανατολική Περραιβία :

Η Ωτολοβία, κάτω από τη σημερινή Κρυόβρυση και το Ευδίερο, το οποίο ήταν σε απόσταση τριών χιλιομέτρων από τη σημερινή Κρυόβρυση.

2. Οι Περραιβοί στην Αργοναυτική Εκστρατεία

Οι Περραιβοί κατά την Αργοναυτική εκστρατεία, γνώριζαν πολλά για την εποχή τους. Από την παρολύμπια περιοχή έλαβαν μέρος τέσσερα σημαντικά πρόσωπα. Ο μάντης Μόψος²⁶, γιος του Άμπυκου και της Αρηγινίδος, αφού κατήλθε από τις όχθες του Τιταρήσιου, συνόδευσε τους αργοναύτες με την ιδιότητα του μάντη. Επίσης, συμμετείχαν ο Άζωρος ως πηδαλιούχος, ο Ορφέας, που γεννήθηκε στο Σπήλαιο των Λειβήθρων, ως μουσικός -αστρονόμος και ο κορωνιός γιος του Καινέα.

3. Η Περραιβική Δωδώνη

Η Δωδώνη είναι πόλη Περραιβική²⁷ και σε αυτή βρισκόταν το πρώτο Μαντείο του Διός. Ο Όμηρος μέσω του σώματος του Αχιλλέα τον αποκαλεί Πελασγικό, γιατί στον Θεσσαλικό χώρο πρωτολατρεύτηκε από τους Πελασγούς « Ω Δωδωναίε, Πελασγικέ, πρωτοκύβερνε, που μένεις μακριά την παγερή αφεντεύοντας Δωδώνη και τριγύρα χαμοκοιμοκοιτάμενοι ανιφτόποδοι, ζουν οι Σελλοί οι δικοί σου προφήτες ....» (Ομήρου Ιλιάδα, Π, 230-235. βιβλίο Σ. Δάκαρη και μεταφρασμένο, από τον Ι. Πολυλά, του ΟΕΣΒ, Οργανισμού Έκδοσης Σχολικών Βιβλίων, σελ 369).

Το Μαντείο της Δωδώνης προυπήρχε του κατακλυσμού του Ωγύγου, δηλαδή γύρω στο 30.000 π.Χ και θεωρούνταν το πιο μεγαλύτερο Μουσείο, δηλαδή σχολείο της γνώσης και σπουδής των μυστών. Οι Μούσες εκεί κατέγραφαν σε σανίδες ή δέρματα ζώων τις διάφορες γνώσεις. Το Μαντείο του Δωδωναίου - Περραιβικού Δία, καλούνταν και Μαντείο του Δωδωναίου Αίμωνος Δία, γιατί το όρος που απλώνεται δυτικά του Ολύμπου λεγόταν και Αίμων.

26. Ό.π., σελ. 22

27. Β., Ζαρζώνης, *Ορεινή Περραιβία*, Εκδόσεις Έλλα, 1995, σελ. 30-31

4. Τα Αρχαία Λειβηθρα

Στην περιοχή των σημερινών χωριών, του Ολύμπου Κρυόβρυση, Σκαμνιά και Καρυά, κυλούν ορισμένα ρέματα, που άλλα κατευθύνονται προς τη Διάβα και άλλα προς τη Λεπτοκαρυά. Αυτά που ρέουν προς τη θάλασσα σχηματίζουν τον Ζηλιάνα ποταμό, που στην αρχαιότητα λέγονταν Συς. Σήμερα, τα ρέματα του Ολύμπου καλούνται Κανάλια και χύνονται προς το Θερμαϊκό κόλπο, αυτά βέβαια που τρέχουν ανατολικά. Η περιοχή λοιπόν όπου περικλείονται τα τρία αναφερόμενα χωριά και προς το μέρος του γιαλού, ήταν τα αρχαία Λειβηθρα, τα οποία ήταν ιερός χώρος των Περραιβών και των Πιερίων. Θεωρούνταν και η έδρα των Μουσών οι οποίες αποκαλούνταν **Λειβηθρίδες**. Εδώ, υπήρχε άντρον όπως και στον Ελικώνα, το άντρο των Λειβηθρίδων Μουσών²⁸, καθώς και η πόλη Λειβηθρα. Δίπλα στην πόλη των Λειβηθρων, βρισκόταν και η Πίμπλεια, όπου διέτριβε ο Ορφέας και από την οποία οι Μούσες καλούνταν Πιμπληίδες. Σήμερα, οι καλλιεργητές των χωραφιών βγάζουν κατά καιρούς ορισμένα αντικείμενα, ενώ στην περιοχή αυτή σώζονται αρκετοί αρχαίοι τάφοι.

Το άντρο του Ορφέα δεν είναι δυνατόν να τοποθετηθεί σε ένα ορισμένο σημείο των Λειβηθρων, γιατί χάθηκαν τα ίχνη του. Όμως, επειδή τα Λειβηθρα²⁹ στα Ορφικά αναφέρονται ότι έπιαναν από τις ψηλές κορυφές του Ολύμπου μέχρι και τις χαμηλές βουνοκορυφές και τα παρακείμενα βουνά του Ολύμπου, όπως η Τιτνάτα και η Γουλενά στη σημερινή Κρυόβρυση, μπορεί να ήταν στο χώρο αυτό. Έτσι, θα ήταν σε κάποιο σημείο από την περιοχή της Κρυόβρυσης, Σκαμνιάς, Καρυάς (τοποθεσία Μπιχτέςι) και Καλλιπεύκης. Σύμφωνα με την τοπική παράδοση, από το σπήλαιο αυτό πέρασε και ο Μ. Αλέξανδρος κατευθυνόμενος προς την Ασία και έκρυψε τους θησαυρούς και στη συνέχεια κάλυψε την είσοδο του άντρου.

5. Ο Πολυποίτης, αρχηγός των Περραιβών

Εκείνο που είναι αξιοσημείωτο και χρήζει μνείας, είναι η ανδρεία των Περραιβών και οι φοβερές δυνάμεις που είχε ο αρχηγός τους Πολυποίτης. Ο Πολυποίτης, γιος του Πειρίθου και της Ιπποδάμειας ήταν γιος του Δία. Ο Πείριθος³⁰ εξεδίωξε τους Αίθικες, στους οποίους είχαν καταφύγει οι Κένταυροι.

28. Ομήρου Ι,β', 738-744, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα, Μετάφρ. Πολυλά

29. Ι., Πασσάς, *Ορφικά*, στιχ. 1376-1384

30. Αρχαία Ελλάδα, Τόπος και άνθρωποι, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα, 2001, Μετάφρ. Κ., Αραπόπουλος

Ο Πολυποίτης εξουσίαζε την πεδινή Περραιβία και τον κάμπο της Ελασσόνας. Για το λόγο αυτό ήταν αρχηγός των ανδρών που προερχόταν από τις πόλεις, Άργισσα, Ηλώνη, Γυρτώνη, Όρθρη και λευκή Ολσσόνα και που η δύναμη ήταν 40 καράβια³¹

Ο Όμηρος αναφέρει συχνά στην Ιλιάδα τον αρχηγό τους Πολυποίτη, να είναι με τον υπαρχηγό των Περραιβών Λεοντία και να πιάνουν την πύλη του στρατοπέδου των Αχαιών, διώχνοντας έτσι τους Τρώες. «Κι ηύραν στες πύλες οι μωροί δυο πολεμάρχους πρώτους, δυο τέκνα μεγαλόψυχα, του Πείριθου τον υιόν, ανδρεόν Πολυοίτην και τον Λεοντία που έμοιαζε του ανθρωποφώνου Άρη. Στις υψηλές πύλες εμπρός ήσαν στημένοι εκείνοι. Τότε από τις πύλες όρμησαν και εμπρός επολεμούσαν, εκείνοι οι δυο και έμοιαζαν αγριόχοιροι στα όρη. ...» (Ομήρου Ιλιάς Μ. 127-143).

Από τη λόγχη του Πολυποίτη έπεσαν ο Όρμενος και ο Πύλων, ενώ από τον Λεοντία φονεύθηκαν ο Αντιφάτης, ο Μένων, ο Ιαμενός και ο Ορέστης. Την ώρα της επίθεσης ένας αετός που πετούσε πάνω από τους Τρώες, άφησε το φίδι που κρατούσε στη μύτη του, το οποίο έπεσε στο στρατόπεδο των Τρώων και ο οινοσκόπος Πολυδάμας ερμήνευσε το γεγονός αυτό ως σημάδι. Τότε, ο Έκτωρας απάντησε με την παροιμιώδη φράση: *Εις οiwνός άριστος αμύνεσθαι περί πάτρης*. Ο Πολυποίτης έλαβε μέρος και σε αγώνες που οργάνωσε ο Αχιλλέας την ώρα που το σώμα του φίλου του Πατρόκλου καιγόταν. Ο Πολυποίτης κέρδισε τον Επειό τον Ηλείο στη ρίψη του δίσκου, που προκάλεσε και το γέλιο των θεατών από τον τρόπο με τον οποίο έπιασε το δίσκο ο Επειός, ενώ αντίθετα ο Πολυποίτης προκάλεσε το θαυμασμό του. Για έπαθλο πήρε σίδηρο για να καλλιεργεί στην πατρίδα του τα χωράφια. (Ομήρου Ιλ. Ψ, 826-850)

6. Ο Γουνεύς

Σύμφωνα με την περιγραφή του Ομήρου, ο Γουνέας κατάγονταν από την Κύφο. Ο Γουνέας ηγήθηκε των ανδρών που προέρχονταν από την ορεινή Περραιβία και των Αινηνών, οι οποίοι με 22 καράβια έλαβαν μέρος στην Τρωϊκό πόλεμο. (Ομ. Ιλ. Β 748) Βέβαια, από όσα έχουν γραφεί για τον Γουνέα φαίνεται ότι γυρίζοντας από τον πόλεμο ναυάγησε και πνίγηκε στον Καφηρέα, ή ότι παρασύρθηκε από τα κύματα και έφτασε στον Κίνυφα, ή ότι πήγε στη Λιβύη όπου ήταν ο τάφος του Μόμψου και εκεί φονεύτηκε.

31. Σ., Μπούμπας, *Το Περραιβικό Γένος και ο Όλυμπος*, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Σαραντάπορου, Αθήνα, 2000, σελ. 265

7. Ο Ορφέας των Λειβήθρων

Ο Ορφέας γεννήθηκε, όπως ο ίδιος έχει ομολογήσει, στο σπήλαιο των Λειβηθρίδων Μουσών στον Όλυμπο. Ήταν γιος του Οιάγρου και της Μούσας Καλλιόπης. « Ορφέυς Καλλιόπης τε και Οιάγρου, φίλε κούριε και ένθεν δε ορμηθείς εσύθην χιονώδεα, Θρήκην Λειβήθρων χώρον, εμήν ες πατρίδα γαίαν άντρον εισεπέρησα περικλυτόν, ένθα με μήτηρ γείνατ ενί λέκτροις μεγαλήτορος Οιάγροιο ». (Ορφικά, στχ. 76-77, σελ. 136 και στιχ. 1375-1382, σελ. 189).

Τα Λειβηθρα λεγόταν και Πίμπλεια και για το λόγο αυτό η Μούσα που επικαλείται ο Ορφέας, λέγεται Λειβηθρίς ή Πιμπλειϊς. Το σπήλαιο των Λειβήθρων ήταν τόπος υψηλός υπεράνω της Πιμπλείας «Λειβηθρίην δ' ύπερθε Πιμπλείας σκοπιήν » και « Ως ποτέ Πιερίην Λειβήθρων τ' άκρα κάρηνα ηρώων και ημιθέων »³².

Ο Θεσσαλός Ιάσων, γνωρίζοντας την κατοικία του στον Όλυμπο, τον επισκέπτεται και με εγκωμιαστικά λόγια προσπαθεί να τον πείσει να τους ακολουθήσει στο νέο ταξίδι γιατί τον θεωρεί απαραίτητο, αφού με τη λύρα του και την ικανότητά του θα οδηγήσει τους αργοναύτες στα μακρινά πελάγη.

Με τον Ορφέα συνδέεται η αρχαία πίστη ότι ήταν απaráμιλλος μουσικός, ώστε να μαγεύει όχι μόνο τους ανθρώπους και τα ζώα, αλλά ακόμη και αυτές τις δυνάμεις του κάτω κόσμου. Υπήρχε ποίημα με τον τίτλο « Ορφέως εις Άδου κατάβασιν ». Ο Ορφέας γύρισε πολλά μέρη για να διδάξει στους ανθρώπους τον ένα Θεό τον "Άγιο, Παντοδύναμο, Αόρατο βασιλιά του Κόσμου αυτογενή, δημιουργό του σύμπαντος, Δία, Υπερτάτη Αρχή" ενώ, με τη νέα του θρησκεία έγραψε και "Πελασγικούς γράμμασιν"³³. Τα οστά του Ορφέα είχαν τοποθετήσει οι Λειβήθριοι σε υδρία επί της στήλης και κατά κάποιο χρησμό του Διονύσου (εάν ο ήλιος ιδεί τα οστά του Ορφέα, τότε η πόλη θα καταστρεφόταν από τον αγριόχοιρο)³⁴.

32. Ι., Πασσάς, *Ορφικά*, στιχ. 76-77, σελ. 136

33. Μπούμπας, *Το Περραιβικό Γένος- Όλυμπος*, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Σαραντάπορου, Αθήνα, 2000, σελ. 253

34. Υπάρχει και σήμερα στα χωριά του Ολύμπου, Καρυά, Κρυόβρυση και Σκαμνιά, η παράδοση ότι κάπου εκεί στο σημερινό χώρο, είναι ο τάφος του Ορφέα και οι « χρυσοθήρες » κατά καιρούς έψαχναν να βρουν τον τάφο του Ορφέα.

8. Λαπίθες κατακτούν τις περιοχές της Περραιβίας

Στον πεδινό χώρο της Περραιβίας και γενικότερα στον ευρύτερο Θεσσαλικό χώρο, εισήλθε το πολεμικότατο φύλο των Λαπιθών του Ιξίονος. Υπό την αρχηγία του Περίθου, οι Λαπίθες κυριεύσαν ολόκληρο το πεδινό τμήμα τα Θεσσαλίας και τους μεν πεδινούς Περραιβούς κατέστησαν «Πενέστας»³⁵, δηλαδή δουλοπάροικους, ενώ ύστερα από σκληρούς αγώνες πέτυχαν να απωθήσουν τους Κενταύρους από την περιοχή της Μαγνησίας, υποχρεώνοντάς τους να φύγουν προς τα νησιά του Αιγαίου και Αιθικία.

Τελευταία, από την Αρχαιολογική Υπηρεσία της Λάρισας, βρέθηκε στον αρχαιολογικό χώρο της Αζώρου, νόμισμα που στη μια όψη εικονίζεται νέο δαφνοστεφανωμένο πρόσωπο και στην άλλη όψη Τρίποδας με γράμματα : ΤΡΙΠΟΛΙΤΑΝ³⁶. Η παράσταση αυτή είναι και μια επιβεβαίωση του Δωδωναίου Δία της περιοχής του Ολύμπου. Οι Περραιβοί μπορεί να έγιναν στους Λαπίθες Πενέστες όμως δεν έχασαν εντελώς τα περιουσιακά τους στοιχεία, αφού είχαν τα σπίτια, τα κτήματα και έφεραν όπλα³⁷.

9. Ο Ιξίων των Λαπιθών

Ο Ιξίων θεωρείται ο αρχηγός των Λαπιθών που εισέβαλαν στο θεσσαλικό χώρο, με αποτέλεσμα ένα μέρος της Περραιβίας και κυρίως η πεδινή, να υποδουλωθεί σε αυτόν και να ονομασθεί η κατάσταση αυτή της δουλείας πενεστεία. Ο Ιξίων τιμώρησε τον πεθερό του και οι θεοί τον τιμώρησαν στη συνέχεια, αλλά ο Δίας τον λυπήθηκε, τον εξάγνισε και τον κατέστησε ομοτράπεζό του στον Όλυμπο. Επειδή όμως πείραξε τη θεά Ήρα, τον έδιωξε από τον Όλυμπο, αλλά ο Δίας για να τον δοκιμάσει του έστειλε πάλι την Ήρα με την οποία λόγω συνεύρεσης γεννήθηκε ο Πειρίθιος.

35. Θεσσαλικό Ημερολόγιο, *Πενέστες της Θεσσαλίας*, Εκδόσεις Σπανός, τόμ, 34ος, 1998, σελ. 49

36. Σ., Μπούμπας, *Το Περραιβικό Γένος- Όλυμπος*, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Σαραντάπορου, Αθήνα, 2000, σελ. 78

37. Ό.π., σελ. 78-79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ο ΟΛΥΜΠΟΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

1. Στους αρχαίους χρόνους

Οι τρεις συμπαγείς όγκοι που διαδέχονται μεταξύ τους, συνδέονται με μια αλυσίδα στην περιοχή του Ολύμπου και έχουν διεύθυνση από Ν.Α προς Β.Δ. (Κάτω Όλυμπος – κυρίως Όλυμπος- - Πίερος). Ο όγκος αυτός ήταν το πρώτο φυσικό οχύρωμα της νότιας Ελλάδας, ενώ το δεύτερο ήταν η αλυσίδα της Οίτης - Καλλίδρομο, κατά τους αρχαίους χρόνους. Στα στενά αυτά και δύσβατα τμήματα και της κοιλάδας των Τεμπών που τη διαρρέει ο Πηνειός ποταμός, φρουρός στην είσοδο από τη Θεσσαλία ήταν η πόλη Γόννοι και στην έξοδο η πόλη Φίλα. Η Πέτρα διαχώριζε τον κυρίως Όλυμπο από το Πιέριο και φρουρός ήταν προς το μέρος της Θεσσαλίας, η Περραιβία με στόμιο την πόλη Πύθιο, ενώ προς τη Μακεδονία - Πιερία, φρουρός ήταν τα οχυρά της Πέτρας και του Σαρανταπόρου. Το σημερινό Σαραντάπορο διαχώριζε τον Πίερο από τα Καμβούνια και φρουρούνταν στους αρχαιότερους χρόνους από οχυρώματα που φυλάσσονταν από τους κατοίκους της πόλης Φυλακών, ενώ κατά τον Μεσαίωνα από τα Σέρβια³⁸.

Στη Βόρεια πλευρά του Ολύμπου κατά την απώτερη αρχαιότητα, εγκαταστάθηκε η Θρακική φυλή των Πιέρων, ενώ στη Νότια η Πελασγική φυλή των Περραιβών. Στις στενοπόρες διαβάσεις έγιναν οι πρώτοι αγώνες των φύλων, τα οποία βραδύτερα αποτέλεσαν το ελληνικό έθνος προς το πελασγικό φύλο των Περραιβών, κύριο των διαβάσεων του Ολύμπου κατά τους προϊστορικούς χρόνους. Εκεί, νίκησε την πρώτη του νίκη το αιολικό φύλο των Λαπιθών και απώθησε τους Περραιβούς από τη θεσσαλική πεδιάδα προς τον Κάτω Όλυμπο και την πεδιάδα που απλώνεται πέρα από τους λόφους της Ελασσόνας, μεταξύ κυρίως Ολύμπου και Πιέρου και Καμβουνίων, η οποία διαρρέεται από τον Τιταρήσιο ποταμό, όπου έχτισαν την Περραιβική Τριπολίτιδα και ήταν κύριοι της εισόδου προς τη Μακεδονία³⁹.

38. Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 18ος, σελ. 54

39. Ν., Νέξης *Ο Όλυμπος*, Εκδόσεις Τάσος Πιτσιλός, Αθήνα, 1986, σελ. 11-12

Την ανάμνηση αυτή της διαβάσεως μέσω του Ολύμπου, την διατήρησαν ζωνρά τα αιολικά ελληνικά φύλα και όταν εγκατάστησαν σε άλλες χώρες της ελληνικής χερσονήσου ή αποίκησαν τις Μικρασιατικές ακτές, όπως μαρτυρεί η μετενομασία βουνών με το όνομα Όλυμπος. Έτσι, το όνομα Όλυμπος δόθηκε στη Λέσβο, Μυσία, Βιθυνία, Κύπρο, Λυκία κ.λπ. Από αυτές τις διόδους πέρασαν και τα ελληνικά δωρικά φύλα, τα οποία ακολούθησαν τους πρωτοπόρους ομοφύλους.

Όταν ο χείμαρρος της περσικής στρατιάς του Ξέρξη απείλησε να κατακλύσει την Ελλάδα και να την υποτάξει τότε στον Όλυμπο, έσπευσαν οι Έλληνες να ανακόψουν την ορμή του στα στενά των Τεμπών. Έμαθαν από τον φιλέλληνα βασιλιά της Μακεδονίας Αλέξανδρο ότι ο Ξέρξης⁴⁰ εξεβίαζε την δίοδο της Πέτρας για να μπορέσει να σπάσει προς το θεσσαλικό χώρο. Το ένα τρίτο των στρατιωτικών του δυνάμεων ασχολούνταν με την πυρπόληση των πυκνών

δασών του Ολύμπου, τα οποία κάλυπταν τα στενά της Πέτρας και της Πιερίας. Από τα στενά της Πέτρας πέρασε κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο το 424 ο Σπαρτιάτης Βρασιδάς, όταν εξεστράτευσε κατά των αποίκων των Αθηνών στη Μακεδονία. Επίσης, πέρασε από τα στενά του Ολύμπου και ο βασιλιάς της Σπάρτης Αγησίλαος (394 π.Χ), επανερχόμενος από την εκστρατεία του από τη Μ. Ασία. Αργότερα, το 317 διήλθε ο Κάσσανδρος. Ο βασιλιάς της Μακεδονίας Φίλιππος Β΄, άρχισε να επιδιώκει την πραγματοποίηση των φιλόδοξων σχεδίων του δηλαδή την συνένωση όλων των Ελλήνων υπό την εξουσία του εναντίον του κοινού εθνικού εχθρού, των Περσών. Ο Όλυμπος υπήρξε ο φυσικός προμαχώνας αλλά και κυρίαρχος των δύσβατων στενών του Ολύμπου.

Την ίδια σημασία είχε η κατοχή των διοδίων του Ολύμπου στους πολέμους μεταξύ των Ρωμαίων και του Περσέα, βασιλιά της Μακεδονίας⁴¹. Εφόσον ο Περσέας ήταν κύριος των διοδίων του Ολύμπου, το φυσικό αυτό οχύρωμα της Μακεδονίας κατά των επερχόμενων εχθρών από το νότο, εξασφάλιζε την κυριαρχία των Μακεδόνων. Ο Αιμίλιος Παύλος, δεν μπόρεσε να εξαναγκάσει σε υποχώρηση τον στρατό των Μακεδόνων, ο οποίος αντιτάχθηκε κοντά στον Ενιπέα ποταμό που βρίσκεται στο Λιτόχωρο.

40. Νέο Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό, *Ηλιος*, τόμος, Ζ΄, Αθήνα, σελ. 123-127

41. Γ., Αδάμου, Εφημερίδα, *Η Μικρά Ελασσόνας* « Τα στενά του Ολύμπου », φύλλο 8, Ελασσόνα, 1973, σελ.1

Για το λόγο αυτό, πέτυχε με παράτολμο στρατήγημα να εκβιάσει την δίοδο της Πέτρας και έτσι απέστειλε μέσω του Κάτω Ολύμπου κρυφά τμήμα στρατού του, το οποίο ύστερα από συντονισμένη πορεία και δυνατή μάχη εναντίον των Μακεδόνων που φρουρούσαν το στενό της Πέτρας, διήλθε με τον τρόπο αυτό, αφού διαφορετικά ήταν αδύνατο. Η περιοχή από εκβολές του Πηνειού ως τον Όλυμπο, ήταν το Γ' αβασίλευτο ομοσπονδιακό κράτος που ίδρυσαν οι Ρωμαίοι⁴².

Η Μακεδονία είχε υποταχθεί στη Ρώμη και πριν από τη μάχη της Πύδνας (158 π.Χ), η οποία έγινε μετά την υποχώρηση του Περσέα από τον Ενιπέα ποταμό, ο οποίος φοβήθηκε τυχόν περικύκλωση του στρατού του. Έτσι, ο κύριος των διοδίων του Ολύμπου έγινε με ευχέρεια και της νότιας περιοχής.

2. Κατά τους Μεσαιωνικούς χρόνους

Την σπουδαιότητα των διοδίων του Ολύμπου⁴³ για την ασφάλεια των ελληνικών χωριών, είχαν κατανοήσει οι αυτοκράτορες του Βυζαντίου από τις επιδρομές των Γόθων και άλλων βαρβαρικών φύλων στην Ελληνική χερσόνησο κατά τους πρώτους μ.Χ αιώνες. Ιδιαίτερη σημασία κατά τους χρόνους αυτούς είχε το στενό του Σαρανταπόρου και η πόλη των Σερβίων που είχε κτισθεί κοντά σε αυτό. Η πόλη αυτή ονομάστηκε Σέρβια από την θεληματική εγκατάσταση Σέρβων στα χρόνια του αυτοκράτορα Ηρακλείου και οι οποίοι στη συνέχεια αποχώρησαν.

Κάθε μέρα σχεδόν αμύνονταν στην είσοδο του από την κοιλάδα του Αλιάκμονα αυτού του στενού τα βυζαντινά στρατεύματα εναντίον των επερχομένων από τις κοιλάδες της Άνω Μακεδονίας. Το έτος 986 μ.Χ (άλωσης και της Λάρισας), τα Σέρβια καταλήφθηκαν από τους Βουλγάρους, αλλά το 1012 ανακαταλήφθηκαν από τον αυτοκράτορα Βασίλειο Β' του Βουλγαροκτόνου, παρά τη σθεναρή αντίσταση των Βουλγάρων από τον Νικολίτση⁴⁴. Το 1059, είχε λήξει η κατάκτηση των ελληνικών χωριών ενώ το στενό εκείνο φρουρούσε φραγκικό κάστρο, το οποίο χτίστηκε από τον φεούδαρχο.

42. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Ε', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1974, σελ.126

43. Γ., Αδάμου, *Ο Όλυμπος μέσω των αιώνων*, Έκδοση Μικρά Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1973

44. Π., Δανδράκη, *Ελληνικό Λεξικό*, τόμος Θ', Εκδοτικός Οργανισμός Φοίνιξ, Αθήνα, σελ. 68

Κατά τον ΙΔ΄ αιώνα, περιήλθε στον κράλη της Σερβίας Στέφανο Δουσάν. Όμως, Βλάχοι και Αλβανοί, εκβίαζαν το στενό του Σαραντάπορου. Τελευταία τα Σέρβια και το στενό του Σαρανταπόρου οχύρωσαν οι Τούρκοι που το ονόμασαν Πόρτες⁴⁵.

3. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας

Το 1396 μΧ, ο Σουλτάνος Βαγιαζίτ, έπειτα από πρόσκληση των Επισκόπων του Ζητουνίου και Σαλώνων, επειδή είχαν προστριβές με τους Λατίνους, μπήκε στη Θεσσαλία⁴⁶ και την κατέλαβε χωρίς αντίσταση, αλλά και πάλι δόθηκε στο Βυζάντιο η Θεσσαλία για να καταληφθεί το 1420 μΧ από τον Τουρχάν και θα παραμείνει υπό την τουρκική κατοχή ως το 1881 το ένα μέρος της και το άλλο ως το 1912. Στον κάμπο ήρθαν οι Κόνιαροι, Τούρκοι μεταφερθέντες από το Ικόνιο της Μ. Ασίας, ενώ οι ντόπιοι αναγκάστηκαν να αποτραβηχτούν προς τις ορεινές κυρίως περιοχές. Πολλά χωριά που ήταν ανεξάρτητα, έχασαν την ανεξαρτησία τους και έγιναν κτήμα του Αλή Πασά.

4. Τα αρματολίκια και η οργάνωσή τους

Οι Σουλτάνοι έδωσαν σε χώρες της Βαλκανικής που είχαν καταλάβει, ορισμένα προνόμια⁴⁷ προσπαθώντας έτσι να προσελκύσουν τους επικίνδυνους ορεινούς πληθυσμούς και να τους κάνουν φρουρούς των τόπων τους, ιδίως μάλιστα εκείνους που κατοικούσαν κοντά σε δερβένια, δηλαδή σε κλειστούρες, ώστε έτσι να φυλάσσονται οι περιοχές από τους πολλούς και ανεξέλεγκτους ληστές εκείνης της εποχής. Το ίδιο λοιπόν πρόγραμμα εφάρμοσαν και στις ελληνικές περιοχές. Ο πατέρας του Μουράτ Β΄, είχε αναγκασθεί νωρίτερα ακόμα να ιδρύσει το αρματολίκι των Αγράφων. Γενικά, οι αρματολοί της βαλκανικής εμφανίζονται τον 15^{ον} αιώνα ως επικουρικά στρατεύματα των Τούρκων και εκστρατεύουν μαζί τους εναντίον των εχθρών του οθωμανικού κράτους.

45. Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τόμ, 18, σελ. 854

46. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, 1974, σελ. 168

47. Α., Βακαλόπουλος, *Νεοελληνική παράδοση για προνόμια των Δερβενοχωριτών Κορίνθου*, Θεσσαλονίκη, 1941, σελ. 47

Τα περισσότερα για την οργάνωση των αρματολών τα γνωρίζουμε κυρίως από την προφορική παράδοση. Έτσι, σύμφωνα με την παράδοση, όταν οι ορεινοί κάτοικοι ή οι κλέφτες υποτάσσονταν, οι άνδρες που θα αποτελούσαν την ντόπια φρουρά ονομάζονταν αρματολοί ή μαρτολόζ στα τουρκικά και έμπαιναν στην υπηρεσία της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η περιοχή στην οποία εκτείνονταν η διαδικασία των αρματολών, ονομάζονταν αρματολίκι, ο αρχηγός καπετάνιος, οι άνδρες παλικάρια και οι υπασπιστές πρωτοπαλικάρα. Ατίθασοι νέοι ή και παλιοί κλέφτες σχημάτιζαν τις ομάδες αντίστασης που τριγύριζαν πάνω στα βουνά. Πολλοί κάτοικοι των χωριών αλλά και των αστικών περιοχών για να αποφύγουν τις ταπεινώσεις και τη σκλαβιά, έφυγαν στα βουνά και στα απάτητα μέρη του Ολύμπου.

5. Τα αρματολίκια του Ολύμπου

Τα πρώτα αρματολίκια φαίνονται από τα τελευταία βυζαντινά χρόνια. Αυξήθηκαν και έφτασαν σε μεγάλο αριθμό με την τουρκική εισβολή. Ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής, με διάταγμα επέτρεψε την ύπαρξη Αρματολικίων ή Καπετανάτων, τα οποία διοικούσαν ένοπλοι, οι οποίοι διορίζονταν από την τουρκική εξουσία. Στα χρόνια της δουλείας, στα κορφοβούνια του Ολύμπου ανέβαιναν όλα τα ανυπότακτα στον τουρκικό ζυγό τέκνα της θεσσαλικής και μακεδονικής γης. Και ήταν τόσα πολλά αυτά, ώστε κατόντησε κατά την χαρακτηριστική του δημοτικού τραγουδιού έκφραση « κάθε κορφή και φλάμπουρο, κάθε κλαδί και κλέφτης ». Τα αντάρτικα αυτά πολεμικά σώματα του Ολύμπου, έγιναν στη συνέχεια ο φόβος και ο τρόμος του βαρβάρου κατακτητή⁴⁸.

Ατίθασοι νέοι και παλιοί κλέφτες σχημάτιζαν ομάδες αντίστασης που τριγύριζαν στα βουνά, έχοντας πρόχειρη στο στόμα τους, τη φράση «σηκώνομαι κλέφτης, για να φοβίσω τους άδικους Τούρκους τοπάρχες ή αγάδες», όπως μας πληροφορεί ο Κασομούλης⁴⁹.

Το αρματολίκι του Ολύμπου, με πρωτεύουσα την Ελασσόνα, η Κρανιά, η Καρυά, η Πολιάνα, ο Νεζερός, η Ραψάνη, το Λιβιάδι και άλλα χωριά του Ολύμπου, συναγωνίζονταν μεταξύ τους στην ανδρεία και στην δημιουργία ηρώων. Ο Όλυμπος και η παρολύμπια περιοχή γέμισε από αρματολίκια, ενώ πολλοί αρματολοί εμφανίστηκαν και διαδραμάτισαν εξέχοντα ρόλο στην λευτεριά του έθνους.

48. Νέα Εγκυκλοπαίδεια, *Σύμβουλος των Νέων*, τόμος Γ', σελ. 1.446

49. Ν., Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επανάστασης των Ελλήνων*, Αθήνα, 1944, σελ.25

Εδώ, ο αμφίβιος αρματολός κουρσάρος Γκέγκας από το Λιβάδι Ελασσόνας, θα τρομοκρατήσει τους τούρκους⁵⁰.

Οι Βλαχάβας, Τσάρας, Ζήντρος, Λαζαίοι, Γ. Ολύμπιος, Δ. Τζαχείλας, Κ. Δαμαλής, Πλιάτσικας, κ.λπ, πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους. Ο πρώτος αρματολός του Ολύμπου φαίνεται να ήταν ο Πάνος Ζήντρος. Είναι αυτός που με φερμάνι του σουλτάνου ορίστηκε ο επίσημος αρματολός του Ολύμπου, φέροντας τον τίτλο του Έξάρχου Ολύμπου και Δ. Μακεδονίας. Τον διαδέχτηκε ο κηδεμόνας του Τσάρας και Βλαχοθόδωρος.

Ο Ζήντρος ήταν μια δυνατή φυσιογνωμία και έδρασε κυρίως στην ανατολική πλευρά του Ολύμπου και οι κάτοικοι της Καρυάς, Πουλιάνας και Σκαμνιάς, όπως λένε οι σήμερα άκουγαν από τους πατεράδες τους να λένε το παρακάτω τραγούδι για το Ζήντρο (Λαϊκή παράδοση της Καρυάς- Πουλιάνας- Σκαμνιάς για το Ζήντρο)⁵¹.

« Ο Ζήντρος κάνει χαρά, χαρά για τότε γιό του,
Κι εκάλεσε την κλεφτουριά, τα δώδεκα πρωτάτα,
Το Λάπα δεν εκάλεσε, το μαύρο νυχτοπαίδι.
Όλοι πηγαίνουν κέρασμα κριάρια με κουδούνια.
Κι ο Λάπας πάει ακάλεστος με ζωντανό ελάφι,
Στο ασήμι και στο μάλαμα και στο μαργαριτάρι
Κανείς δεν τον λόγιασε από τους καλεστάδες
Τόνη λολιάζ η Ζήνδραϊνα από το παραθύρι
Καλώς το Λάπα που έρχεται με αλάφι στολισμένο
Στρώστε του Λάπα στον οντά, του Τρίτσα στην κρεββάτα
Στρώστε και των παλικαριών από όλα τα πρωτάτα.»

Στην περιοχή του Ολύμπου και Πιερίας θα αναδειχθούν οι Λαζαίοι, με έδρα τη Μηλιά Κατερίνης από τη γενιά των οποίων καταγόταν ο Γ. Ολύμπιος. Στα Χάσια και Αντιχάσια, θα διαπρέψει η γενιά των Βλαχαβαίων με διάκριση του Ε. Βλαχάβα, ο οποίος το 1806 θα ξεσηκώσει την Θεσσαλία σε επανάσταση και η οποία πνίγηκε στο αίμα. Ο Ε. Βλαχάβας είχε κατά την ελληνική παράδοση, πατέρα τον Όλυμπο και μητέρα την όμορφη Όσσα⁵².

50. Γ., Αδάμου, *Ο Όλυμπος στους αιώνες*, Έκδοση Εφημερίδας Μικρά Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1973, σελ.9

51. Γ., Αδάμου, *Τα κλέφτικα τραγούδια της επαρχίας Ελασσόνας στην Επανάσταση του 1821*, Έκδοση Εφημερίδας Μικρά Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1971, σελ. 9

52. Σ., Μπούμπας, *Το Περραιβικό Γένος και Όλυμπος*, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Σαραντάπορου, Αθήνα, 2000, σελ. 154

Ο αρματολός του Ολύμπου Βλαχάβας, φρόντισε κατά το 1806 για την κοινή εξέγερση του έθνους και για το λόγο αυτό συγκάλυψε τους κλέφτες και αρματολούς του Ολύμπου.

Ο Νικοτσάρας, θα αναδειχθεί το φόβητρο των Τούρκων, ο οποίος μαζί με τον Ε. Βλαχάβα και Κολοκοτρώνη, συγκρότησαν τον πειρατικό στόλο και με έδρα τη Σκιάθο, καταναυμάχησαν στο Β. Αιγαίο τον τουρκικό στόλο. Επίσης, ο Νικοτσάρας το 1807, διέσχισε την Μακεδονία και έφτασε ως το όρος Ρίλο με αρματολούς του Ολύμπου⁵³. Τότε, ζήτησε την συνδρομή των σταυραετών του Ολύμπου ο ηρωϊκός Καραγεώργης, για την απελευθέρωση της Σερβίας. Δυστυχώς όμως, ο Νικοτσάρας έπεσε σε τουρκική ενέδρα στο Λιτόχωρο το 1810 όπου και φονεύθηκε.

Την δημιουργία των αρματολικίων της παρολύμπιας περιοχής την τραγούδησε η λαϊκή μούσα και διέσωσε το ρόλο της και την αποστολή αυτών και των γενναίων καπεταναίων τους. Από ένα δημοτικό τραγούδι που διέσωσε ο Αρβανιτόπουλος⁵⁴, φαίνεται η κατανομή της Β. Θεσσαλίας στα διάφορα καπετανάτα ή αρματολίκια.

6. Το επαναστατικό κίνημα στον Όλυμπο 1820-1822

Από τους πρώτους που κατά την προεπαναστατική περίοδο υψώνουν το μπαϊράκι της ελευθερίας, αναφέρεται ότι ήταν ο Καραμιχάλης, ο οποίος δεν προσκύνησε τον ίδιο τον Μωάμεθ Β'. Ο Ολύμπιος Καραμιχάλης, ύψωσε το ανάστημά του και χτυπούσε όπου έβρισκε τον κατακτητή. Βέβαια, από τον Όλυμπο ξεκίνησε ο Γεροσταθός, ο αρματολός του Βάλτου, ο Λάμπας κ.λπ.

Ο Αλή- Πασάς, το ανήμερο θεριό των Ιωαννίνων, όπως είναι γνωστό είχε προξενήσει μεγάλη ζημιά στον κλεφταρματολισμό του Ολύμπου μερικά χρόνια πριν από το μεγάλο σηκωμό, εξοντώνοντας σπουδαίους και πασίγνωστους αρχηγούς της περιοχής του Ολύμπου⁵⁵, όπως τον Νικοτσάρα, τον Παπαθύμιο Βλαχάβα και άλλους πολλούς, που αργότερα θα ήταν οι φυσικοί και αναγνωρισμένοι αργηγοί της επανάστασης.

Η εξόντωση των άξιων αυτών ανδρών και αρχηγών, δεν ήταν μόνο η θέληση του Αλή – Πασά, αλλά και η μόνιμη πολιτική των Σουλτανικών κυβερνήσεων, κυρίως από τότε που αναγκάστηκαν οι Σουλτάνοι να αναγνωρίσουν τους αρματολούς με τα αρματολίκια τους.

53. Περιοδικό, *Θεσσαλικά Χρονικά*, 1971, σελ. 7-31

54. Αρβανιτόπουλος, Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας, 1912, σελ. 236

55. Περιοδικό, *Θεσσαλικά Χρονικά*, τόμος 12^{ος}, Αθήνα, 1979, σελ. 188

Βέβαια, αυτό το έκαναν για την απογοήτευση και αποδυνάμωση του υπόδουλου Ελληνισμού, ώστε να μη μπορέσει ποτέ ο ραγιάς να σηκώσει κεφάλι. Προσπαθούσαν να απομακρύνουν στην πραγματικότητα όσο μπορούσαν πιο μακριά τη μοιραία για αυτούς κατάληξη, που ήταν η διάλυση της παρακμασμένης και οπισθοδρομικής Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπως πάντα συμβαίνει στην ιστορία. Κατάφεραν έτσι οι Σουλτάνοι με την πολιτική τους, να παρατείνουν τη ζωή της αυτοκρατορίας.

Το σχέδιο αυτά των Τούρκων κατά ένα τρόπο, μπορούμε να πούμε ότι βοηθούσε στα μέρη του Ολύμπου και η ασυνεννοησία και το ανοργάνωτο των ντόπιων καπεταναίων, τόσο πριν την επανάσταση, όσο και στα χρόνια της επανάστασης. Έτσι λοιπόν, οι Τούρκοι κράτησαν στον έλεγχο τους την περιοχή του Ολύμπου, ο οποίος ήταν ο δρόμος και η διάβαση που ένωνε τη Β. Ελλάδα με τη Ν. Ελλάδα⁵⁶.

Ο Διαμαντής Νικολάου⁵⁷, καπετάνιος της επαρχίας Κατερίνης και ένας από οπλαρχηγούς εκείνων των μερών, προετοιμαζόταν με την έναρξη της Επανάστασης του '21 να επαναστατήσει κατά της τυραννίας των Τούρκων, όντας συνεννοημένος και με τους άλλους καπεταναίους του Ολύμπου. Έστειλε λοιπόν, ο Διαμαντής ανθρώπους στην Πελοπόννησο για να ζητήσουν και να μεταφέρουν πολεμοφόδια και ενισχύσεις στον Όλυμπο κι έτσι να αρχίσει η επανάσταση από εκείνα τα μέρη.

Η τότε ελληνική κυβέρνηση βρισκόταν σε αδυναμία να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις του Διαμαντή, και μόνο ο Δ. Υψηλάντης έστειλε τον υπασπιστή του Γ. Σάλα, με ορισμένους Έλληνες αξιωματικούς και Φιλέλληνες, για να αναλάβει την αρχηγία του επαναστατικού αγώνα στον Όλυμπο⁵⁸. Παράλληλα, απέστειλε και μερικές δυνάμεις με μια Σημαία και με την αναγκαία προκήρυξη, ενώ υπαρχηγός του Σάλα, ορίστηκε ο Γ. Λέλης. Στον Όλυμπο είχαν συγκεντρωθεί τα υπολείμματα του Νικοτσάρα, των Λαζαίων, ο Γ. Σύρος, οι αδερφοί Τζαχείλα, ο Κ. Μπίνος, ο Γούλας Δράσκου ο Κασομούλης κ.α.

Η μικρή αυτή ενίσχυση που στάλθηκε από την Πελοπόννησο, αφού απέπλευσε από τους Μύλους του Ναυπλίου και για τέσσερις μήνες περιφέρονταν χάρη συγκέντρωσης βοήθειας, στα νησιά του Αιγαίου, μόλις την 22η Μαρτίου έφτασαν στο Ελευθεροχώρι της Κατερίνης με τέσσερα κανόνια και λίγα πολεμοφόδια.

56. Γ., Χιονίδη, *Η εκστρατεία και η Επανάσταση στον Όλυμπο τα έτη 1821-22*, Θεσσαλονίκη, 1975, σελ 42-47

57. Α., Κουτσουνίκας, *Γενική Ιστορία Ελληνικής Επανάστασης*, Αθήνα, 1975, σελ. 9-13

58. Ν., Γιαννούλη, *Θεσσαλοί Αγωνιστές του 1821*, Αρχαικό Υλικό, Αθήνα, 1979, σελ 186

Με αυτούς λοιπόν και με τα δικά του παλικάρια ο Διαμαντής Νικολάου κατευθύνθηκε προς την κωμόπολη του Κολυνδρού για να την καταλάβει, μα τους είχαν προλάβει οι Τούρκοι. Ο Διαμαντής αναγκάστηκε έτσι να πολιορκήσει την κωμόπολη χωρίς όμως αποτέλεσμα, γιατί ο Πασάς των Τρικάλων και της Θεσσαλονίκης, καθώς και άλλοι Τούρκοι Διοικητές επέπεσαν όλοι μαζί και από τα μέρη εναντίον τους και αφού τους νίκησαν, τους διασκορπίσαν. Στη συνέχεια, ο Διαμαντής αντιστάθηκε και στο χωριό Καστανιά, αλλά και εκεί, επειδή δεν μπόρεσε να κρατηθεί, αποσύρθηκε προς το ορεινότερο μέρος του Ολύμπου και κυρίως προς το χωριό Μηλιά⁵⁹.

Οι Τούρκοι όμως, τους καταδίωξαν και από εκεί και ο Διαμαντής αναγκάστηκε με την οικογένειά του να φύγει και να μπει σε δάσος του Ολύμπου, όπου έμεινε για 40 ημέρες και κατάφερε να διαφύγει με πλοίο από τη μεριά του Λιτοχώρου στις Β. Σποράδες. Από τους υπόλοιπους καπεταναίους, άλλοι αποσύρθηκαν προς τα υψώματα του Ολύμπου και άλλοι κατέφυγαν στα νησιά. Ο Κασομούλης επιβεβαιώνει τις πληροφορίες αυτές και προσθέτει μερικές λεπτομέρειες, ως αυτόπτης μάρτυρας.

Όλοι οι πολεμιστές διασκορπίστηκαν και έτσι τέλειωσε ως αυτού η πολεμική σκηνή του Ολύμπου. Μόλις μαθεύτηκε ότι ο Κασομούλης με τους άλλους έφεραν πολεμοφόδια στον Όλυμπο, 18 Φεβρουαρίου 1822, « ο Χουρσίτ Πασάς αμέσως έβγαλε ένα σώμα τριών χιλιάδων και το έπεμψε εις Τρίκαλα, να είναι πλησίον του Ολύμπου ». Συγχρόνως, έφτασε και η απάντηση του Στουρνάρη από τον Ασπροπόταμο προς τον καπετάν Διαμαντή Νικολάου, « όστις έγγραφε να μη βιάσωμεν το κίνημα, έως ότου γίνουν έτοιμοι όλοι .. »⁶⁰.

Αυτή είναι η αρχή της Επανάστασης, την 8^η Μαρτίου του 1822, ημέρα Σάββατο :

« άπειρος όμως ο Διαμαντής⁶¹, συνεχίζει ο Κασομούλης, από στρατηγήματα και της συστηματικής πολεμικής, αποφάσισε να κυριεύσωμεν τον Κολυνδρόν εξ εφόδου δια νυκτός και ούτω να χαλάσωμεν την κεντρικήν δύναμιν πολεμούντες 300 προς 1500 και τοποθετημένους εις οικίας πετρίνους και πύργους ....»

59. Ό.π., σελ. 186

60. Δοκίμιον Ιστορίας, Περί Ελληνικής Επανάστασης, τόμος, 4^{ος}, σελ. 281

61. Ν., Κασομούλης, Στρατιωτικά ενθμήματα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821-22, Αθήνα. 1942, σελ. 184, 187, 212

Το σχέδιο όμως προδόθηκε και αυτοί εισήλθαν στον Κολινδρό, βρήκαν τους Τούρκους να τους περιμένουν και έτσι αναγκάστηκαν να γυρίσουν πίσω και να ταμπουρωθούν πάνω από τον Κολινδρό, όπου επανειλημμένα απέκρουσαν τις επιθέσεις των Τούρκων του Κολινδρού.

Η ανδρεία των 300 στρατιωτών του Διαμαντή ήταν απερίγραπτη ενώ η διοίκηση φάνηκε άπειρη για πολεμικά πράγματα. Οι στρατιώτες του Διαμαντή ύψωσαν τάφρους στο δρόμο και με απaráμιλλο ηρωισμό απέκρουσαν τους Τούρκους. Οι Τούρκοι ενισχύθηκαν με δυνάμεις τις οποίες οδηγούσε ο Λουμπούτ Πασάς και αυτό το γεγονός ανάγκασε τους επαναστάτες να τραβηχτούν προς την Καστανιά, όπου αποφασίστηκε να γίνει το κέντρο της άμυνας. Οι άλλοι καπεταναίοι, περισσότερο έμπειροι από τον Διαμαντή τον συμβούλευσαν να τραβηχτούν στη Ροδάνη, γιατί στο μέρος που ήταν δεν βοηθούσε ώστε να αντέξουν τις επιθέσεις των Τούρκων. Οι Τούρκοι σε λίγο τους επιτέθηκαν από όλα τα μέρη και τους ανέτρεψαν πέρα για πέρα, χάρη στην απειρία του Διαμαντή. Όλοι οι πολεμιστές διασκορπίστηκαν και έτσι η απόπειρα αυτή του Διαμαντή και των παλικαριών του τελείωσε άδοξα στον Όλυμπο⁶². Ύστερα από την αποτυχία αυτού του εγχειρήματος στον Όλυμπο, ο Σάλας και οι υπόλοιποι μαζί τους και ο Κασομούλης, κατέφυγαν στον Ασπροπόταμο και από εκεί στη νοτιότερη Ελλάδα.

7. Η αποτυχία του επαναστατικού κινήματος 1822 – Αποτελέσματα

Το επαναστατικό κίνημα στον ΟΛΥΜΠΙΟ απέτυχε για τους εξής λόγους :

1. Στη περιοχή του Θεσσαλικού και Μακεδονικού χώρου, στάθμευαν μεγάλες τουρκικές δυνάμεις και ιδιαίτερα στα περάσματα του Ολύμπου. Από τις διαβάσεις αυτές του Ολύμπου, όπως Τεμπών, Πέτρας και Σαρανταπόρου, οι Τούρκοι περνούσαν τις δυνάμεις τους προς τη Μακεδονία από τη Θεσσαλία και αντίστροφα. Στα στενά περάσματα αυτά υπήρχε τουρκικός στρατός που εμπόδιζε το έργο των κλεφτών και αρματολών του Ολύμπου.

2. Ακόμα και αν υπήρχε σωστή οργάνωση και δινόταν η εντολή να αρχίσει ο απελευθερωτικός ξεσηκωμός από τον Όλυμπο, θα αποτύγχανε και πάλι λόγω των ιδιόμορφων κλιματολογικών συνθηκών του χώρου αυτού.

62. Ημερολόγιο Αγωνιστών Θεόφιλου, Δελτίο Ιστορικής – Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος, τόμος, 7^{ος}, 1910, σελ. 27-29

Σε αυτά πρέπει να προσθέσουμε και τον πρόωρο θάνατο του Νικοτσάρα. Ο ίδιος ο Κολοκοτρώνης όταν έμαθε το θάνατο του Νικοτσάρα είπε τα λόγια αυτά : « Κρίμα στο παλικάρι! Και πίστευα ότι ήταν ο καταλληλότερος να αναλάβει την αρχηγία του κινήματος στη Θεσσαλία κα Μακεδονία ».

3. Οι εκπρόσωποι του Ολύμπου που πήγαν στην Πελοπόννησο για να ζητήσουν βοήθεια μέχρις ότου συζητήσουν και διαπραγματευθούν την απαιτούμενη βοήθεια, το κίνημα της Επανάστασης άναψε στην Καλαμάτα και τα Καλάβρυτα και έτσι έφτασε η μικρή βοήθεια καθυστερημένη στον Όλυμπο. Έτσι, το κίνημα στον Όλυμπο που άρχισε στις 8 Μαρτίου 1822 και ευλογήθηκε από τον Μητροφάνη της Επισκοπής Πέτρας και Λιβαδίου, στην Ιερή Μονή της Αγίας Τράδας Λιβαδίου⁶³ κατέληξε σε αποτυχία.

Μετά το αποτυχημένο κίνημα στον Όλυμπο, οι κάτοικοι των περιοχών του Ολύμπου πέρασαν μετά τα πάνδεινα. Σφαγές αμάχων, λεηλασίες, πυρπολήσεις, καταστροφές και αρπαγές περιουσιών, ήταν τα αντίποινα των τουρκικών δυνάμεων. Εκτελέστηκαν από τους τούρκους παραδειγματικά οι δημογέροντες του Καζά Ελασσόνας, οι Τσαριτσανιώτες Καλογιάνης Σταμάτης και ο Κυριάκος Θεοδοσίου, μαζί με τον Λιβαδιώτη Λαναρά⁶⁴.

8. Οι συνέπειες της αποτυχίας των επαναστατικών κινήματων στον Όλυμπο

Η κατάσταση ήταν αφόρητη γιατί και αυτές ακόμα οι τουρκικές οικογένειες ταλαιπωρούνταν από τα διερχόμενα τουρκικά στρατεύματα. Έτσι, ο γενικός διοικητής Θεσσαλίας, Ρεσίτ Μεχμέτ Πασάς από τη Λαμία, διέταξε τον Δερβέν Αγά Μαζούτ και τον Βοεβόδα της Ελασσόνας, Ισάκ Αγά, να μην επιτρέπουν τους κατερχόμενους στρατιώτες να διανυκτερεύουν με τη βία σε σπίτια των κατοίκων της περιοχής του Ολύμπου και της Ελασσόνας, αλλά στο χάνι που οι χριστιανοί είχαν ορίσει και μάλιστα με δικά τους έξοδα και όχι των κατοίκων και των τουρκικών οικογενειών.

Αρκετοί οπλαρχηγοί μετά από την αποτυχία του κινήματος θα φύγουν σε άλλα μέρη της πατρίδας μας και θα προσφέρουν τις ανεκτίμητες υπηρεσίες τους στον αγώνα του έθνους.

63. *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, Εκδόσεις Σπανός, Λάρισα, τόμος Γ', 1982, σελ 12-14

64. Γ., Αδάμου, *Η Τσαριτσάνη*, 1971, σελ.54

Έτσι για παράδειγμα, ο Χριστόφορος Περραιβός μετακινήθηκε προς τη νότια Ελλάδα, ο Γ. Ολύμπιος έδρασε στη βαλκανική και έγινε ολοκαύτωμα στη Μονή του Σέκκου στη Ρουμανία στο κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Μαζί του πολέμησαν ο Ι. Οικονόμου από την Τσαριτσάνη και ο Σ. Φωκάς. Ο ηγούμενος της Ολυμπιώτισσας Αρσένιος –αδελφός του Χ. Περραιβού κατέφυγε στη νότια Ελλάδα και αγωνίστηκε ως την απελευθέρωση της. Ο Επίσκοπος Ιωσήφ Ρωγών από την Τσαριτσάνη, πολέμησε στο Μεσολλόγγι⁶⁵.

Γενικά, οι περισσότεροι Ολύμπιοι αγωνιστές πήραν μέρος στον αγώνα για τη ελευθερία της πατρίδας, από την Κασσάνδρα όπου πολέμησαν με τον Λιακόπουλο και τον Μπίνο. Μετά τη δημιουργία του πρώτου Νεοελληνικού Κράτους, όσοι αγωνιστές έζησαν, επέστρεψαν στα μέρη τους, ενώ άλλοι παρέμειναν στη νότια Ελλάδα. Έτσι, το όνομα Ολύμπιος που ήταν ενδεικτικό τόπου καταγωγής, θα γίνει επώνυμο σε πολλούς Ολύμπιους αγωνιστές ως και σήμερα.

9. Αγωνιστές από την περιοχή του Ολύμπου. 1820 - 1822

Επειδή οι αγωνιστές της περιοχής του Ολύμπου ήταν αρκετοί, θα αναφέρουμε επιγραμματικά τα ονόματά τους με σύντομα στοιχεία δράσης τους⁶⁶.

1. **Αγγελής Αργύρης.** Η επιτροπή Εκδουλεύσεων, τον κατέταξε Στρατιώτη. Παραβρέθηκε στους πολέμους, στον Όλυμπο με τον Διαμαντή και στη συνέχεια έλαβε μέρος και σε άλλες περιοχές της πατρίδας μας.
2. **Αθανασίου Αντώνιος.** Εκπλήρωσε το χρέος του για τον μακαρίτη εξάδελφό του Νικότζη Ολύμπιο.
3. **Αποστόλου Φώτιος.** Κατάγονταν από τη Μηλιανή της επαρχίας Πέτρας και Λιβαδίου. Υπηρέτησε υπό τον Διαμαντή Νικόλαο και Τόλιο Λαζόπουλο.
4. **Μιχαήλ Γρίβας.** Καταγόταν από την περιοχή του Κισσάβου και ήταν πλούσιος έμπορος, ο οποίος πρόσφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες στο έθνος, τόσο με υλική και στρατιωτική βοήθεια, όσο και με την πολιτική του δραστηριότητα.

65. Β., Καλογιάννη, Εφημερίδα, *Μικρά Ελασσόνας*, « Η Τσαριτσάνη, πατρίδα του Κ. Οικονόμου », Λάρισα, 1970, σελ. 16

66. Ν., Γιαννούλης, *Θεσσαλοί Αγωνιστές του 1821*, Αρχαιακό Υλικό, Αθήνα, 1979, σελ. 137-170

5. Δεληαργύρης Γεώργιος. Καταγόταν από τον Όλυμπο και κατατάχθηκε στην έβδομη τάξη Αξιωματικών. Αγωνίστηκε σε όλες τις μάχες με ανδρεία και πέθανε το 1846.

6. Δημητρίου Γρηγόριος. Η παρουσία του στη μάχη της Κασσάνδρας ήταν καταλυτική, καθώς και σε άλλους αγώνες, όπου έδειξε το μεγαλείο και τον ηρωισμό του.

7. Δημητρίου Παντελής Ολύμπιος. Άδραξε τα όπλα και υπηρέτησε την πατρίδα στον αγώνα για την ανεξαρτησία της από την αρχή ως το τέλος της Επανάστασης, υπό την οδηγία του Μακρυγιάνη, Χ. Χατζηπέτρου, Ρούκη και Κοντόπουλου, ως μπουλουζής επικεφαλής 50 περίπου στρατιωτών.

8. Ζαφείρης Ιωάννης. Κατάγονταν από το Σέλους του Ολύμπου. Με 1.500 άνδρες επαναστάτησε στον Όλυμπο και απέτυχε, ενώ μετά κατέφυγε στην Κασσάνδρα. Η Επιτροπή τον κατέταξε στη 6^η θέση Αξιωματικών, Υπολοχαγό.

9. Ζήντρος. Ο Ζήντρος υπήρξε από τους πιο αξιόλογους αγωνιστές του Ολύμπου, η δράση του τοποθετείται από το 1720 ως το 1770 και ήταν κυρίως ο τρόμος των Τούρκων και των Αλβανών, που δεν τους επέτρεπε να πλησιάσουν γύρω από την επαρχία Ελασσόνας και του Ολύμπου. Άλλωστε, ο λαός μας τραγούδησε τον ηρωισμό του, λέγοντας: « Ζήντρο καπετάνιο μας, του Ολύμπου το ξεφτέρι...».

10. Κωνσταντίνου Λάμπρος. Υπηρέτησε την πατρίδα στις μάχες του Ολύμπου, Σκιάθου, Βρυσάκια, κάτω από τις διαταγές του Ζαχέα.

11. Λάζος Γεώργιος Θεοδώρου. Υπηρέτησε υπό τον Καρατάσο στην 4^η Πεντακοσιαρχία.

12. Λάζος ή Λαζόπουλος Τόλιας. Καταγόταν από τη σημαντική οικογένεια του Ολύμπου, των Λαζαίων. Αγωνίστηκε στον Όλυμπο με όλες του τις δυνάμεις και πρόσφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες στην πατρίδα του. Κατετάγη από την επιτροπή στην τρίτη τάξη αξιωματικών με το βαθμό του Αντισυνταγματάρχη.

13. Λάζος Λιόλιος ή Τόλιας. Ξάδελφος του Λάζου Τόλια, ο οποίος κατατάχθηκε στην Έκτη τάξη Αξιωματικών, Υπολοχαγός.

14. Ο Γεωργάκης Ολύμπιος. Ο Γεωργάκης Ολύμπιος γεννήθηκε στο Λιβάδι Ολύμπου, ενώ η γιαγιά του καταγόταν από ένα άλλο χωριό του Ολύμπου, την Πολιάνα η οποία έπαιξε σημαντικό ρόλο στα χρόνια της επανάστασης. Το 1799 κατόρθωσε να προστρέξει ως βοηθός των επαναστατησάντων Σέρβων, ενώ το 1803 απήλθε στο Βουκουρέστι προς τον Κ. Υψηλάντη και σε συνάντηση πορεία του Γ. Ολύμπου, στο Ρίμνικο με 5.000 άντρες, περικύκλωσαν τους Τούρκους και πυρπόλησαν το Δραγατσάνι.

Το 1805, όταν οι Ρώσοι εισήλθαν στη Βλαχία, συμπολέμησε μαζί τους κατά των Τούρκων, όπου διακρίθηκε για την στρατηγικότητα και τόλμη, πετυχαίνοντας να αιχμαλωτισθούν 300 Τούρκοι⁶⁷.

Για την πράξη του αυτή θα τιμήθηκε από τον Τσάρο της Ρωσίας με το βαθμό του Συνταγματάρχου. Μυήθηκε στη φιλική εταιρεία και θα εργάστηκε για τον ξεσηκωμό και την επανάσταση των Βαλκανικών λαών. Στη μάχη του Δραγατσανίου, πολέμησε μαζί με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη και με τον αδερφό του Κωνσταντίνου Οικονόμου, Κυριάκο Οικονόμου από την Τσαριτσάνη.

Στη Ρουμανία είχε γνωριστεί με τον Α. Υψηλάντη και κατατάχθηκε στον Ιερό Λόχο. Έπεσε ηρωικά μαχόμενος στη μάχη του Δραγατσανίου με τον επίσης πατριώτη του, Σ. Φωκά, όπου στο μοναστήρι του Σέκκου, γράφηκε η ιστορία της ανδρείας και αυταπάρνησης. Οι Λιβαδιώτες για να τον τιμήσουν, έστησαν τον ανδριάντα του στο Κιόσκι, όπως και ο Δήμος Ελασσόνας.

15. Ο Νικοτσάρας. Ο Νικοτσάρας γεννήθηκε στα Γιαννωτά Ελασσόνας⁶⁸ το 1774. Παιδί του Πάνου Τσιάρα, του μεγάλου κλεφταρματολού της περιοχής του Ολύμπου, χαρακτηρίστηκε όχι μόνο ως μια μεγάλη στρατιωτική φυσιογνωμία του αρματολισμού, η φήμη του οποίου ξεπέρασε τα στενά όρια της περιοχής Ελασσόνας, αλλά κατατάσσεται στα ονόματα των πιο μεγάλων ναυμάχων της περιοχής εκείνης.

Ο Ζήντρος που είχε αναλάβει επίσημα το αρματολίκι του Ολύμπου από τον Σουλεημάν τον Μεγαλοπρεπή, δεν άφησε στο γιο του Ωώτο το αρματολίκι λόγω ηγετικών αδυναμιών, αλλά στον Π. Τσιάρα, ο οποίος δολοφονήθηκε από τον Βλαχοθόδωρο, και στη συνέχεια δολοφονείται από το γιό του Πάνου Νίκο Τσάρα ή Νικοτσάρα και ο οποίος ανέλαβε τη διοίκηση του αρματολικίου.

Οι ικανότητες του Νικοτσάρα ήταν τόσο μεγάλες, που μπορούσε να συναγωνιστεί στο δρόμο άλογο και να υπερπηδήσει επτά άλογα παρατεταγμένα στη σειρά.

16. Χριστόφορος Περραιβός. Στρατηγός, καταγόμενος από τη Θεσσαλία, όπως φέρεται στο Μητρώο Αγωνιστών. Στη Βιέννη όπου πήγε να σπουδάσει ιατρική, συναντήθηκε με τον Ρήγα Φεραίο, οποίος του εξέθεσε τα οράματά του και τις σκέψεις. Υπήρξε μια από τις αξιόλογες μορφές των Θεσσαλών αγωνιστών.

67. Ό.π., σελ. 164-168

68. Σ., Μπούμπας, Το Περραιβικό Γένος και Όλυμπος, Πολιτιστικός Οργανισμό Δήμου Σαραντάπορου, Αθήνα, 2000, σελ. 275-276

10. Άλλες ηρωϊκές φυσιογνωμίες

Αναφέρουμε ονομαστικά⁶⁹ και μόνο τους παρακάτω Ολύμπιους αγωνιστές : Λιακόπουλος Δημήτριος ή Μήτρος, Λιακόπουλος Μήτρος, Λιακόπουλος Νικόλας Μαλόζης Εμμανουήλ, Λαγομιχάλης Τόλιος, Μολότσιος Εμμανουήλ, Μολότσιος Νικόλαος, Μπιζιώτης, Αναγνώστης Μπιζιώτης, Γουλιός, Μπίνος Κώστας, Νάνος Εμμανουήλ Ολύμπιος, Νικολάου Γεώργιος, Ο γνωστός Νικολάου Διαμαντής, Νικολάου ή Ψαροδήμος Δήμος, Νικολάου Κώστας, Νικολάου Χαρίσης, Νικοτσάρας ή Τσαρόπουλος Παναγιώτης, γιος του θρυλικού Νικοτσάρα, Ολύμπιος Α. Δημήτριος, Ολύμπιος Κώστας, Ολυμπίου ή Ολυμπίτης Γούλας, Ολυμπίου Στέργιος του Ιωάννου, Παράσκης Αθανάσιος, Περικλής Ιάκωβος ο οποίος πολέμησε με τον Καρατάσο και καταγόταν από το Λιτόχωρο.

Ο Περραιβός Αρσένιος, αυτάδελφος του Χ. Περραιβού, υπήρξε φλογερός Αρχιμανδρίτης⁷⁰. Ο Στέργιος Περραιβός ήταν ανηψιός του Χ. Περραιβού και κατατάχθηκε στο βαθμό του Ταγματάρχη.

11. Καρυά - Πολιάνα - Σκαμνιά Επαναστατούν το 1833

Μια εξέχουσα επαναστατική μορφή την περίοδο του 1833 στον Όλυμπο, ήταν ο Τζαχείλας. Ο Τζαχείλας είχε ως ορμητήριο τα ορεινά χωριά του Ολύμπου, Καρυά, Πολιάνα και Σκαμνιά. Με την δυναμική του παρουσία στο χώρο αυτό, κατόρθωσε και ξεσήκωσε τους κατοίκους των χωριών αυτών σε επαναστατική δραστηριότητα. Η επανάσταση αυτή δεν μπορούσε να προχωρήσει και μοιραία καταπνίγηκε στο αίμα. Τα τρία αυτά χωριά έπαθαν τρομακτικές ζημιές από τη μανία των Τούρκων. Όλα αυτά, μετά τον ερχομό του κυβερνήτη Καποδίστρια στην Ελλάδα. Ο Καποδίστριας διέταξε την τη διάλυση των πολυπληθών ατάκτων σωμάτων, προηγήθηκε όμως η εγκύκλιος του Υπουργείου Στρατιωτικών να γίνει επάνοδος όλων αυτών στις εστίες τους.

Ο οπλαρχηγός Δήμος Τζαχείλας και ο αδερφός του Γεώργιος, τέθηκαν επικεφαλής σώματος 500 Ολύμπιων αγωνιστών από τα χωριά, Καρυά, Πολιάνα, Σκαμνιά, Νεζερό, Ραψάνη, Πυργετό και από την περιοχή της Μακεδονίας και ιδιαίτερα του Λιτοχώρου και κατευθύνθηκε στη Λοκρίδα, όπου στρατοπέδευσε.

69. Ν., Γιαννούλης, Θεσσαλοί Αγωνιστές του '21, Αρχαικό Υλικό, Αθήνα, 1979, σελ. 164-168

70. Γ., Βέλκου, *Ο κώδικας της Μονής Ολυμπιώτισσας Ελασσόνας*, Εκδόσεις Ιεράς Μονής Παναγίας Ολυμπιώτισσας, Ελασσόνα, 1994, σελ. 140

Αργότερα, έλαβε διαταγή από την Κυβέρνηση να κινηθούν προς τον Όλυμπο και στις 29 Μαΐου 1833, οι 500 ένοπλοι ήρθαν σε πόλεμο με δύο χιλιάδες Τούρκους, οι οποίοι είχαν ως επικεφαλής τον Εμίν Πασά. Έγινε σφοδρή μάχη, όπου οι Τούρκοι νικήθηκαν και τράπηκαν σε φυγή⁷¹.

12. Η επανάσταση στις παρολύμπιες περιοχές και στο Λιβάδι το 1854

Από το 1828 ολόκληρη η νότια Ελλάδα ήταν ελεύθερη, ενώ η Θεσσαλία, η Μακεδονία, η Θράκη και νησιά, στέναζαν κάτω από την καταπίεση του δυνάστη. Η κήρυξη του Κριμαϊκού πολέμου αναστάτωσε την περιοχή του Ολύμπου. Ο Όθωνας έστειλε πράκτορες και αξιωματικούς για να οργανώσουν επαναστατικό κίνημα στη Θεσσαλία. Ο Χ. Χατζηπέτρος, υπασπιστής του Όθωνα και στρατηγός της Θεσσαλίας, ανέλαβε την επαναστατική οργάνωση⁷².

Η Τσαριτσάνη έγινε το κέντρο οργάνωσης του αγώνα, ενώ στις παρολύμπιες περιοχές κατέφθασαν στελέχη αξιόλογα, μεταξύ των οποίων ήταν και ο Γενναίος Κολοκοτρώνης. Ολόκληρη η περιοχή της δυτικής Μακεδονίας και τα παρολύμπια χωριά, από τον Αμάρμπεη και το Σαραντάπορο ως τα Τέμπη, πολύ γρήγορα ελέγχεται από 4.500 επαναστάτες. Το Λιβάδι είναι επαναστατημένο. Στην Αγία Τριάδα, ένα τμήμα ανταρτών ελέγχει τη διάβαση Φουσκίνας Λαλιά Ζιώζου. Τα χωριά Σάνταβο, Μπαρακάδες, Παζαρλάδες, πυρπολήθηκαν και οι κάτοικοι αιχμαλωτίστηκαν. Οι Τούρκοι δεν μπορούσαν να αντιδράσουν έντονα, γιατί στις φρουρές της Ελασσόνας, της Κατερίνης και των Σερβίων, είχαν λιγοστές δυνάμεις, ενώ οι επαναστάτες κυριαρχούσαν σε όλα τα μέτωπα.

Στην Καλαμπάκα, στις 7 Μαΐου 3.000 τούρκοι έπαθαν μεγάλη πανωλεθρία. Στην περιοχή του Λιβαδίου και στην τοποθεσία Σιάπκα, 1.500 Τούρκοι άρχισαν επίθεση εναντίον 70 μόνο επαναστατών, οι οποίοι τους εμπόδιζαν να προχωρήσουν προς το Λιβάδι. Οι απώλειες των Τούρκων ήταν σημαντικές και για το λόγο αυτό αναγκάστηκαν να μεταφέρουν πυροβολικό από τα Σέρβια.

Οι επαναστάτες – αντάρτες, αποσύρθηκαν από τη Σιάπκα και συγκρούστηκαν με τους Τούρκους στη θέση Μιρμίτσα.

71. Ντελόπουλος, *Ο Όλυπος στους αιώνες*, Πρακτικά Ζ' Συνεδρίου, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Σαραντάπορου, Ελασσόνα, 1994, σελ. 31

72. Ο.π., σελ. 33

Σε σύσκεψη των οπλαρχηγών που έγινε ύστερα από την εγκατάλειψη από την κυβέρνηση που πιέστηκε και ασυμμάχους, αποφασίστηκε η αποχώρησή τους από τον Όλυμπο. Την υποχώρηση βοήθησαν και οι Τούρκοι, καθώς προκύπτει από γράμμα των πασάδων της Λάρισας και Τρικάλων, το οποίο έπεσε στα χέρια των επαναστατών.

Έτσι, από εκεί έφυγαν προς τα χωριά Σκαμνιά και Πολιάνα, μέσω του Σπαρμού, όπου συγκεντρώθηκαν όλες οι δυνάμεις στον Όλυμπο. Παράλληλα και οι κάτοικοι του Λιβαδίου έφυγαν από το χωριό τους και κρύφτηκαν στα απόμερα και τις χαράδρες του Ολύμπου⁷³. Έμειναν οι δημογέροντες και μερικοί ανήμποροι να μετακινηθούν κάτοικοι, περιμένοντας να γευθούν τη μανία των Τούρκων. Αλλά, χάρη στην διπλωματικότητα των δημογερόντων, Πούλιου – Φωτίου και του παπά – Συνεφάκη, σώθηκε το Λιβάδι από τους Τούρκους. Τα αντάρτικα σώματα βρισκόμενα στην περιοχή του Ολύμπου, προξενούσαν το φόβο στους Τούρκους, οι οποίοι δεν μπορούσαν να αντιδράσουν με τη μεταφορά δυνάμεων από τις φρουρές τους. Μολαταύτα, ανάθεσαν με διπλωματικές ενέργειες και παραστάσεις στους συμμάχους- Άγγλους – Γάλλους, να καταστείλουν τα κινήματα και να ειρηνεύσουν τους επαναστάτες Έλληνες. Ύστερα από τις τουρκικές αυτές ενέργειες, ο Πρόξενος της Γαλλίας στη Θεσσαλονίκη, Λουί Μορνάρ, ανέλαβε να καθησυχάσει τους επαναστάτες του Ολύμπου στέλνοντας επιστολή στους επαναστάτες με το γιατρό Πρασακάκη⁷⁴.

A. Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1878

Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ ΣΤΙΣ ΦΛΟΓΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Ο Όλυμπος από τη φυσική του θέση στέκεται ως ογκόλιθος ανάμεσα στη Μακεδονία και τη Θεσσαλία και έτσι οριοθετεί τα δύο αυτά γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας μας. Κατά την επανάσταση του 1878, ο Όλυμπος απέβη το μοναδικό θέατρο των επιχειρήσεων. Η επανάσταση του 1878 είναι ένα ατυχές έργο των Ελλήνων που έγινε με βιασύνη και χωρίς καλή προετοιμασία.

73. Θεσσαλικό Ημερολόγιο, τόμος Γ', Εκδόσεις, Σπανός, Λάρισα, 1982, σελ. 12-14

74. Ο.π., σελ.15

Είναι όμως, θα λέγαμε, μια συνέχεια της επανάστασης του 1821, του 1833, 1854, 1866, όπου οι Έλληνες που δεν είχαν ακόμη ελευθερωθεί, διεκδικούσαν την πολυπόθητη ελευθερία τους. Η Μακεδονία και η Θεσσαλία, όπως και η Θράκη –Ηπειρος, ήταν ακόμα στην τουρκική σκλαβιά. Η Μακεδονία περίμενε ένα σπινθήρα για να αναφλεγεί από το ένα άκρο ως το άλλο. Στη Βέροια, την Κατερίνη, την Χαλκιδική, την Νάουσα κ.λπ, όλοι εργάζονταν κρυφά για την μεγάλη ώρα της λευτεριάς και συγκροτούνταν επαναστατικά σώματα⁷⁵.

1. Απόβαση επαναστατών στο Λιτόχωρο στις 14 Φεβρουαρίου 1878

Τη νύχτα της 13 προς την 14^η Φεβρουαρίου, κατέπλευσε από τη Σκιάθο το ατμόπλοιο Ύδρα, φέροντας τον αρχηγό του Μακεδονικού σώματος, μαζί με τους σωματάρχες και 220 εθελοντές, καθώς και τα μέλη της Μακεδονικής Επιτροπής, Σ. Δραγούμη, Λ. Δοσίου, Δ. Πασχάλη, από τους οποίους μόνο ο Πασχάλης, παρακολουθούσε το επαναστατικό σώμα κοντά στο Αρχηγείο, ενώ οι δυο άλλοι αποβιβάστηκαν στη Σκιάθο⁷⁶.

Στη Σκιάθο έφτασε και το ατμόπλοιο Βυζάντιο, το οποίο μετέφερε 280 εθελοντές, διαφόρους σωματάρχες και τον Μ. Αποστολίδη Αλεξίμου. Τα δυο ατμόπλοια απόπλευσαν στις 15 Φεβρουαρίου και προσωρμίσθηκαν σε νησίδα του Αγίου Όρους και από εκεί έπλευσαν προς την παραλία του Ολύμπου. Οι σωματάρχες που συμμετείχαν σε αυτή την απόπειρα ήταν : Ο Τ. Λάζος της γνωστής αρματολικής οικογένειας, ο ανηψιός Ιωάννης Λάζος γιατρός, ο Γ. Ζαχείλας, ο ανηψιός του Δημήτριος, ο Ν. Βλαχάβας, ο Οικονόμου Κουκοράβας, και ο Γ. Μαλάμας. Βέβαια, μαζί τους ήταν και άλλοι αξιόλογοι σωματάρχες, όπως ο Μ. Τσίμας, Ν. Ιεροκλής, Δ. Καλοστύπης, καθώς και αρκετοί φοιτητές όπως ο Λ. Πετρίδης, Λεβής, Σ. Χριστέας, Λούβαρης, Κανάς, Βρούβας, Στρατηγόπουλος και άλλοι. Εκείνος όμως που διέπρεψε στην επανάσταση γενικότερα του Ολύμπου, ήταν ο Αποστολίδης ο οποίος ήταν αρκετά νομομαθής, εκπαιδευμένος τολμηρός και δραστήριος⁷⁷.

75. Γ., Αδάμου, *Ο Όλυμπος στους αιώνες*, Έκδοση Μικρά Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1973, σελ 12

76. Μ., Σεϊζάνη, *Πολιτική της Ελλάδος και Επανάσταση εν Μακεδονία- Ηπείρω- Θεσσαλία, του 1878*, Αθήνα, σελ,152

77. Ό.π., σελ 54

Τα ατμόπλοια λοιπόν, απέπλευσαν στις 16 Φεβρουαρίου προς το μέρος του Λιτοχώρου, όπου οι κάτοικοι είχαν ανάψει φωτιές ως σημάδι για να προσανατολισθούν οι επαναστάτες. Τον πρώτο εγχώριο που συνάντησαν ήταν ο Λιτοχωρινός Λαλάμης. Το σώμα αποβιβάστηκε στη θέση Πλάκα, που απέχει 2 χιλιόμετρα από το Λιτόχωρο. Η κωμόπολη αυτή τότε είχε γύρω στις 700 οικίες και ως γνωστόν, εκτείνεται στις όχθες του Ενιπέα ποταμού. Οι εθελοντές επαναστάτες ήταν περίπου 500 και την αρχηγία είχε ο λοχαγός Κοσμάς Δουμπιώτης. Ο Δουμπιώτης κατάγονταν από το χωριό Δουμπιά της Χαλκιδικής που είχε αναδείξει σημαντικούς αγωνιστές και η οικογένεια του Δουμπιώτη είχε προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες στο έθνος. Στην απόβαση αυτή που έγινε στην Πλάκα Λιτοχώρου, συμμετείχαν και οι οπλαρχηγοί Γ. Τζαχείλας, Μ. Τσίμας, Μ. Αποστολίδης, Ε. Χοστέβας και Π. Καλόγηρος. Την άλλη ημέρα, έφτασε ο ορεσίβιος Π. Καλογήρου και ο Δαβέλλης με 40 άνδρες, καθώς και ο Γκατσάρας με ντόπιους από το Λιτόχωρο και προστέθηκαν στη δύναμη. Παράλληλα, συνελήφθησαν οι τουρκικές πολιτικές και στρατιωτικές αρχές των Α. Θεοδώρων και Λιτοχώρου, που έφταναν στα 15 άτομα. Μεταφέρθηκαν στο Μετόχι της Σκάλας του Α. Διονυσίου, 2.500 όπλα και 500 κιβώτια πολεμοφόδια, τα οποία έφεραν μαζί τους οι εθελοντές⁷⁸.

2. Η Προσωρινή Κυβέρνηση Ολύμπου στις 19 Φεβρουαρίου 1878

Οι κάτοικοι του Λιτοχώρου υποδέχθηκαν με χαρά και ενθουσιασμό τους επαναστάτες και ορίστηκε το Λιτόχωρο ως έδρα της Προσωρινής Κυβέρνησης και για καλύτερη ασφάλεια να έχουν και τη Μονή της Πέτρας στον Όλυμπο⁷⁹.

78. Τ., Δαράρας, *Ο Όλυμπος στη ζωή Ελλήνων*, Α' Πανελλήνιο Συνέδριο, Λαογραφική Αρχαιολογική Εταιρεία Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1982, σελ. 32

79. Μ., Σεΐζάνη, *Η Επανάσταση του 1878 εν Μακεδονία, Ηπείρω, Θεσσαλία*, σελ. 156

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΣ

Για την εκλογή της επαναστατικής Κυβέρνησης Ολύμπου και Μακεδονίας :

“ Σήμερα, δεκάτην εννάτην του μηνός Φεβρουαρίου, τους χιλιοστού οκτακοσιοστού εβδομηκοστού ογδού, ημέραν της εβδομάδος Κυριακήν συνελθόντες εν Λιτοχώρω οι αντιπρόσωποι της επαρχίας Ολύμπου της Μακεδονίας εξελέξαντο μετά σύσκεψιν τα εξής μέλη της Π. Κυβερνήσεως : Α. Ιατρόν, Ε. Κοροβάγκο, Γ. Ζαχαριάδη, Ν. Ιερομόναχο, Ι. Βεργίδη, Α. Γεωργίου και Ι. Νικολάου”.

Το πρακτικό υπόγραψαν οι εξής : Ε. Κοροβάγκος, Ι. Νικηφόρος, Γ. Ζαχαριάδης, Π. Γεωργίου, Ι. Βεργίδης. Επίσης, ακολούθησαν οι υπογραφές των αντιπροσώπων των παρακάτω χωριών : Λεπτοκαρυάς – Σκοτίνας – Παντελεήμονα – Πούρλιας – Πυργετού – Ραψάνης – Κρανιάς – Νεζερού -Πολιάνας ή Βολιανών –Σκαμνιάς – Καρυάς – Βροντούς – Ροδαίνης – Κολλυνδρού κ.λπ.

3. Η Πτώση του φρουρίου Πλαταμώνος στις 22 Φεβρουαρίου 1878

Ο Αποστολίδης με ορισμένους εθελοντές βρισκόταν στον Παντελεήμονα και προσπαθούσε με τον Παπαθανασίου και Παπαχειμώνα να μαζέψει εγχώριους εθελοντές από τη γύρω περιοχή για προσβάλει τον Πλαταμώνα. Ανάμεσά τους ήταν και ο Βασιλείου, ο οποίος συνδεόταν με φιλία με τον φρούραρχο του Πλαταμώνα. Αυτός πείσθηκε να προδιαθέσει τον φρούραρχο ώστε να παραδώσει το φρούριο. Στον Παντελεήμονα μαζεύτηκαν 300 άνδρες και έτσι ενισχύθηκε το επαναστατικό κίνημα του Αποστολίδη. Ο Αποστολίδης προχώρησε μέσω μονοπατιού προς το φρούριο, όπου στο δρόμο συνάντησε και τον Βασιλείου, ο οποίος είχε μεταβεί στον Πλαταμώνα για να βρει τον Τούρκο φρούραρχο. Οι βρισκόμενοι μέσα στο φρούριο Τούρκοι στρατιώτες πανικοβλήθηκαν από την εμφάνιση των επαναστατών. Οι γυναίκες φοβούμενες ζητούσαν την παράδοση⁸⁰. Τότε, ο Ιμπραήμ με δυνατή φωνή κάλεσε τον Αποστολίδη να έλθουν σε συνδιάλεξη. Ο Αποστολίδης έχοντας μόνο μαζί του τον Πισιμίση, ήρθε σε συνάντηση και άρχισε την συνδιάλεξη. Χάρη στην εξυπνάδα και διπλωματικότητα του Αποστολίδη χωρίς να χυθεί αίμα, καταλήφθηκε ο Πλαταμώνας.

80. Ό.π., σελ. 157-162

4. Πυρπόληση του Λιτοχώρου στις 29 Φεβρουαρίου 1878

Οι επαναστάτες που είχαν συναντηθεί στη Ραδαΐνη, αποφάσισαν να επανακάμψουν στο Λιτόχωρο για να υπερασπισθούν αυτό από την επερχόμενη επίθεση των Τούρκων⁸¹. Ο Δουμπιώτης που ήταν στη Ροδαΐνη, έδωσε εντολή στον σωματάρχη Μαλάμα με 70 άνδρες, να προχωρήσει προς το Λιτόχωρο, ο οποίος έφτασε στη Μαλαθριά, όπου συνάντησε το ένοπλο των Σαρακατσαναίων.

Οι άνθρωποι αυτοί διηγήθηκαν την συμπλοκή που είχαν με τους Τούρκους, οι οποίοι είχαν πυρπολήσει τα Καλύβια, Μαλαθριά, Καρυά, Πουλιάνα και Σκαμνιά Ολύμπου. Πληροφόρησαν και την πυρπόληση του Λιτοχώρου, όπου η φρουρά του και τα γυναικόπαιδα τράπηκαν σε φυγή στις χαράδρες του Ολύμπου. Η καταστροφή του Λιτοχώρου ήταν η πιο τραγική έκβαση των επαναστατικών ενεργειών των ανδρών στην περιοχή του Ολύμπου.

5. Η μάχη της Μπολιάνας ή Βολιανών στις 7 Μαρτίου 1878

Το επαναστατικό σώμα από το Λιτόχωρο προχώρησε προς την Πέτρα Ολύμπου και από εκεί προς τον Κοκκινοπηλό, όπου ήρθε και ο Ζαχειλάς από τη Ραψάνη. Στον Κοκκινοπηλό, το σώμα αναπαύθηκε πέντε ημέρες και αφού συνήλθαν σε σύσκεψη, αποφάσισαν να προχωρήσουν ανατολικά του Ολύμπου περνώντας από τη μονή Σπαρμού να φτάσουν στη Σκαμνιά. Από τη Σκαμνιά το επαναστατικό σώμα έλαβε εντολή να περάσει στην απέναντι κωμόπολη, Πουλιάνα ή Μπολιάνα ή Βολιανά, η οποία ήταν τουρκικό τσιφλίκι και είχε την εποχή εκείνη γύρω στους 700 κατοίκους. Χαρακτηριστικό είναι ότι το χωριό αυτό ανήκε στο Περραιβικό γένος και ονομάζονταν Ωτολοβία και έχει μακραίωνη ιστορία, αφού ανέδειξε δυνατές φυσιογνομίες. Πρωταγωνιστής στη μάχη της Μπολιάνας ήταν ο Δουμπιώτης⁸² με τα παλικάρια του που μπόρεσαν και κατανίκησαν σε μια σκληρή μάχη τη δύναμη των Τούρκων. Οι τούρκοι έχασαν 30 άνδρες και οι επαναστάτες τέσσερις και πέντε ήταν οι τραυματίες. Μετά από τη μάχη της Μπολιάνας, οι επαναστάτες μέσω του Σπαρμού έφυγαν προς τα Χάσια.

81. Ό.π., σελ.173-178

82. Μ., Σεΐζάνη, *Η πολιτική της Ελλάδος και η Επανάσταση το 1878*, Αθήνα, σελ. 178-179

6. Ο άτυχος πόλεμος του 1897

Κατά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, οι διαβάσεις του Ολύμπου και πάλι έπαιξαν σημαντικό ρόλο. Από τις διαβάσεις της Μελούνας, δύο Δένδρων και Μπαϊρακτάρη, κατέβηκαν οι Τούρκοι στη Θεσσαλική πεδιάδα και απώθησαν τον ελληνικό στρατό. Το πρωί της 9^{ης} Απριλίου 1897, οι Τούρκοι επιτέθηκαν με ισχυρές δυνάμεις από τη διάβαση της Μελούνας και Βοτανοχωρίου. Μετά από 12 ώρες αγώνα πέτυχαν να απωθήσουν τα ελληνικά τμήματα τα οποία υποχωρώντας συγκεντρώθηκαν στην περιοχή Μάτι. Το πρωί της 9^{ης} Απριλίου⁸³, η τουρκική 8^η μεραρχία παραβιάζοντας τα διόδια Μπαϊρακτάρη και των δύο Δένδρων, άρχισε να κατεβαίνει από το πεδίο Κονισπόλης και τα υψώματα της Πουλιάνας προς τη θεσσαλική πεδιάδα.

Στον ατυχή αυτό πόλεμο του 1897 στην Ελασσόνα εγκαταστάθηκε το Ελληνικό Προξενείο, από το οποίο πέρασαν σημαντικοί πρόξενοι με μεγάλη προσφορά στο Έθνος. Πρώτος ήταν ο Αριστείδης Παπαδόπουλος, που στο πρόσωπό του οι Τούρκοι είδαν τον μεγαλύτερο εχθρό τους. Δεύτερος ήταν ο Ξευτέρης Ελευθέριος και στη συνέχεια, ο Ευνάλης Λάμπρος, ο Σουΐδας Ξενοφών και τελευταίος ο Λεωνίδας Χρυσανθόπουλος.

Στη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα τα μοναστήρια του Ολύμπου έπαιξαν σπουδαιότατο ρόλο, τόσο στην απόκρυψη τροφίμων, πολεμοφοδίων και Μακεδονομάχων στρατιωτών όσο ως μέσα συνεννοήσεων, διαβιβάσεων και διαταγών – οδηγιών. Τα μοναστήρια αυτά ήταν: Των Κανάλων Καρυάς, Αγίου Διονυσίου Λιτοχώρου, Αγίου Δημητρίου –Βαλέτσικο Τσαριτσάνης, Ολυμπιώτισσα-Ελασσόνας, Αγίας Τριάδας Σπαρμού Ο Κοκκινόγης, Αγίας Τριάδας Λιβαδίου, Κλημάδων Καρυάς, Αγίων Θεοδώρων Ραψάνης, κ.λπ.

7. Βαλκανικοί Πόλεμοι. 1912

Κατά τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1912- 1913, ο ελληνικός στρατός προτού προελάσει την 6^η Οκτωβρίου 1912 από τη Μελούνα και Σαραντάπορο, έφραζε την κοιλάδα των Τεμπών και εγκαταστάθηκε στα Τέμπη και στον Παραπόταμο. Στο μεταξύ, οι δυνάμεις του στρατού με το λοχαγό Κωνσταντίνο Μαζαράκη, εισήλθαν στην περιοχή του Ολύμπου και κινητοποίησαν τον πληθυσμό.

83. Γ., Αδάμου, *Ο Όλυμπος στους αιώνες*, Έκδοση Μικρά Ελασσόνας, 1973, σελ.13

Ο λοχαγός με το στρατό του πολέμησε πολέμησε στο Σαραντάπορο και στη συνέχεια κατέλαβε την Καρίτσα και Μαλαθριά της Κατερίνης. Ο Κωνσταντόπουλος με το απόσπασμά του κινήθηκε προς κατάληψη της Διάβας Ολύμπου και στη συνέχεια⁸⁴ έφτασε στα Καλύβια Κοκκινοπηλού. Ο ελληνικός στρατός μπήκε στον κάμπο της Ελασσόνας και στις 6 Οκτωβρίου 1912, απελευθερώνει την Τσαριτσάνη και Ελασσόνα. Ο Τουρκικός στρατός οχυρώθηκε στα φρούρια του Σαρανταπόρου, ενώ ο Διάδοχος Κωνσταντίνος με έδρα το Χάνι Χατζηγώγου, έδωσε το σύνθημα επίθεσης του ελληνικού στρατού. Η νίκη στο Σαραντάπορο του στρατού μας, έκρινε και την τύχη του πολέμου. Ο στρατός κατέλαβε στις 14 Οκτωβρίου περιοχές της Κατερίνης και την 14^η του μήνα κατέλαβε την Κατερίνη. Στη συνέχεια, στις 26 Οκτωβρίου απελευθερώθηκε και η Θεσσαλονίκη⁸⁵.

8. Στα χρόνια της Κατοχής. 1940

Από τις πρώτες κιόλας ημέρες της κατοχής στον Όλυμπο, βρίσκουν καταφύγιο πολλοί κατατρεγμένοι. Από το καλοκαίρι του 1942, ο Όλυμπος χρησιμοποιήθηκε από την οργάνωση του Ε.ΑΜ, για το σχηματισμό ενόπλων αντάρτικων σωμάτων. Συγκεκριμένα, στο χωριό Κρυόβρυση συνήλθαν αντιστασιακοί πατριώτες και σε μυστική σύσκεψη, σχημάτισαν την πρώτη άτυπη ομάδα δράσης, ενώ είχε προηγηθεί μια επαφή και επικοινωνία στο χωριό Μητσούνι⁸⁶.

Μετά από τις κρυφές αυτές συνάξεις, κήρυξαν επίσημα τον Αγώνα σε μια πανηγυρική συνέλευση στην τοποθεσία Μπιχτέσι της Καρυάς. Οι τρεις φυσικές διαβάσεις, Σαρανταπόρου – Πέτρας - Τεμπών, έγιναν ο μαύρος εφιάλτης για τους κατακτητές κάθε φορά που αποτολμούσαν το πέρασμά τους. Κατάφεραν συντριπτικά χτυπήματα που δεν σταμάτησαν, παρά μόνο όταν και ο τελευταίος Γερμανός στρατιώτης θα απομακρυνόταν πέρα από τα περάσματα αυτά.

Η λύσσα φυσικά των κατακτητών ξέσπασε με ξεχωριστή μανία για την περιοχή του Ολύμπου. Έτσι, πολλά χωριά καταστράφηκαν, κάηκαν, ερημώθηκαν και έγιναν στάχτη. Η Κρυόβρυση και η Καρυά Ολύμπου έπαθαν τρομακτικές ζημιές από τους Γερμανούς.

84. Ό.π., σελ. 14

85. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΔ', Εκδοτική Αθηνών, σελ.130

86. Γ., Αδάμου, *Η Τσαριτσάνη*, σελ. 199-202. Στο Δημοτικό Σχολείο Μητσουνίου έγινε η πρώτη αντιστασιακή ομάδα.

Εξάλλου, με τα ολοκαυτώματα του Δομενίκου, της Τσαριτσάνης, του Αγίου Δημητρίου και τις πυρπολήσεις των χωριών του Ολύμπου, οι κατακτητές προσπάθησαν να συγκρατήσουν το χείμαρρο της λεβεντιάς και τον εθνικό παλμό του λαού μας. Όμως, δεν το κατάφεραν και η γαλανόλευκη σημαία κυμάτισε και πάλι στις πόλεις και τα χωριά της πατρίδας μας. Η λευτεριά ήρθε, αλλά δυστυχώς όμως ακολούθησε ο φρικτός εμφύλιος σπαραγμός που έφερε τον πόνο, τη θλίψη και την καταστροφή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Α. ΟΙ ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΟΛΥΜΠΟ. ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ

1. Ακροπόλεις- οχυρώσεις

Οι κάτοικοι της Περραιβικής χώρας και γενικότερα γύρω από τον Όλυμπο, προτιμούσαν για εγκατάσταση - στήσιμο καλυβών- συνήθως εξάρσεις εδαφικές ή και λόφους όπου εγγύοταν στοιχειώδη ασφάλεια από πλημμύρες και διάφορα άγρια ζώα. Στη συνέχεια, οχύρωναν τους λόφους με σταυρώσεις λίθων που το ύψωμα αυτό κύκλωνε. Αργότερα, τον περίγυρο αυτόν τον περιέφραξαν με μεγάλες πέτρες που τις έκτιζαν κατάλληλα. Ήταν τα **ΚΥΚΛΩΠΕΙΑ ΤΕΙΧΗ**⁸⁷. Αυτά αποτελούνταν από πέτρες πολυγωνικού σχήματος, ή κατά το χτίσιμό τους δένονταν με εγκοπές, δηλαδή με "δόντια" ώστε να είναι πολύ δύσκολο ο εχθρός να αφαιρέσει κάποια πέτρα από το τείχος.

Μετά, έχουμε τα αρχαϊκά τείχη της Γεωμετρικής περιόδου. Στον Όλυμπο τέτοια τείχη έχουμε στο Άζωρο, ενώ κατά τη Ρωμαϊκή και Βυζαντινή περίοδο, τα τείχη δομούνται. Όταν οχύρωναν λοιπόν οχύρωναν το άκρο της πόλης, δηλαδή το υψηλότερο σημείο του τόπου που υπήρχε η πόλη οικισμός, ονομάστηκε αυτό το περιτειχισμένο μέρος - άκρο της πόλης - ακρόπολη.

α. Τα τείχη των ακροπόλεων

Τα τείχη των ακροπόλεων ήταν πραγματικά θαυμαστά και περίτεχνα. Τα σημεία εκείνα του υψώματος που ήταν περισσότερο τρωτά, τα ασφάλιζαν με δύο ή και τρεις σειρές τείχους. Για περισσότερη μάλιστα ασφάλεια και σταθερότητα κάθε τριάντα μέτρα εξείχαν τα προπύργια που όχι μόνο ενεργούσαν ως αντιστηρίγματα, αλλά και εμπόδιζαν τον εχθρό να πλησιάσει. Στα πιο βατά σημεία για καλύτερη ασφάλεια κτιζόταν πανίσχυροι πύργοι. Θαυμασμό προκαλεί και δέος η οχύρωση της αρχαίας Αζώρου στην οποία παρατηρούνται τείχη οχύρωσης όλων των περιόδων

87. Σ., Μπούμπας, *Ο Όλυμπος και το Περραιβικό Γένος*, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Σαραντάπορου, Αθήνα, 2000, κεφ. 3ο, σελ. 238

Αξιόλογα είναι και τα τείχη που αποκαλύφθηκαν με τις ανασκαφές κάτω από το Σαραντάπορο⁸⁸. Ίσως η τρομερή οχύρωση να ανήκει στην αρχαία Κύφο του Ομήρου ή της Δωδώνης. Πρόκειται για μια νέα μορφή τείχους, όπου η λιθοδομή στην εσωτερική και εξωτερική του πλευρά αποτελείται από μεγάλες ορθογώνιες διαφορετικού μεγέθους που δένονται με εγκοπές. Σε κάθε είκοσι μέτρα εμφανίζονται πύργοι που στη εξωτερική τους πλευρά είχαν σχήμα κυκλικό, ενώ στην εσωτερική τους ήταν ορθογώνιοι.

β. Τείχη της Τιτνάτας

Απέναντι από τη σημερινή Κρυόβρυση, σε απόσταση 4 χιλιομέτρων πάνω από την παλιά Σκαμνιά και πίσω από την Καρυά, υπήρχαν τα φοβερά τείχη της Τιτνάτας, που οι βάσεις τους σώζονται και σήμερα. Από τον αυχένα αυτόν περνούσε ο αρχαίος δρόμος – πέρασμα από Λεπτοκαρυά – Λείβηθρα- παλιά Σκαμνιά - Μπολιάνα- Σπαρμός. Η οχύρωση των τειχών ήταν αξιόλογη και η τοποθέτηση των ολύμπιων λίθων είχε ως αποτέλεσμα να είναι απόρθητο φρούριο και να εμποδίζει κάθε εχθρική επίθεση⁸⁹. Άλλωστε, και Τίτος Λίβιος, προχωρώντας προς την ανατολική πλευρά του Ολύμπου, συνάντησε σημαντικές δυσκολίες για περάσει τον Ολύμπιο αυτό όγκο.

2. Αρχαιολογικοί χώροι

α. Το Πύθιο

Η περιοχή του Ολύμπου εμφανίζει αξιόλογα αρχαιολογικά ευρήματα σχεδόν σε όλη την έκτασή του, τόσο από την πλευρά της Ελασσόνας, όσο και από την μεριά της Κατερίνης. Στη δυτική πλευρά του Ολύμπου και σε υψόμετρο 650 μέτρα, βρίσκεται το Πύθιο, που πήρε την ονομασία από τη θεά Πυθία⁹⁰.

88. Ό.π., σελ. 239

89. *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμος 36^{ος}, Περιοδική έκδοση για την Ιστορία της Θεσσαλίας, Λάρισα, 1999, σελ. 36

90. Κ., Γαλλής, *Ο Όλυμπος στους αιώνες*, Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου, Εκδόσεις Λαογραφικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1994, σελ. 42

Στο χώρο αυτού του χωριού υπάρχουν πολλά λείψανα της αρχαιότητας και ίσως κάποτε η αρχαιολογική σκαπάνη να ασχοληθεί με την περιοχή αυτή και να φέρει στο φως σημαντικά ευρήματα. Σώζεται αρχαίος βωμός, όπου σύμφωνα με την παράδοση, ο Μ. Αλέξανδρος θυσίασε εκατόμβη στο Δία, πριν φύγει για την Ασία, αφού πήρε στρατιώτες από τις Περραιβικές πόλεις και ιππείς από τη Μάλοια.

β. Το αρχαίο Δίο

Στους πρόποδες του Ολύμπου και κοντά στις Πιερικές ακτές, βρίσκεται το αρχαίο Δίον, η ιερή πόλη των Μακεδόνων που το όνομά της συνδέεται με το Δία, τον πατέρα των Ολύμπιων θεών. Στο Δίο μαζευόταν οι Μακεδόνες βασιλείς για να τιμήσουν κατά διαστήματα με θυσίες και αναθήματα τους θεούς. Ο βασιλιάς Αρχέλαος⁹¹ (414-399 π. Χ) λάμπρυνε τις πανηγύρεις με γυμνικούς και σκηνικούς αγώνες, ενώ ο Φίλιππος γιόρτασε στο Δίο ένδοξες νίκες και ο Αλέξανδρος ξεσηκώνοντας για τη μεγάλη του εκστρατεία θυσίασε στον Ολύμπιο Δία.

Η πόλη ήταν καλά οχυρωμένη με ένα πυκνό δίκτυο ορθογωνίων δρόμων. Το εντυπωσιακότερο σύνολο ήταν ένα συγκρότημα δημοσίων λουτρών, έκτασης 4000 μέτρων με εξαιρετο σύστημα παροχής και αποχέτευσης νερού με πήλινους, μολύβδινους και κτιστούς αγωγούς. Επίσης, βρέθηκαν ψηφιδωτά και σκόρπιοι τάφοι, ενώ σήμερα λειτουργεί Μουσείο, όπου μπορούμε να δούμε πολλά εκθέματα όταν επισκεφτούμε το χώρο αυτό.

Σημαντικά ευρήματα για την περίοδο των Φιλαλέξανδρων βασιλέων στην περιοχή του Αρχαίου Δίου εντοπίστηκαν σε χώρο που πιθανώς λειτουργούσε ως εμπορικό κατάστημα του 3^{ου} αιώνα μ. Χ, αλλά και σε μια καταπακτή -αποθήκη, τα οποία ήρθαν στο φως από τις ανασκαφές που έγιναν το καλοκαίρι του 2004 στη βόρεια πτέρυγα της αγοράς του αρχαίου Δίου, υπό την επίβλεψη του καθηγητή αρχαιολογίας Δ. Παντερμαλή⁹². Πρόκειται για ορθογώνιο χώρο έκτασης 25 τετραγωνικών μέτρων, που καλύπτονταν από απανθρακωμένα ξύλα, επιχρώσεις χωμάτων και ερειπίων.

91. Ο.π., σελ. 43

92. Εφημερίδα, *Ημερήσιος Κήρυκας*, « Αρχαία ευρήματα στο Δίον», 11-2-05, φύλ. 17757, Λάρισα, σελ. 21

Μέσα σε αυτά, βρέθηκαν περίτεχνες χάλκινες οινοχόες, εξαιρετικής τέχνης γυάλινα αγγεία, χάλκινη ζυγαριά, χάλκινο εξάρτημα ανάρτησης θαλαμίσκου άμαξας, χάλκινα δισκάρια και οστέινα διακοσμητικά πλακίδια, καθώς και κλαδευτήρια, σπάτουλες και πήλινα αγγεία καθημερινής χρήσης.

Στην άκρη του χώρου εντοπίστηκε στόμιο καταπακτής που οδηγούσε σε καμαροσκέπαστη κρυπτή αποθήκη, ύψους 1,85 μ. Εντός της αποθήκης και μέσα σε αγγεία αλλά και υπογείως βρέθηκαν πάνω από 130 χάλκινα νομίσματα, τα οποία χρονολογούνται στο πρώτο μισό του 3^{ου} αιώνα μ.Χ (210 -250). Τα νομίσματα απεικονίζουν Ρωμαίους Φιλαλέξανδρους βασιλείς που χρησιμοποιούνταν σε συναλλαγές γύρω από την Θεσσαλονίκη, την Πέλλα και το Δίον. Σύμφωνα με τον καθηγητή Παντερμαλή, πρόκειται για ευρήματα υψηλής ποιότητας που αναδεικνύουν ένα προηγμένο πολιτισμό, την ευημερία και την ακμή της Μακεδονίας για τα 50 περίπου χρόνια που διήρκεσε η Φιλαλεξανδρινή εποχή. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από ζωηρό ενδιαφέρον για το ηγεμονικό πρότυπο του Μ. Αλεξάνδρου, από τους Ρωμαίους βασιλείς, το οποίο τελικά ήταν ευεργετικό για τη Μακεδονία που έζησε μια νέα οικονομική και πολιτιστική ακμή. Στο Δίον, στα χρόνια των Φιλαλεξανδρινών βασιλέων χτίστηκαν πολλά δημόσια κτίρια, ανοικοδομήθηκε εκ βάθρων το συγκρότημα της αγοράς, ενώ γνώρισε μεγάλη άνθηση το ιερό του Διός Υψίστου.

γ. Το Κάστρο του Πλαταμώνα.

Σε μικρή απόσταση από τις παρυφές του Ολύμπου και έξω από τον Πλαταμώνα, που στην αρχαιότητα λεγόταν Ηράκλειο, είναι το κάστρο το οποίο δεσπόζει ανάμεσα στον Όλυμπο και στη θάλασσα. Το πρώτο περίβολο, το δεύτερο περίβολο που αποτελεί και την ακρόπολη και τον κεντρικό πύργο. Ο εξωτερικός τοίχος του κάστρου έχει πολυγωνικό σχήμα, ακανόνιστο και ο πύργος φτάνει τα 16 περίπου μέτρα και είναι οκταγωνικός ενισχυμένος. Κτισμένο σε μια θέση που αποτελούσε ένα πανάρχαιο πέρασμα, το μεσαιωνικό κάστρο βρίσκεται στο μέρος όπου ήταν το Ηράκλειο⁹³, γνωστή Μακεδονική πόλη, θυμίζει βυζαντινά χρόνια. Αρχιτεκτονικά μέλη και γλυπτά που βρέθηκαν εντοιχισμένα ενισχύουν τον βυζαντινό χαρακτήρα του βυζαντίου, ενώ πρόσφατα ευρήματα των μυκηναϊκών χρόνων δένουν την περιοχή με τα ιστορικά δρώμενα της όψιμης εποχής του χαλκού.

93. *Ιστορικοί Ελληνικοί Χώροι. Μακεδονία. 400 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Εκδοτική Αθηνών, 1982, σελ. 45-46

Το κάστρο του πλαταμώνα μπορούμε να το εντάξουμε και στον αρχαιολογικό τομέα, αφού τα ευρήματα στον γύρω χώρο είναι σημαντικά και αποτελούν αντικείμενο μελέτης. Πρέπει να τονίσουμε ότι μέσα στα Τέμπη, αλλά και έξω από αυτά, οι Πελασγοί είχαν φροντίσει να χτίσουν στρατηγικά κάστρα για να διασφαλίσουν την ασφάλεια του κράτους. Βέβαια, οι Πέρσες κατέστρεψαν αρκετά από τα κάστρα αυτά κατά την εισβολή τους στην Ελλάδα και ίσως και το Κάστρο του Πλαταμώνα, το οποίο επισκευάστηκε από τους Μακεδόνες για να παραδοθεί στη συνέχεια στους κατακτητές Ρωμαίους.

Μετά την άλωση της Πόλης από τους Φράγκους το 1204 και τη διανομή των βυζαντινών κτήσεων στους Σταυροφόρους, ο Βονιφάτιος Μομφερατικός⁹⁴ που είχε πάρει τη περιοχή της Θεσσαλίας, πρόσφερε το κάστρο στον άρχοντα Ρολάντο Πίστκα, ο οποίος του έδωσε τη μορφή που έχει σήμερα. Αργότερα, ξαναπέρασε στα χέρια των βυζαντινών. Το κάστρο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας έπαιξε σημαντικό ρόλο, ενώ η κατάληψή του από τους Τούρκους επέτρεψε μετά από δύο χρόνια και την πτώση της Θεσσαλονίκης. Αξιόλογος ήταν ο ρόλος του και στο διάστημα από τα μέσα του 18ου αιώνα ως τα μέσα του 19ου, γιατί μέσα σε αυτό ήταν ασφαλισμένη ισχυρή Τουρκική δύναμη, που αποτελούσε το φόβητρο της χερσαίας και θαλάσσιας επικοινωνίας βορά –νότου. Η οχυρωματική αντοχή δοκιμάστηκε στο 2ο παγκόσμιο πόλεμο, όταν μέσα και γύρω του αμύνθηκαν οι δυνάμεις των Νεοζηλανδών ενάντια των Γερμανών.

Σήμερα, ένα μέρος του ιστορικού αυτού κάστρου διατίθεται για εκδηλώσεις του Φεστιβάλ Ολύμπου, που γίνεται τη θερινή περίοδο και συγκεντρώνει αρκετό κόσμο.

δ. Πέτρα

Πόλη της αρχαίας Πιερίας, ανάμεσα στον Όλυμπο και στα Πιερικά όρη. Η θέση της ήταν αξιόλογη στο πέρασμα των αιώνων γιατί ήλεγχε τα φημισμένα Στενά της Πέτρας, τη διάβαση του Ολύμπου που πέρασε ο Ξέρξης, οι αθηναϊκοί, σπαρτιατικοί, αιτωλικοί και μακεδονικοί στρατοί, καθώς και ο ρωμαϊκός με τον Αιμίλιο Παύλο που κατέλαβε το 168 π.Χ. τη Μακεδονία. Το 394 π.Χ. πέρασε ο Αγησίλαος όταν γύριζε από την ασιατική εκστρατεία. Τα Στενά της Πέτρας χρησιμοποίησε ο Βρασιδάς όταν βιάδιζε εναντίον της Θράκης και ο Κάσσανδρος το 316 π.Χ. κατά της Ολυμπιάδας.

94. Ό.π., σελ. 310

Το 1912 πέρασε και η 7^η ελληνική μεραρχία που απελευθέρωσε την Πιερία. Στην περιοχή της σώζονται τα ερείπια ενός βυζαντινού φρουρίου, ενώ σε μικρή απόσταση υπάρχει η ομώνυμη μονή που κτίστηκε από τον Ανδρόνικο Παλαιολόγο (1283-1328)⁹⁵. Στην καμπυλωμένη ράχη ενός υψώματος, μέσα σε χαράδρα, ανακαλύφθηκε πρόσφατα νεκροταφείο με τάφους του τέλους της μυκηναϊκής περιόδου, καλοφτιαγμένα αγγεία με δυνατά σχήματα και καθαρές γραμμές, αποκαλύπτουν μια εικόνα άγνωστη ως τώρα για την περιοχή. Είναι μια περίοδος ανάμεσα σε δύο εποχές : του χαλκού και του σιδήρου. Δυτικότερα, ανασκαφές έφεραν στο φως ένα μυκηναϊκό νεκροταφείο, το πρώτο που γνωρίζουμε στη Μακεδονία. Εξελίχθηκε η Πέτρα σε έδρα Επισκοπής και σήμερα σώζεται το Καθολικό της κεντρικής Μονής που σήμερα είναι βυζαντινός ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου. Σήμερα, δίπλα του είναι οι σύγχρονες εγκαταστάσεις του Ψ.Ν.ΠΟ.

B. ΤΑ ΠΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

1. Η Μονή Κανάλων της Καρυάς – Ολύμπου

Η φύση και η Θεία Πρόνοια φρόντισε να στολίσει τον Όλυμπο και την ευρύτερη περιοχή, με μια σειρά από ενδιαφέροντα και ιστορικά Μοναστήρια, όπως του Αγ. Διονυσίου, της Ολυμπιώτισσας, της Πέτρας, του Αγ. Δημητρίου, Αγ. Τριάδας των Αγίων Θεοδώρων κ.λπ. Πολλά από αυτά δοκιμάστηκαν στο διάβα του χρόνου από επιδρομές αλλεπάλληλων εισβολών, καταστράφηκαν από πυρκαγιές, ερημώθηκαν και κατέρρευσαν από καταστρεπτικούς σεισμούς. Παρόλα αυτά όμως, συνεχίζουν τα περισσότερα με την παρουσία τους, ακόμη και σήμερα παρ' όλες τις δοκιμασίες που πέρασαν, να κοσμούν τον Όλυμπο και την ευρύτερη περιοχή του και να προσφέρουν στους ταπεινούς προσκυνητές περικαλλείς ναούς γεμάτους από ένδοξο παρελθόν, αφιερωμένους στη λατρεία του Θεού. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει και η ιερά Πατριαρχική Μονή των Κανάλων της οποίας το ιστορικό παρελθόν θα προσπαθήσουμε να ανασυνδέσουμε.

95. Ν., Νέξης, *Ο Όλυμπος*, Εκδόσεις Πιτσιλός, Αθήνα, 1986, σελ. 46

Στις παρυφές της ανατολικής πλευράς του μυθικού Ολύμπου εκεί που ο επισκέπτης αισθάνεται ότι συναντάται η γη και ο ουρανός, βρίσκεται η Μονή των Κανάλων ή το Γενέθλιον της Θεοτόκου όπως λέγεται αλλιώς, σε μια πανέμορφη κοιλάδα που ενώνει την Καρυά με τη Λεπτοκαρυά. Το μοναστήρι αυτό, σύμφωνα με μια σβησμένη επιγραφή πρέπει να κτίστηκε το 1676.

Η Μονή⁹⁶ πήρε την ονομασία της από το φυσικό περιβάλλον αφού κοντά στη μονή υπήρχαν τέσσερις πηγές που σχημάτιζαν χειμάρους, δηλαδή κανάλια, ενώ οι χείμαρροι δημιουργούσαν το μικρό ποταμό Ζηλιάνα, εξού και η ονομασία Κανάλων. Το μοναστήρι αυτό το ίδρυσαν οι μοναχοί Δαμιανός και Ιωακείμ και η αγιογράφηση έγινε με έξοδα του ηγούμενου της μονής. Ο ίδιος αγιογράφησε και τον κοιμητηριακό ναό της μονής των Αγίων Πάντων.

Το έτος 1684 επί ηγούμενου Συμεών κτίστηκε το παρεκκλήσι του Αγίου Δημητρίου και η αγιογράφηση του ναού άρχισε το 1689. Η μεγάλη εκκλησία στην αυλή του, το μόνο κτίσμα που έχει επισκευασθεί φέρει επιγραφή του 1883. Στην εξώπορτα της μονής υπάρχει η επιγραφή « Πατριαρχική Σταυροπηγιακή » ενώ στο παρεκκλήσι του Αγίου Δημητρίου που ήταν στην άκρη της αυλής, υπήρχαν βυζαντινές επιγραφές, καθώς και ημερομηνία Νοέμβριος ΑΧΨΣΤ (1676)⁹⁷.

α. Ο περίβολος και τα κτίσματα της Μονής

Η κύρια είσοδος της Μονής βρίσκεται στη βορειοανατολική πλευρά, ενώ τα κελιά είναι στην ανατολική πλευρά, το Καθολικό στο κέντρο, το παρεκκλήσι του Αγίου Δημητρίου στο βόρειο μέρος του ναού. Η Τραπεζαρία βρίσκεται στη βόρεια πλευρά, ενώ ανάμεσα σε αυτήν και το Καθολικό σώζεται θολωτή κρήνη.

Ο περίβολος της Μονής έχει περίπου 3,5 μέτρα ύψος και 1.5 πάχος. Στο κέντρο της μονής βρίσκεται το Καθολικό που είναι αφιερωμένο στο Γενέσιο της Θεοτόκου και είναι ένα κτίσμα που καταστράφηκε από άγνωστη αιτία το 1881, ενώ στη δυτική είσοδο υπάρχει μια επιγραφή που αναφέρει τα εξής :

96. *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμος 36^{ος}, Περιοδική έκδοση για την Ιστορία της Θεσσαλίας, Λάρισα, 1999, σελ. 29

97. Κ., Χλωρός, *Ιστορία και θαύματα της Παναγίας Αιγάνης*, Λάρισα, 1998, σελ. 70

*Ο ΘΕΙΟΣ ΟΥΤΟΣ ΚΑΙ ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ Ο ΦΕΡΩΝ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟ ΓΕΝΝΕΣΙΟΝ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1881*⁹⁸.

Ο ναός ανακαινίσθηκε από κάποιο αρχιτέκτονα Σταμάτη, ο οποίος λόγω απειρίας κατάστρεψε ένα μέρος του περιβόλου και ο ναός ξανακτίσθηκε από τον έμπειρο αρχιτέκτονα, Ευθύμιο Μήλο από το Ζιουπάνι της Κοζάνης. Για την κατασκευή του ναού χρησιμοποιήθηκαν πέτρες και μάρμαρα που αφθονούν στην περιοχή του Ολύμπου. Το δάπεδο του ναού είναι πλακόστρωτο με εγχάρακτες παραστάσεις. Το εικονογραφικό περίγραμμα της Μονής είναι από το βίο του Ιησού και της Θεοτόκου και σκηνές από την Παλαιά Διαθήκη. Οι παραστάσεις περιλαμβάνουν ολόσωμους Αγίους, καθώς και στηθάρια μαρτύρων. Στη βόρεια πλευρά βρίσκονται δύο όμοιες κρήνες οι οποίες στηρίζονται σε τέσσερις πεσσούς και δημιουργούν εσωτερικά θόλο.

Πρόσφατα έγιναν αρκετές εργασίες συντήρησης και ανακαίνισης στη Μονή και με πρωτοβουλία του Σεβασμιοτάτου Μητροπολίτου Ελασσόνης Βασιλείου, η Μονή εξωραϊστική και ανακαινίσθηκε το Ηγουμενείο και κτίσθηκαν μερικά νέα κελιά. Πριν λίγα χρόνια, άρχισε δειλά- δειλά η λειτουργία της Μονής και σήμερα δέχεται αρκετούς προσκυνητές.

β. Κειμήλια της Μονής.

Στη Μονή των Κανάλων διασώθηκαν ορισμένα κειμήλια⁹⁹ :

1. Ένα βιβλίο με αποσπάσματα του Ευαγγελίου που αρχίζει από την ημέρα του Πάσχα, σε φύλλα περγαμηνής με απεικονίσεις των ευαγγελιστών. Το συγκεκριμένο χειρόγραφο προέρχεται από τη Μονή του Ιωάννου Μποκοσλάβου κοντά στη Λεπτοκαρυά.
2. Ένα ψαλτήρι χαρτώο, του 1675
3. Ένας Νομκάνων του 1674
4. Δεύτερος Νομκάνων χαρτώος του 1738
5. Η Ακολουθία της Αγίας Παρασκευής τυπωμένη το 1817

98. Θεσσαλικό Ημερολόγιο, τόμος 36^{ος}, Περιοδική Έκδοση για την Ιστορία της Θεσσαλίας, Λάρισα, 1999, σελ. 30

99. Ο.π., σελ. 32

2. Η Μονή του Αγίου Διονυσίου

Η Μονή αυτή βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του Ολύμπου, σε ύψος 820 μέτρα, μέσα στη χαράδρα του Ενιπέα ποταμού του Λιτοχώρου. Η Μονή αυτή αρχικά λεγόταν της Αγίας Τριάδος, ιδρύθηκε από τον Όσιο Διονύσιο κατά τα χρόνια 1530- 1546, επί Πατριάρχου Ιερεμία Α΄ και του Σουλτάνου Σελίμ Β΄, ο οποίος έδωσε και την άδεια ιδρύσεως και ανεγέρσεως του ναού του Ολύμπου. Το χωριό Σλάτενα της επαρχίας Φαναρίου της Καρδίτσας, σήμερα λέγεται Δρακότρυπα, είχε την ευλογία να γίνει η επίγεια πατρίδα του Αγίου Διονυσίου όπου γεννήθηκε και είδε το φως του κόσμου και της ζωής.

Οι γονείς του Νικόλαος και Θεοδώρα ήταν φτωχοί, αλλά πιστοί και ευσεβείς, προσπαθώντας να τον μεγαλώσουν με τον ιδρώτα του προσώπου τους αλλά και με τα νάματα της θρησκείας μας. Φαίνεται πως δεν είχαν αποκτήσει άλλο παιδί και για το λόγο αυτό όλη τους η φροντίδα ήταν πάνω στο Διονύσιο, ο οποίος φαίνεται να γεννήθηκε το 1500¹⁰⁰.

Ωστόσο, ο Θεός τους έδωσε ένα σημάδι. Όταν βαπτίσθηκε και πήρε το όνομα του μεγαλομάρτυρα Δημητρίου, αξιώθηκαν να δουν πάνω στο παιδί τους ένα εξαιρετικό θέαμα. Είδαν μια νύχτα πάνω από το κεφάλι του ένα φωτεινό σταυρό που λαμποκοπούσε σαν ήλιος. Ακριβώς αυτό το σημάδι έμελλε σε λίγα χρόνια αργότερα να κάνει το μικρό αυτό αγόρι έναν άγιο αναχωρητή του Ολύμπου. Σε ηλικία επτά χρονών ο Δημήτριος είχε καταπληκτική επίδοση στην καλλιγραφία και ζωγραφική. Παράλληλα η αγνή ψυχή του εθέλγετο από την ανάγνωση των θείων Γραφών και άλλων ιερών βιβλίων. Έτσι, μεγάλωσε μέρα με τη μέρα έχοντας προστάτη τη θεία χάρη και παρότι ορφάνεψε νωρίς δεν απελπίστηκε. Για να επιβιώσει εργάστηκε ως γραμματοδιδάσκαλος σε μικρά παιδιά, αλλά κανένα εγκόσμιο δεν τον κρατούσε μακριά από τη μοναστική ζωή. Έτσι, σε ηλικία 18 ετών ακολούθησε το μοναχό Άνθιμο που είχε επισκεφτεί το χωριό του. Στον Άνθιμο ο Διονύσιος χάρισε μια ασημένια κούπα, την οποία είχε κληρονομήσει από τους γονείς του. Με τον Άνθιμο πήγαν για λίγο διάστημα στα Μετέωρα και από εκεί ο έφηβος Διονύσιος αποφάσισε να μεταβεί στο Άγιο Όρος¹⁰¹.

100. Σύμφωνα με τον Μητροπολίτη Κύτρου Βαρνάβα, γεννήθηκε το 1500. (Διονύσιος εν Ολύμπω), Θ.Ε.Η, 1964.

101. *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμος 36^{ος}, Περιοδική Έκδοση για την Ιστορία της Θεσσαλίας, Λάρισα, 1999, σελ. 19-20

Δεν άκουσε τη γνώμη του γέροντα Σάββα και πήδηξε στο κενό, πάνω από κάποιο σημείο της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου. Ο Θεός τον προστάτεψε και ο Διονύσιος, που στο μεταξύ είχε μετονομαστεί Δανιήλ, ξεκίνησε το ταξίδι για το Περιβόλι της Παναγιάς.

Θεωρώντας την ησυχία του ως το κυριότερο αγαθό, ζούσε ευτυχισμένος στο Όρος. Δεν πέρασαν πάνω από τρία χρόνια παραμονής του στο Όρος και ένωσε την ανάγκη να επισκεφτεί τους Αγίους Τόπους. Η επιθυμία του πραγματοποιήθηκε και μετά από την επίσκεψη αυτή στους άγιους και θεοβάδιστους τόπους γύρισε και πάλι στο αγαπημένο μέρος της ησυχίας του. Όταν αργότερα η Μονή Φιλοθέου έμεινε χωρίς ηγούμενο, οι αδελφοί της Μονής τον ψήφισαν ηγούμενο. Κάτω από μεγάλη πίεση ο Άγιος Διονύσιος, δέχτηκε τη μεγάλη αυτή τιμή των Αδελφών μοναχών του. Μετά από λίγο καιρό έχοντας οργανώσει τη Μονή, αποφάσισε να εγκαταλείψει τη θέση του για να διασώσει την ασκητική ζωή που είχε συνηθίσει. Έτσι έφυγε για τη Βέροια και αφού έμεινε για λίγο εκεί, αποφάσισε να βρει ένα ήρεμο και ήσυχο μέρος για να μείνει σε όλη του τη ζωή.

Για λίγες ημέρες φιλοξενήθηκε στο Δίο¹⁰², όπου έμαθε από τους κατοίκους ότι ο Όλυμπος είναι το ιδανικότερο μέρος για ησυχασμό. Από τότε και μετά αρχίζει μια νέα εποχή για τη ζωή του Αγίου και για την πορεία της Εκκλησίας μας. Ο Όλυμπος, το πανάρχαιο βουνό των μυθικών Θεών, έγινε τόπος χριστιανικής λατρείας έχοντας προστάτη τον Άγιο που μόλις είχε αποφασίσει να το κατοικήσει. Αρχικά έμεινε σε ένα σπήλαιο, το γνωστό ως Άγιο Σπήλαιο, το οποίο σώζεται ως σήμερα.

Στον Όλυμπο, ο Διονύσιος άρχισε να χτίζει κελιά και ναούς χωρίς την άδεια του Τούρκου διοικητή Σάκκα, ο οποίος ανέφερε το γεγονός αυτό στον Πασά της Λάρισας. Εκείνος διέταξε τον Διονύσιο να παρουσιαστεί και να του δώσει εξηγήσεις μαζί με όσους άλλους είχε κοντά του. Ο ιερέας του Λιτοχώρου ειδοποίησε τον Διονύσιο να φύγει και αυτός πήγε στο βουνό της Ζαγοράς, όπου έχτισε ναούς και κελιά. Ένα συνταρακτικό γεγονός είχε συμβεί στον Όλυμπο την περίοδο εκείνη. Στο Λιτόχωρο και τη Μαλαθριά, επικρατούσε ανομβρία και ξαφνικά προκλήθηκε θεομηνία με δυνατό αέρα και μπόλικο χαλάζι, το οποίο κατέστρεψε τα δάση, αμπέλια και τις στέγες των σπιτιών.

102. το Δίον είναι το σημερινό χωριό Μαλαθριά.

Οι Έλληνες θεώρησαν τιμωρία του Θεού το να μην επιτρέψει ο Πασάς να χτιστεί μοναστήρι και αυτός συμμερίστηκε την άποψη αυτή και έδωσε εντολή να πείσουν τον Διονύσιο, ώστε να επιστρέψει. Ο Άγιος στη συνέχεια επιδίδεται με ζήλο στο χτίσιμο της Μονής. Αρχικά, ήθελε να δώσει στο ναό της Μονής την ονομασία : ιερός Ναός Παναγίας και Ζωαρχικής Τριάδας. Ένα όμως σημάδι τον έκανε να δώσει στο ναό την ονομασία : Ιερός Ναός της Τρισηλίου Θεότητας¹⁰³.

Τα χρόνια περνούσαν με την ευλογία του Θεού και ο Άγιος αρρώστησε και άφησε την τελευταία του πνοή στο Δημιουργό στις 23 Ιανουαρίου 1541. Το μοναστήρι ήταν χτισμένο μέσα σε μια έκταση 70.000 στρεμμάτων και εκτός από τον κύριο βυζαντινό ναό της Αγίας Τριάδας, είχε και τρία παρεκκλήσια, όπως των Ταξιαρχών, Αρχαγγέλων και του Οσίου Νικάνορος συνασκητού του Οσίου Διονυσίου, καθώς και ένα μεγάλο διάροφο οίκημα, ένα μικρό πύργο και πολλά άλλα κτίσματα. Το 1821 η Μονή πυρπολήθηκε και λεηλατήθηκε από Τουρκαλβανούς, με αρχηγό τον Βελή Πασά. Το 1857 κάηκε η νότια πλευρά, η οποία όμως ανακαινίστηκε τον ίδιο χρόνο και το 1943 έγινε η ολική καταστροφή από τους Γερμανούς.

3. Η Μονή της Αγίας Τριάδας Σπαρμού

Στις νοτιοδυτικές υπώρειες του Ολύμπου και σε υψόμετρο 950 μέτρων, σε μια πλαγιά με δένδρα και βαλανιδιές, είναι χτισμένη η Μονή της Αγίας Τριάδας Σπαρμού¹⁰⁴. Φέρει την ονομασία Μονή Σπαρμού, από το ομώνυμο καταστραμμένο χωριό. Το χωριό αυτό λεγόταν και Τσιμπίνο και ήταν μετόχι της Μονής. Το 1943 οι Γερμανοί το κατάρρεψαν ολοσχερώς και οι κάτοικοι εγκαταστάθηκαν στο χωριό Ολυμπιάδα. Η Μονή από όλες τις υπάρχουσες ενδείξεις ιδρύθηκε στα μέσα του ΙΣΤ΄ αιώνα, όπως αναφέρει επιγραφή του καθολικού της Μονής και το οποίο ανακαινίστηκε το έτος ΖΡΜΑ΄, δηλαδή το 1663. Αυτό δείχνει ότι είχε υποστεί αρκετές φθορές από τις καιρικές συνθήκες και τους Τούρκους.

103. Θεσσαλικό Ημερολόγιο, τόμος 36^{ος}, Περιοδική Έκδοση για την ιστορία της Θεσσαλίας, σελ. 18-25

104. Μ., Παπαϊωάννου, *Ιστορικό σημείωμα, μονής Σπαρμού Ολύμπου*, Αθήνα, 1940

Η Μονή αρχικά υπαγόταν στη επισκοπή της Πέτρας, ενώ αργότερα ανακηρύχθηκε σταυροπηγιακή. Στα κατοπινά χρόνια και ιδιαίτερα από τις αρχές του ΙΗ΄ αιώνα, η Μονή άκμασε λόγω της κτηματικής παρουσίας και γίνεται μετόχι στην ακμάζουσα τότε Τσαριτσάνη. Στα τέλη του ΙΗ΄ αιώνα, η αδελφότητα της Μονής ήταν πολυάνθρωπη και αποτέλεσε κέντρο καλλιέργειας των γραμμάτων, διότι σε αυτήν εγκαταβίωσαν λόγιοι ιερωμένοι και διδάσκαλοι όπως ο ιερομόναχος Γερμανός Κρητικός, γνώστης της ελληνικής-γαλλικής, ιταλικής αραβικής, τουρκικής και αλβανικής γλώσσας. Επίσης, ο ξακουστός διδάσκαλος από την Τσαριτσάνη Ιωνάς ο Σπαρμιώτης, ο Γερμανός Σπαρμιώτης και ο Ζαχαρίας από το απέναντι χωριό Πολιάνα. Ενισχύθηκε η βιβλιοθήκη της Μονής και εμπλουτίστηκε με βιβλία και χειρόγραφα¹⁰⁵.

Αξιόλογος είναι ο Κώδικας της Μονής που συντάχθηκε από τον ηγούμενο Ζαχαρία, ο οποίος καταγόταν από το χωριό Πουλιάνα. Από τον κώδικα πληροφορούμαστε για τη ζωή των μοναχών, την παρουσία, τα κτήματα, την προσφορά της στον αγώνα του Έθνους και γενικότερα στην υπηρεσία στους αρματολούς και κλέφτες του Ολύμπου.

4. Η Μονή της Πέτρας

Η Μονή βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του Ολύμπου, σε ύψος 430 μέτρα. Η εκκλησία της Μονής που ήταν αφιερωμένη στα Εισόδια της Θεοτόκου, κτίστηκε το 1151, όπως φανερώνουν δύο επιγραφές που έχουν σωθεί. Η Μονή κατεδαφίστηκε, εκτός από την Εκκλησία της, ή μετατράπηκε σε Σανατόριο, πριν τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, ενώ σήμερα λειτουργεί στον χώρο αυτό νοσοκομείο για απροσάρμοστα παιδιά και ψυχικά αρρώστους¹⁰⁶.

105. Τα βιβλία της Μονής Σπαρμού μεταφέρθηκαν το 1930 στη βιβλιοθήκη της Παναγίας Ολυμπιώτισσας Ελασσόνας, όπου και βρίσκονται εκεί. Βλ. Α. Λαζάρου, Κατάλογος Εντύπων βιβλιοθήκης Ολυμπιώτισσης Ελασσόνας, Αθήναι, 1964 – Ε Σκουβαρά, Ολυμπιώτισσα, περιγραφή και ιστορία της μονής, κατάλογος των χειρογράφων - χρονικά σημειώματα, ακολουθία της Παναγίας Ολυμπιώτισσας, έγγραφα μονής 1336- 1900, Αθήνα 1967, σελ. 191, έκδοση του κέντρου Ερευνής του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού.

106. Ν., Νέξης, *Όλυμπος*, Εκδόσεις Πιτσιλός, Αθήνα, 1886, σελ. 47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ο ΟΛΥΜΠΟΣ ΣΤΑ ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

Προτού αναφερθούμε στη ζωή των ανθρώπων στα νεότερα χρόνια, θεωρούμε σκόπιμο να αναφερθούμε πρώτα στις απόπειρες κατάκτησης του Ολύμπου, στο ιστορικό των περιηγήσεων και εξερευνήσεων και στην ποίηση –τέχνη.

1. Ιστορικά περιηγήσεων και εξερευνήσεων

Ο Όλυμπος του Ομήρου και των παραδόσεων, διατήρησε μέχρι στις 2 Αυγούστου 1913 τα μυστήρια των υψηλών κορυφών του. Κανένας από τους αλпинιστές και ορειβάτες δεν ήταν σε θέση να καυχηθεί πως είχε πατήσει το πόδι του στο Θρόνο του Δία. Ο λόγος ήταν ευνόητος. Στην περιοχή του Ολύμπου υπήρχε η τουρκική κατοχή, καθώς και ισχυρή δύναμη ληστών που εμπόδιζαν την παρουσία αναρριχητών¹⁰⁷. Πρώτος σύγχρονος εξερευνητής και οδοιπόρος του Ολύμπου, πρέπει να θεωρείται ο Όσιος Διονύσιος ο οποίος στις αρχές του 16^{ου} αιώνα περιπλανήθηκε στον Όλυμπο για να βρει κατάλληλη τοποθεσία για την ίδρυση μοναστηριού. Ιστορική μαρτυρία, θέλει και τον Σουλτάνο Μεχμέτ Δ΄ να ανεβαίνει τον Όλυμπο το 1669, αφού ήταν μανιώδης κυνηγός, αλλά απέτυχε λόγω κακής προετοιμασίας.

Το 1780 ο Γάλλος αξιωματικός Sonpini με συνοδεία συντρόφων του φτάνει στη Μονή Αγίου Διονυσίου και στις 14 Ιουλίου κάτω από αντίξοες συνθήκες έφτασε στη θέση Χονδρομεσοράχη¹⁰⁸. Τον Ιούλιο του 1806, επιχειρεί ανάβαση στις κορυφές ο Άγγλος ναύαρχος Leake¹⁰⁹ ο οποίος φτάνει ως τη Μονή Αγίου Διονυσίου. Στα τέλη του Ιουλίου του 1810, ο Γάλλος περιηγητής Rougueyille επιχειρεί ανάβαση στον Όλυμπο από την πλευρά του Λιτοχώρου και έφτασε ως τη θέση Στεφάνια¹¹⁰.

107. Γ., Αδάμου, *Απόπειρες κατακτήσεως του Ολύμπου*, Έκδοση Μικρά Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1977, σελ. 7

108. Ό.π., σελ. 11-12

109. Χ., Δημόπουλος, *Πρακτικά για τον Όλυμπο*, Ζ΄ Συνέδριο, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1994, σελ. 65

110. Γ., Αδάμου, *Απόπειρες κατακτήσεως του Ολύμπου*, Έκδοση Μικρά Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1977, σελ. 10-17

Τον Ιούλιο του 1830, επισκέπτεται τον Όλυμπο ο Άγγλος ορειβάτης Δαβίδ Ουργκάντ, ο οποίος ξεκίνησε από την Καρυά, όπου γνωρίστηκε με το ληστή Δήμο ο οποίος τον βοήθησε να βρει τα μονοπάτια της ανάβασης. Αναφέρουμε και τους παρακάτω περιηγητές : L. Heuzet 1855, Henrich-Barthe 1862 Tozez 1865, Cotceih 1869 , Cuize 1904, Richter 1909, και στις 2 Αυγούστου 1913 ο Κάκαλος από το Λιτόχωρο οδήγησε τους Γενεβιέζους αναρριχητές στο Θρόνο του Δία, δηλαδή στην κορυφή του Μύτικα¹¹¹.

2. Ο Όλυμπος στην ποίηση και στην τέχνη

Ο Όλυμπος δεν είναι ένα τυχαίο και φτωχό σε περιεχόμενο ελληνικό βουνό, αλλά μια τεράστια και τρισδιάστατη ογκώδης απόφυση της ελληνικής γης, με πλούσια εθνική καταβολή και θαυμάσια φυσική και εθνικο-ιστορική περιεκτικότητα. Ο Όλυμπος είναι το αρρενωπό και δυναμογόνο βουνό της πατρίδας μας, που κέντρισε το δαιμόνιο πνεύμα των Ελλήνων για πνευματικά δημιουργήματα κι έδωσε μια ιδεώδη έμπνευση στους Έλληνες όλων των εποχών. Ο Όλυμπος, ο περικαλλής, υψίκορμος και θαυμαστός αυτός ορεινός όγκος, με την υπέροχη φυσική σύζευξη του άγριου και του ήμερου, τροφοδότησε απλόχερα τη δημιουργική φαντασία των Ελλήνων, οι οποίοι δημιούργησαν τη μυθολογία, που αναφέρεται στους θεούς, ημίθεους, Γίγαντες, Τιτάνες, Μούσες κ.λπ¹¹².

Ο Όλυμπος είναι κατά τη γνώμη μας το μοναδικό βουνό της χώρας μας που φώλιασε στη συνείδηση του λαού μας, με το μύθο και τους θεούς. Με το επιβλητικό του παράστημα και την αρρενωπή θωριά, έγινε ο φυσικός μαγνήτης και τράβηξε την προσοχή των Ελλήνων όλων των εποχών. Άνοιξε τις πόρτες του νου και της ψυχής του Έλληνα για πνευματικές ανατάσεις και εξωτερικεύσεις των εθνικών πόθων και ονείρων.

Αρκετοί συγγραφείς και ποιητές της αρχαιότητας μνημόνευσαν τον Όλυμπο, αλλά ο σημαντικότερος από αυτούς είναι ο Όμηρος, που αμέτρητες φορές αναφέρθηκε για το βουνό των Θεών στην Ιλιάδα και Οδύσσεια. Αναφέρουμε επιλεκτικά ορισμένα κομμάτια της Οδύσσειας που έχουν σχέση με τη Αθηνά, η οποία προσέρχεται στα ανάκτορα του Δία.

111. Ν., Νέξης, *Ο Όλυμπος*, Εκδόσεις Πιτσιλός, Αθήνα, 1986, σελ. 43-44

112. Χ., Δημόφλος, *Ανακοινώσεις*, Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο, Λαογραφική Αρχαιολογική Εταιρεία Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1982, σελ. 101-107

« Αυτά είπε και αναχώρησε η γλαυκομάτα Αθήνη, στον Όλυμπο, στην άσειστη των αθανάτων έδρα. Δεν την τινάζουν άνεμοι, μήτε βροχές τη δέρνουν. Μήτε χιονιά σιμώνει αυτού, μόν' άπειρη γαλήνη.

Ανώφελη και λευκό φως ολούθε είναι χυμένο. Εκεί οι μάκαρες θεοί τέρπονται στον αιώνα ». (Οδύσσεια, στιχ, 41-46, μετ, Ι. Πολυλά). Σε άλλο μέρος της Οδύσσειας, αναφέρεται : « .. Έτσι είπε και της Αθηνάς δυνάμωσε η λαχτάρα κι από του Ολύμπου τις κορφές κατέβηκε πετώντας » (Οδύσσεια, ραψ, Ω, στιχ, 987-988, μετ. Γ. Σταυρακάκη).

Σημαντικές περικοπές είναι και οι παρακάτω που αναφέρονται στον Όλυμπο:

« ...Αυτά είπε ο Χρύσης κι άκουσε ο Φοίβος την ευχή του και ροβολάει με θυμό γεμάτη την ψυχή του, από του Ολύμπου τις κορφές, με τη σάιτολθήκη, και το δοξάρι κρεμαστά, που προξενούσε φρίκη». (Ιλιάδα, στίχ. 43-46, μετ. Ν. Μπάρμπαλη).

« Πετώντας τότε η Αθηνά στον Όλυμπο τρεχάτη πήγε στους άλλους θεούς, στου Δία το παλάτι. Αλλά θα πάω στον Όλυμπο το χιονοσκεπασμένο, στο Βροντορίχτη Δία ». (Ιλιάδα στίχ, 418-421, μετ, Μπάρμπαλη).

Εξάλλου και ο Σοφοκλής στην Αντογόνη λέει « ... Αλήθεια, όμως μα αυτόν τον Όλυμπο να ξέρεις πως δεν θα χαρείς να φεύγεις έτσι .. » (Σοφοκλέους Αντιγόνη, στιχ, 758, Λόγια του Κρέοντα στον Αίμονα. μετ, Γρυπάρη).

Ο Ησιόδος αναφέρει : « Ευχαριστούμε την ψυχή του Δία πάνω στον Όλυμπο οι Ολυμπιάδες Μούσες, οι κόρες του Δία ». (Ησιόδου, Θεογονία, στίχ, 51-52)

Αλλά, το δημοτικό τραγούδι του Ολύμπου και Κισσάβου, είναι το λαμπρότερο σε επινόηση και έκφραση τραγούδι του Ελληνικού λαού, γιατί χαρακτηριστικά του είναι η ραγδαία φορά της φαντασίας και ισχυρή απλότητα της έκφρασης.

« ... Μη με μαλώνεις Κίσαβε, μπρέ τουρκοπατημένη, εγώ είμαι ο Γέρο Όλυμπος, στον κόσμο ξακουσμένος. Έχω σαράντα δυό κορφές, κι εξήντα δυο βρυσούλες, κάθε κορφή και φλάμπουρο, κάθε κλαδί και κλέφτης ...»

Αμέτρητα τέτοια δημοτικά τραγούδια αναφέρονται στον ξακουστό Όλυμπο, που σμίλεψε και τεχνούργησε ο ελληνικός λαός στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Ο Όλυμπος μπήκε βαθιά και ρίζωσε στην ψυχή των Ελλήνων, θρονιάστηκε και φώλιασε στα πονεμένα φυλλοκάρδια του και για το λόγο αυτό τον σήκωσε περήφανο στα φτερά της ποιητικής του φαντασίας και τον τραγούδησε με ξέχωρη περηφάνια .

Στάθηκε για τους έλληνες το ερέθισμα και το έναυσμα για δημιουργία υψηλών μυθικών και ποιητικών έργων. Φύτευσε και καλλιέργησε το σπόρο της φαντασίας και της ποίησης στον εύφορο πνευματικό χώρο του Έλληνα.

Ο Όλυμπος δεν υπήρξε, λοιπόν, μόνο το λίκνο του αρχαιολογικού του Κλεφταρματολισμού. Με τη λαϊκή μούσα εξύμνησε τα λαμπρά κατορθώματα των Κλεφτών του Ολύμπου και τους καταξίωσε γενικά στη συνείδηση του Ελληνισμού¹¹³.

Αναφέρουμε στίχους ορισμένων δημοτικών ποιημάτων, που λεγόταν στην περιοχή του Ολύμπου από τους κατοίκους : “ Βγήκα ψηλά στον Όλυμπο κι αγνάντεψα τριγύρω, τριγύρω, γύρου θάλασσα κι από στεριά Αρβανίτες κι από μεριά κλεφτόπουλα με τα σπαθιά στα χέρια. Για πάπτε λίγο αηδόνια του Ολύμπου και σεις πλατάνια φουντωτά φέτος να μαραθείτε. Τι ζουρλαμάδα σας ήρθε βρε παιδιά στο κεφάλι; ”

Ωστόσο, ο Όλυμπος έμπνευσε και τους Έλληνες της μετεπαναστατικής περιόδου. Δεκάδες ποιήματα επώνυμων νεοελληνικών ποιητών που αναφέρονται στα θέλητρα και στο ρόλο του Ολύμπου. Ανάμεσα σε αυτούς συγκαταλέγονται : οι Βαλαωρίτης, Κάλβος, Παλαμάς, Κρυστάλλης, Προβελέγγιος, Χαντζίδης, Θεολογίτης, Κακαβάς κ.λπ. Επιλεκτικά αναφέρουμε μερικούς στίχους ποιημάτων :

“.. Απ’τα Ολύμπια δώματα, δροσερό κατεβαίνει χαράς ελαίου φύσημα ” (Κάλβος, από το ποίημα, στην Ελευθερία.)

“ ...Ξανά του Ρήγα η σάλπιγγα να πάει στα μεσούρανα Μαυροβουνιού καπλάνια κι Ολύμπου σταυραετοί ” (Κ. Παλαμάς, από το ποίημα Εμπρός)

“...Ανήσυχος βιγλίζει ο γέρο Όλυμπος και μαλώνει με τον Κίσαβο στο φαράγγι των Τεμπών ” (Δ. Χαντζίδης, από το ποίημα, η Θεσσαλία)

“ Πάρε δροσιά απ’τον Όλυμπο και δάκρυ από την Πίνδο ” (Κ. Κρυστάλλης, από το ποίημα ο θάνατος της Βασιλοπούλας).

3. Βασίλειος Ιθακήσιος, ο ζωγράφος του Ολύμπου

Ο Ιθακήσιος¹¹⁴ ήταν το έκτο παιδί της πολυμελούς οικογένειας του Δ. Γεωργανά, που γεννήθηκε στο Ακρωτήρι Μυτιλήνης. Στη Μυτιλήνη ο ζωγράφος Π. Πολυχρόνης, στάθηκε η αιτία για να προσελκύσει το νεαρό παιδί, όταν ζωγράφιζε το Μυστικό Δείπνο στη εκκλησία του Αγίου Συμεών. Έγινε βοηθός του ζωγράφου. Όταν ενηλικιώθηκε, γράφηκε στη Σχολή Καλών Τεχνών του Πολυτεχνείου Αθηνών, έχοντας για δασκάλους τον Ν. Λύτρα και Γ. Ροιλό.

113. Χ., Δημόφιλος, Ανακοινώσεις, Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο, Λαογραφική Αρχαιολογική Εταιρεία Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1982, σελ. 52-54

114. Α. Τσακούμης, *Εφημερίδα Καθημερινή*, άρθρο « Ιθακήσιος, ο ζωγράφος του Ολύμπου », 1999, σελ.22

Στην Γενεύη, όπου πήγε, γνωρίστηκε με τον διάσημο ζωγράφο, αλпинιστή και φιλέλληνα, Φρεντερίκ Μπουασσονά, και τον προσκάλεσε σε μια περιήγηση στον Όλυμπο. Το φθινόπωρο του 1927 έφτασε στο Λιτόχωρο, όπου γνωρίστηκε με τον οδηγό Χ. Κάκαλο.

Στις 2 Αυγούστου του 1913, πατά το πόδι του στην ψηλότερη κορυφή του Ολύμπου το Μύτικα. Μαγεμένος από το τοπίο, αποφάσισε να γίνει ο ζωγράφος του Ολύμπου. Για 20 χρόνια έμεινε στο Λιτόχωρο, από όπου ανέβαινε το Μάιο στον Όλυμπο και κατέβαινε τον Οκτώβριο. Ζούσε σε μια σπηλιά με 1680 μέτρα υψόμετρο και την ονόμασε το Άλσος των Μουσών και μεταπολεμικά ονομάστηκε, Σπηλιά Ιθακήσιου. Στη σπηλιά αυτή ζωγράφισε πάνω από 500 πίνακες με διάφορες όψεις του Ολύμπου, τις οποίες παρουσίασε σε 6 εκθέσεις του στην Αθήνα, στην αίθουσα Παρνασσός. Σήμερα οι πίνακες αυτοί βρίσκονται σε όλο τον κόσμο, όπως Η.Π.Α, Ευρώπη, Κίνα, Ιαπωνία, στο Λευκό Οίκο κ.λπ. Ο Ιθακήσιος φρόντισε να διαφημιστεί σε όλο τον κόσμο ο Όλυμπος και προστάτεψε τα ενδημικά φυτά και συμπαραστάθηκε σε πολλούς ορειβάτες.

Στο Γηροκομείο Αθηνών, όπου έζησε τα τελευταία χρόνια της ζωής του, δώρισε τα 24 τελευταία έργα του. Πέθανε στις 24 Μαΐου 1977 και τα οστά του ο Α. Λαλούμης το 1989 τα εναπόθεσε στο καλλιμάρμαρο μνημείο δίπλα στη σπηλιά με την επιγραφή *«Εδώ έζησε 20 χρόνια ο Β. Ιθακήσιος»*.

ΕΡΕΥΝΑ

Η Κοινωνική – Οικονομική – Πολιτιστική – Επαγγελματική – Μορφωτική κατάσταση και Εκπαίδευση στα χωριά του Ολύμπου στα Νεότερα χρόνια.

Για να έχουμε μια σαφή εικόνα όσον αφορά την κοινωνική, μορφωτική, επαγγελματική, πολιτιστική, οικονομική, λαογραφική, και γενικότερα την όλη δραστηριότητα των κατοίκων του Ολύμπου τα Νεότερα χρόνια, επισκέφτηκα ορισμένα χωριά και έκανα μια έρευνα σε τοπικό επίπεδο με συνέντευξη, στους κατοίκους των χωριών του Ολύμπου. Επισκέφτηκα την Ολυμπιάδα, τον Σπαρμό, όπου οι κάτοικοι είναι βλάχοι, την Κρυόβρυση, τη Σκαμνιά, και την Καρυά. Συνάντησα μερικούς παππούδες και γιαγιάδες που τα μαλλιά τους ήταν κάτασπρα σαν τον Όλυμπο. Και το λέω αυτό, γιατί η πρώτη ευχή που μου είπαν μόλις πήγα, ήταν : `` Να ζήσεις κορίτσι μου πολλά χρόνια και να ασπρίσεις σαν τον Όλυμπο``.

Στην **Κρυόβρυση** συνάντησα τον **μπάρμπα Ανδρέα (85 ετών)**, τον **μπάρμπα Κώστα (82 ετών)** και τον **μπάρμπα Στέργιο (84 ετών)**, να κάθονται γύρω από την σόμπα του μοναδικού καφενείου του χωριού και να πίνουν ελληνικό καφέ και τσάι. { Το τσάι είχε ένα κεχριμπαρί χρώμα και φυτρώνει στις πλαγιές του Ολύμπου. Οι κάτοικοι το μαζεύουν ακόμη και σήμερα από τον Όλυμπο, τον Ιούλιο μήνα}. Οι τρεις αυτοί γέροντες πήραν μέρος στην συνέντευξη. Για να έχω όμως μια πιο ολοκληρωμένη άποψη γύρω από την ζωή και την δραστηριότητα των αντρών και γυναικών του χωριού, έκανα μια αντίστοιχη συνέντευξη με δύο γυναίκες, **την γιαγιά Σταυρούλα (80 ετών)** και **την γιαγιά Χάιδω (82 ετών)**. Τις δύο γιαγιάδες δεν τις συνάντησα στο καφενείο, αλλά έξω από την Εκκλησία του χωριού (Άγιος Δημήτριος), όπου καθάριζαν το προαύλιο της Εκκλησίας. { η συγκεκριμένη Εκκλησία είναι η μοναδική του χωριού, χτισμένη στο πιο ψηλό σημείο από το 1880, καμμένη δύο φορές από Τούρκους και Γερμανούς }. Στην συνέντευξη λοιπόν, πήραν μέρος και οι δύο αυτές γιαγιάδες. Τα όσα κατέγραψα είναι προσωπικά βιώματα των απλοϊκών αυτών απόμαχων της ελληνικής κοινωνίας, είτε από τα παιδικά τους χρόνια, είτε από τα εφηβικά, είτε ορισμένα τα κληρονόμησαν από τους γονείς τους, που οι περισσότεροι έζησαν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. (η επαρχία Ελασσόνας, η περιοχή του Ολύμπου και η Μακεδονία απελευθερώθηκαν από τους Τούρκους μετά το 1912).

Στην συνέντευξη λοιπόν που πραγματοποιήθηκε στην Κρυόβρυση, συμμετείχαν οι : **μπαρμπα Ανδρέας, Κώστας, Στέργιος, η γιαγιά Σταυρούλα και η γιαγιά Χά'ι'δω.**

Σε μια απόσταση τεσσάρων και οχτώ χιλιομέτρων από την Κρυόβρυση, είναι τα χωριά Σκαμνιά και Καρυά, που και αυτά έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην περιοχή του Ολύμπου. Στην **Καρυά** πήρα μία αντίστοιχη συνέντευξη από δύο παππούδες, **τον μπάρμπα Χρήστο (70 ετών) και τον μπάρμπα Διονύση (75 ετών)**. Διαπίστωσα ότι ο τρόπος ζωής ήταν σχεδόν ο ίδιος, όπως και οι συνθήκες κοινωνικής διαβίωσης. Παρακάτω, αναφέρω συνοπτικά τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις της έρευνας. [βλ. Παράρτημα 1].

1. Σχέσεις των δύο φύλων μεταξύ τους :

Οι άνδρες ήταν οι αφέντες του σπιτιού, αυτοί που είχαν τον πρώτο λόγο και τον τελευταίο στην οικογένεια. Η οικογένεια ήταν πατριαρχική, με αυστηρούς κανόνες χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρχε σεβασμός και αγάπη ανάμεσα στο αντρόγυνο. Οι άνδρες έδειχναν σεβασμό στις γυναίκες τους, τις τιμούσαν, τις αγαπούσαν και περνούσαν μαζί όλες τις χαρές και τις λύπες. Οι γυναίκες από την άλλη, φοβούνταν πολύ τους άντρες τους, δεν μιλούσαν πολύ, και είχαν περιορισμένα δικαιώματα, τόσο στο σπίτι, όσο και στην κλειστή κοινωνία του χωριού. Η γυναίκα είχε πολλές υποχρεώσεις και λίγα δικαιώματα. Βοηθούσε τον άντρα στις εξωτερικές δουλειές (χωράφια) και αναλάμβανε μόνη της το νοικοκυριό-μαζί με τις κόρες της. Η συμμετοχή της στην οικονομική δραστηριότητα ήταν πολύ μεγάλη και σημαντική.

Χαρακτηριστικές είναι οι θέσεις των αντρών : « Αρχηγός στο σπιτικό ήταν ο άντρας, η κυρά τον είχε σέβας και τον βοηθούσε σε όλες τις δουλειές, Άχαρα λόγια ποτέ δεν αλλάξαμε με τις γυναίκες μας». Και των γυναικών : « Άρνηση δεν κοιτούσαμε να φέρουμε. Όπως τα μάθαμε από τους γονίδες μας, έτσι τα κάναμε και εμείς».

2. Γάμος :

Οι άνθρωποι παντρεύονταν από προξενιό. Οι άντρες δούλευαν στα χωράφια και στα ζώα, οι γυναίκες κλεισμένες στο σπίτι όπου έκαναν δουλειές, και έτσι δεν υπήρχε η δυνατότητα να γνωρίζονται μεταξύ τους καλά. Οι γονείς ήταν αυτοί που επέλεγαν την " νύφη", ή ορισμένες φορές και οι ίδιοι οι γαμπροί, οι οποίοι είχαν δει την κοπέλα στην Εκκλησία, ή στη γειτονιά. Μία θεία λοιπόν, ή μια προξενήτρα,

αναλάμβανε να πάει με τον πατέρα του γαμπρού και τον γαμπρό στο σπίτι της κοπέλας για να την ζητήσουν. Σε μια οικογένεια, έπρεπε πρώτα να παντρευτούν τα κορίτσια – οι κόρες, και έπειτα τα “παιδιά” - τα αγόρια, χωρίς όμως αυτό να ισχύει απόλυτα. Η διαφορά ηλικίας του αντρόγνου συνήθως ήταν μεγάλη. Το γλέντι πριν το γάμο κρατούσε τρεις ημέρες, στο σπίτι του γαμπρού με τους δικούς του συγγενείς, και στο σπίτι της νύφης αντίστοιχα, με τους δικούς της συγγενείς. Οι νύφες έραβαν το νυφικό σε μια μοδίστρα, το οποίο όμως μπορεί να ήταν ένα απλό χρωματιστό φόρεμα και όχι απαραίτητα λευκό. Το αντρόγνο ζούσε μαζί μέχρι τα βαθιά γεράματα, και έκαναν πολλά παιδιά.

Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο, ήταν το γεγονός ότι η γυναίκα άλλαζε το μικρό της όνομα, παίρνοντας το μικρό όνομα του άντρα της. (Κώσταινα, Γιώργαινα, Αντρέινα, κλπ). Χαρακτηριστικές επίσης, είναι οι θέσεις των αντρών: « Με την αράδα μας παντρευόμασταν. Έπρεπε πρώτα να παντρέψουμε τις αδερφάδες μας και μετά εμείς». Και των γυναικών : « Τον άντρα τον παίρναμε με προξενιό. Στην όψη δεν τον ξέραμε καθόλου πώς ήταν. Μπορεί να μας είχε ματαδεί στην Εκκλησιά ή στα χωράφια εκείνος, ή ο πατέρας του όρισε ποια θα πάρει για γυναίκα του, και ερχόταν μαζί με μια θειά- μια προξενήτρα στο σπίτι της κοπέλας να κλείσουν το προξενιό. Εγώ έκλεισα το μάτι στην θειά και κατάλαβε ότι όλα θα πάνε καλά. Κάναμε μεγάλη φαμιλιά. Ήμασταν πολλοί νομάτι στο σπιτικό».

3. Οικονομική δραστηριότητα :

Οι άντρες ασχολούνταν με την κτηνοτροφία και την γεωργία. Οι περισσότεροι ήταν τσοπάνηδες. Πιο συγκεκριμένα, πήγαιναν πολύ νωρίς το πρωί στα μαντριά, τα οποία ήταν δύο ώρες με τα πόδια έξω από το χωριό. Εκεί είχαν το κοπάδι με τα ζώα (αγελάδες, πρόβατα, γίδια) και κάθονταν γύρω στις δέκα μέρες. Η μετακίνησή τους γινόταν με άλογο, ή γαϊδούρι. Το φθινόπωρο πήγαιναν στα χωράφια, όπου όργωναν, έσπερναν σιτάρι, θέριζαν. Σε αυτές τις γεωργικές ασχολίες, χρησιμοποιούσαν τα ζώα (άλογα, γαϊδούρια) για την μεταφορά των αχύρων, του σιταριού, ξύλων, κλπ. Τα γαϊδούρια φυσικά τα χρησιμοποιούσαν και για το όργωμα.

Είχαν επίσης και αμπέλια. Μάζευαν τα σταφύλια, τα πατούσαν στις στέρνες με τα πόδια και έφτιαχναν το κόκκινο κρασί για το οποίο ήταν πολύ περήφανοι. Από τις φλούδες και τα κοτσάνια έφτιαχναν τσίπουρο, ενώ οι γυναίκες έφτιαχναν πετμέζι και γλυκό κολοκύθες με το μούστο. Στα χωράφια έσπερναν επίσης και καλαμπόκι. Από το 1960 άρχισαν να βάζουν και κάπνα, όμως δεν κράτησε πολύ, καθώς οι νέοι μεγάλωσαν και άρχισαν να φεύγουν από το χωριό.

Χαρακτηριστικές είναι οι θέσεις των αντρών : «Στα μαντριά κάναμε δυό ώρες να πάμε με το μουλάρι και πηγαίναμε στο σπίτι μας μετά από δέκα μέρες».

4. Η συμμετοχή της γυναίκας στην οικονομική δραστηριότητα :

Η συμβολή της γυναίκας στις εξωτερικές δουλειές, ήταν ανεκτίμητη. Η γυναίκα ήταν το δεξί χέρι του άντρα. Βοηθούσαν στα χωράφια, στο θέρισμα, στο αλώνισμα, έσκαβαν, βοηθούσαν στον τρύγο τον Σεπτέμβρη, και πατούσαν τα σταφύλια για να φτιάξουν το κρασί. Το βράδυ στο γυρισμό, οι άντρες επέστρεφαν με το άλογο, ενώ οι γυναίκες φορτωμένες με άχυρα ή σιτάρι, με τα πόδια. Κουβαλούσαν από το χωράφι το καλαμπόκι ως το σπίτι, και το βράδυ έμεναν ζύπνιες ως αργά για να το στουμπίσουν. Τη μέρα, οι γυναίκες πήγαιναν στο δάσος για να φέρουν ξύλα για το τζάκι.

Η βοήθεια της γυναίκας όμως δεν σταματάει εδώ. Οι γυναίκες ασχολούνταν και με τα ζώα που είχαν στο σπίτι. (κότες, γουρούνια, αγελάδες), ενώ συχνά πήγαιναν στην στάνη για να φέρουν ψωμί και φαγητό στον άντρα, ή να κουβαλήσουν το γάλα το οποίο πουλούσαν στον γαλατά.

Χαρακτηριστικές είναι οι θέσεις των αντρών: « Η κυρά ήταν το δεξιό μας χέρι στις δουλειές, στα χωράφια, στα αμπέλια και στα ζωντανά. Ντερλίκι είχε η φουκαριάρα». Και των γυναικών : Πολλές βολές όταν ήμασταν στα χωράφια το χινόπωρο, τον αλωνάρι και τον θεριστή μήνα και θερίζαμε, όσες ήταν ετοιμόγεννες, πήγαιναν σε μια άκρη και γεννούσαν μόνες τους».

5. Οι ασχολίες της γυναίκας στο σπίτι :

Η γυναίκα ασχολούταν κατά κύριο λόγο με τις δουλειές του σπιτιού, συμμετέχοντας όμως ενεργά και στις εξωτερικές ασχολίες. Από πολύ νωρίς το πρωί, από ο χάραμα, η γυναίκα '' ήταν στο πόδι''. Σηκωνόταν το βράδυ να ζυμώσει και το πρωί να φουρνίσει το ψωμί, να φτιάξει ψωμάκια και για τα σκυλιά που φυλούσαν το κοπάδι, να ανάψει το τζάκι, να ταΐσει τα ζώα, να γνέσει το μαλλί των ζώων, να πλέξει, να μπαλώσει ρούχα, να πλύνει, να υφάνει στον αργαλειό. Το βράδυ, όταν σουρούπωνε έφτιαχνε πίτες και συγκεντρώνονταν όλη η οικογένεια στο σουφρά για να φάνε. Ασχολούταν επίσης και με την αυλή, όπου περιποιόταν τον κήπο (σκάλιζε, πότιζε).

Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο, ήταν αυτό για το σιδέρωμα των ρούχων. Έβαζαν τα φορέματα και τα παντελόνια κάτω από το μαξιλάρι ώστε να

ισιώσουν. Με τον τρόπο αυτό “σιδέρωναν” ώσπου να εφευρεθούν τα σίδερα με κάρβουνο. Χαρακτηριστικές είναι οι θέσεις των γυναικών : « Ήμασταν στο πόδι χαράη χαράη, να τα κάνουμε όλα. Και όταν ο άντρας ήταν στα μαντριά, κάναμε τις δουλειές, και πηγαίναμε με τα ποδάρια να του πάμε ψωμί, τυρί και πίτα ».

6. Η θέση της γυναίκας στην κοινωνία :

Ένα από τα περιορισμένα δικαιώματα της γυναίκας, ήταν και η συμμετοχή της στις χαρές και στα κοινωνικά γεγονότα. Οι γυναίκες πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι, όπου κάθονταν στις αυλές και μιλούσαν μεταξύ τους, ενώ η βασική τους έξοδος ήταν η Εκκλησία.

Χαρακτηριστικό είναι ότι στην Εκκλησία το αντρόγυνο δεν πήγαινε μαζί. Πήγαιναν χωριστά οι άντρες από τις γυναίκες, και μέσα φυσικά δεν κάθονταν μαζί. Στον γυρισμό πάλι, έφευγαν χωριστά, όπως ήρθαν. Στις γειτονιές βρίσκονταν οι γυναίκες και κουβέντιαζαν, ή στα σπίτια, όπου έπιναν καφέ από κριθάρι, ή ρεβίθι, ενώ στο καφενείο πήγαιναν μόνο οι άντρες. Οι γυναίκες συμμετείχαν ενεργά στην οικονομική δραστηριότητα, και αυτό τις έκανε να μπορούν να συναναστρέφονται χωρίς παρεξήγηση με τους άντρες του χωριού, καθώς δούλευαν όλοι μαζί στα χωράφια, ή πήγαιναν στον Όλυμπο με τα πόδια τα καλοκαίρια για να μαζέψουν τσάι. Μπορούσαν να μιλάνε άνετα με τουςπραματευτάδες που έρχονταν στο χωριό για να πουλήσουν υφάσματα, φρούτα, κλπ, ή με τον γαλατά στον οποίο πουλούσαν το γάλα που παρήγαγαν από τις αγελάδες τους, και γενικότερα μπορούσαν να συνδιαλέγονται μεταξύ τους άντρες και γυναίκες του χωριού χωρίς παρεξήγηση. Στο χωριό ζούσαν 100 οικογένειες, που πολλές από αυτές ήταν συγγενείς μεταξύ τους- καθώς τότε κάθε οικογένεια έκανε πολλά παιδιά- και ίσως το γεγονός αυτό εξηγεί την όχι τόσο δυσχερή θέση της γυναίκας στα κοινωνικά. Σε καμία περίπτωση όμως δεν μπορούμε να συγκρίνουμε τα προνόμια των αντρών με αυτά των γυναικών.

Χαρακτηριστικές είναι οι θέσεις των γυναικών : « Ήμασταν όλοι στο χωριό σαν μεγάλη φαμπλιά. Εμείς πηγαίναμε στις αυλές και πίναμε κανένα κριθαρίσιο καφέ και λέγαμε τα χαμπέρια και οι άντρες στον καφενέ. Στην Εκκλησιά την Κυριακή, την Πασχαλιά και του Άη Δημήτρη, ξεκινούσαμε να πάμε χωριστά. Και μέσα καθόμασταν πάλι χωριστά ».

7. Λαογραφικά στοιχεία :

Παρά το γεγονός ότι οι γυναίκες αφιέρωναν όλο το χρόνο τους στο μεγάλωμα των παιδιών και στις δουλειές (σπίτι, χωράφια, ζώα), είχαν και κάποιες μικροχαρές που αφορούσαν τον εαυτό τους. Τις ``χρονιάρες μέρες`` όπως είπαν, τις γιορτές, γάμους, πανηγύρια, στόλιζαν τον εαυτό τους. Μία φορά το μήνα, ερχόταν από την Κοζάνη ένας γυρολόγος στο χωριό ο οποίος πουλούσε διάφορα μυρωδικά για τις γυναίκες. Οι γυναίκες έβαφαν τα μαλλιά τους με μπογιά την οποία έφτιαχναν μόνες τους από φλούδα θράψου και από συγκεκριμένα χόρτα που βγαίνουν στους βράχους μετά από βροχή. Με αυτό το μαύρο ζουμί έβαφαν τα μαλλιά τους, τα οποία είχαν όλες πολύ μακριά έως τα βαθιά γεράματα, αλλά δεμένα σε μία ή δύο πλεξούδες και πάντα τυλιγμένα στο μαντήλι.

Οι άντρες και οι γυναίκες φορούσαν άλλα ρούχα για τη δουλειά και την καθημερινότητά τους, και άλλα είχαν για ``καλά``, για καλές περιστάσεις, όπως Εκκλησία και γιορτές. Τα καθημερινά ρούχα τα ύφαιναν οι γυναίκες στον αργαλειό, και ήταν όλα μάλλινα και για τους άντρες και για τις γυναίκες, ενώ τα ``καλά`` τα αγόραζαν από το παζάρι της Ελασσόνας, (6 ώρες δρόμο) στο οποίο πήγαιναν όλοι μαζί παρέα με τα πόδια. Τα καλά ρούχα των αντρών ήταν τα σεγκούνια και οι σιλβάρες. Τα ρούχα τα τοποθετούσαν κάτω από το μαξιλάρι για να ισιώσουν, καθώς δεν είχαν ακόμη σίδερο. Επειδή δεν είχαν ούτε ψυγεία τότε, το τυρί που έφτιαχναν μόνοι τους οι άνθρωποι το διατηρούσαν στα υπόγεια των σπιτιών τους που ήταν δροσερά. Ένα από τα χαρακτηριστικά φαγητά του χωριού, ήταν οι πίτες (λαχανόπιτες, πρασόπιτες, μελιτζανόπιτες, γαλατόπιτες, και τυρόπιτες), τις οποίες έφτιαχναν οι γυναίκες τα βράδια.

Χαρακτηριστικά είναι τα εξής :« Επειδή δεν είχαμε ακόμη το σίδερο με κάρβουνο, βάναμε τις καλές αλλαξιές κάτω από το μαξιλάρι από βραδís, και το πρωί τα παίρναμε με τσάξη. Τα καθημερινά ρούχα τα υφαίναμε εμείς οι γυναίκες στον αργαλειό. Μετά την βροχή, έβγαινε στους βράχους ο θράψος, και με αυτό το χορτάρι βάφαμε τα μαλλιά μας ».

8. Χαρές και κοινωνικές εκδηλώσεις :

Η ανισότητα των δικαιωμάτων άντρα-γυναίκας, φαίνεται και σε αυτόν τον τομέα. Οι άντρες συγκεντρώνονταν στο καφενείο όπου έπαιζαν χαρτιά (κολτσίνα και ξερή), ενώ οι γυναίκες δεν επιτρεπόταν να πάνε. Βέβαια, συγκεντρώνονταν οι γυναίκες στις αυλές και στα σπίτια όπου κουβέντιαζαν και έπιναν κριθαρίσιο καφέ. Ο γάμος στο χωριό ήταν η πιο μεγάλη διασκέδαση των γυναικών, αλλά η Πρωτοχρονιά ήταν πραγματική γιορτή για μικρούς και μεγάλους, για άντρες και γυναίκες. Οι άντρες μαζεύονταν στις αυλές των σπιτιών, έβαζαν φουστανέλες,

χόρευαν τραγουδούσαν και γελούσαν, πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι για κέρασμα και έπειτα στην πλατεία του χωριού. Το βράδυ συγκεντρώνονταν σε ένα σπίτι όλοι μαζί και έτρωγαν. Όσο οι άντρες διασκέδαζαν έξω και γυρνούσαν από σπίτι σε σπίτι, οι γυναίκες κάθονταν μέσα και περίμεναν τους άντρες -επισκέπτες για να τους κεράσουν γλυκά και λουκούμια.

Στις γιορτές κάθε οικογένεια πήγαινε επίσκεψη στο σπίτι που γιορτάζει. Οι άντρες όμως χωριστά και οι γυναίκες χωριστά ! εκεί τους κερνούσαν λουκούμια, στραγάλια και τσίπουρο το οποίο έφτιαχναν μόνοι τους. Στις μεγάλες γιορτές (Απόκριες, Πάσχα, Άγιος Δημήτριος), οι άντρες μαζεύονταν στην πλατεία, φορούσαν φουστάνελες, χόρευαν και γελούσαν, και πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι όπως έκαναν την Πρωτοχρονιά. Τα παιδιά έτρεχαν στα σπίτια από τα ξημερώματα για να πουν τα κάλαντα, και μάζευαν σύκα και κουλούρες. Στις 2 Σεπτεμβρίου πήγαιναν όλοι μαζί, παρέες στο παζάρι της Ελασσόνας για να αγοράσουν πράγματα και ζώα.

Χαρακτηριστικά είναι τα εξής : « Στις γιορτές γινόταν στο χωριό σωστό πανηγύρι. Οι άντρες πιαλούσαν τα σπίτια, ντύνονταν καρνάβαλοι και τσολιάδες, χόρευαν, τραγουδούσαν. Κάναμε μεγάλες χαρές ».

9. Η εκπαίδευση :

Τα περισσότερα παιδιά του χωριού προορίζονταν για τσοπάνηδες, γι αυτό και δεν πήγαιναν στο σχολείο, αφού αναλάμβαναν από μικρά παιδιά τα κοπάδια. Υπήρξαν όμως παιδιά που πήγαν σε κάποιες τάξεις του δημοτικού. Τα περισσότερα κορίτσια επίσης, προορίζονταν για γάμο γι αυτό και δεν έβγαιναν έξω από το σπίτι έκαναν δουλειές και δεν πήγαιναν στο σχολείο. Όμως μερικά πήγαν πρώτα στο δημοτικό και έπειτα οι γονείς τους τις πάντρεψαν. Από το 1920 λειτουργούσε στο χωριό Δημοτικό Σχολείο μέχρι τον πόλεμο του '40, όπου κήκε από τους Γερμανούς. Μετά τον πόλεμο, το σχολείο φτιάχτηκε ξανά και λειτούργησε ως μονοθέσιο πάλι, με 180 παιδιά! Τα παιδιά όμως δεν πήγαιναν καθημερινά, καθώς απασχολούνταν και στα κοπάδια.

Χαρακτηριστικές είναι οι θέσεις : « Οι άντρες από μικρά παιδιά πήγαιναν στα γίδια. Δεν είχαμε καιρό για το Σκολεϊό. Όμως οι περισσότεροι τις βγάλαμε τις τάξεις του δημοτικού. Όσο μπορούσε ο καθένας. Μας άφηναν οι γονίδες μας, και τα κορίτσια έβγαλαν μερικές τάξεις και ύστερα παντρεύονταν ».

10. Παραδοσιακά επαγγέλματα :

Οι Κυρατζήδες, ή αλλιώς αγωγιάτες, ήταν μια μικρή ομάδα ανθρώπων, που είχαν ζώα και μέσα από δύσβατα μονοπάτια του βουνού μετέφεραν ξύλα και πράγματα, τα κατέβαζαν στο χωριό ώστε να φτιάξουν πατώματα και ταβάνια για τα σπίτια. Οι Κυρατζήδες από τα γύρω χωριά (Λιβάδι, Κοκκινοπλό, Ραψάνη, Λιτόχωρο, Καρυά, Καλλιπεύκη, κλπ), συνεργάζονταν μεταξύ τους και μετέφεραν τα πράγματα και τα ξύλα στα χωριά.

Ένα άλλο επάγγελμα της εποχής και της περιοχής του Ολύμπου, ήταν οι σαμαράδες. Οι σαμαράδες έφτιαχναν τα σαμάρια των ζώων και ο πεταλωτής πετάλωνε τα ζώα. Οι ραφτάδες, ή αλλιώς Φραγκοράφτες, έραβαν κάπες, και μάλλινα ρούχα για τους τσοπάνηδες, ενώ η ράφτρες από τα γύρω χωριά έραβαν κανένα καλό φόρεμα για τις γυναίκες ή για γάμο. Ο μαντατζής ήταν αυτός που έπαιρνε τα υφαντά και τα κατεργάζονταν στο μαντάμι του.

Από τα πιο κερδοφόρα επαγγέλματα, ήταν αυτό του μυλωνά, αφού ο μυλωνάς κρατούσε αλεύρι από τον κάθε πελάτη. Υπήρχε και ο τυροκόμος, στον οποίο πουλούσαν οι άνθρωποι του χωριού το γάλα και το τυρί από τις αγελάδες τους. Ο τυροκόμος στηνόταν έξω από τα μαντριά των τσοπάνηδων και αγόραζε το γάλα και το τυρί.

11. Έθιμα και παραδόσεις στις μεγάλες γιορτές :

Τα Χριστούγεννα και η Πρωτοχρονιά ήταν μια μεγάλη γιορτή. Μια εβδομάδα πριν τα Χριστούγεννα, κάθε σπίτι έσφαζε το γουρούνι. Το γουρουνάκι το αγόραζαν από την Άνοιξη και το τάζαν ώστε να μεγαλώσει και να το σφάξουν τα Χριστούγεννα. Οι σφαχτάδες πήγαιναν στα σπίτια από τα χαράματα για να σφάξουν το γουρούνι, ενώ οι γυναίκες θυμιάτιζαν το λαιμό του γουρουνιού που έτρεχε το αίμα. Τα παιδιά έπαιρναν την φούσκα- ένα μικρό μπαλονάκι που είχε στα εντόστιά του το γουρούνι και έπαιζαν. Από το γουρούνι έκοβαν κομμάτια κρέας με λίπος τα οποία έβραζαν στο καζάνι. Με το λάδι που έβγαινε, περνούσαν όλη τη χρονιά. Το ψαχνό κρέας το πάστωναν με χοντρό αλάτι και το σκέπαζαν με αυτό το λάδι, ώστε να διατηρηθεί όλο τον χρόνο και να έχουν να τρώνε. Με το δέρμα του γουρουνιού έφτιαχναν παπούτσια, τα γουρουνοτσάρουχα.

Ανήμερα των Χριστουγέννων, τα παιδιά έλεγαν τα Κόλιντα, τα σημερινά Κάλαντα. (Κόλιντα, Μέλινα, Χριστός γεννάται σήμερα, γεννάται και βαφτίζεται, στον ουρανό πηγαίνει...).Οι νοικοκυρές έδιναν στα παιδιά μια μικρή κουλουρίτσα και λουκούμια. Την μέρα των Χριστουγέννων πήγαιναν στην Εκκλησία. Την Πρωτοχρονιά όταν

σχολούσε η Εκκλησία, ο παπάς έσερνε τον χαρό στο προαύλιο. Οι άντρες έπειτα ντύνονταν καρναβάλια (τσολιάδες, γύφτοι με αρκούδες, κλέφτες, αστυνόμοι, αράπηδες, καπεταναίοι με νύφη, κλπ), διασκεδάζαν στην πλατεία, και πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι για να ευχηθούν “ Καλή χρονιά.” Η νύφη- που ήταν άντρας ντυμένος - κρατούσε στο χέρι ένα πορτοκάλι, το οποίο έδινε σε κάθε ελεύθερο κορίτσι να το μυρίσει, ώστε να βρει την νέα χρονιά τον καλό της και να παντρευτεί. Το βράδυ μαζεύονταν στην πλατεία όλοι οι κάτοικοι του χωριού, όπου έψηναν λουκάνικα, έτρωγαν και έπιναν, και μάζευαν λεφτά για τις φτωχές οικογένειες, το Σχολείο και την Εκκλησία.

Τις Απόκριες τα παιδιά διασκεδάζαν πολύ. Ένα μήνα πριν, πήγαιναν στο βουνό να μαζέψουν ξύλα, ώστε το βράδυ της Αποκριάς να ανάψουν στις γειτονιές μια μεγάλη φωτιά και να χορέψουν. Κάθε γειτονιά ήθελε να ανάψει την πιο μεγάλη φωτιά !Τα παιδιά πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι για κεράσματα, ενώ το βράδυ οι μικρότεροι ζητούσαν από τους μεγαλύτερους (παππού, πατέρα, θείους, νονό) συγχώρεση, έπαιζαν τη χάσκα και έπειτα έβγαιναν έξω να τραγουδούσαν και να χορέψουν στις φωτιές. Το Πάσχα, έκαναν πολλές ετοιμασίες. Οι γυναίκες έβαφαν τα σπίτια, καθάριζαν, ζύμωναν τις κουλούρες, και όσες οικογένειες είχαν αρραβωνιασμένες κόρες, κατέβαιναν στην Ελασσόνα για να ψωνίσουν.

Την Μ. Πέμπτη έβαφαν τα αυγά με το ριζάρι, ενώ το Μ. Σάββατο έσφαζαν το αρνί, το οποίο έψηναν στο φούρνο. Από την Κυριακή του Πάσχα έως την Κυριακή του Θωμά, μαζεύονταν στην πλατεία τα παιδιά – αγόρια και κορίτσια- και χόρευαν. Σε όλες τις χαρές και τις γιορτές, όλο το χωριό ενώνονταν και διασκεδάζε, μοιράζονταν τις χαρές και ζούσαν όλοι σαν μια μεγάλη οικογένεια.

12. Τραγούδια και ποιήματα :

Οι άνθρωποι του χωριού τραγουδούσαν συνέχεια. Τα περισσότερα τραγούδια τα έλεγαν οι γυναίκες, καθώς δούλευαν όλες μαζί στα χωράφια όπου θέριζαν, μάζευαν στα στάχυα, έσκαβαν, περπατούσαν στο δρόμο φορτωμένες, ή πήγαιναν στα μαντριά να φέρουν ψωμί στον άντρα τους. Τραγουδούσαν επίσης στα σπίτια κάνοντας δουλειές, υφαίνοντας στον αργαλειό, λανάροντας τα πρόβατα, τραγουδούσαν στους γάμους, στους αρραβώνες, στις χαρές και στις γιορτές, και φυσικά υπήρχαν και τα μοιρολόγια. Τραγουδούσαν επίσης καθ’ οδόν για τον Όλυμπο (πήγαιναν στο βουνό κάθε καλοκαίρι μεγάλες παρέες για να μαζέψουν τσάι), ή καθ’ οδόν για το παζάρι της Ελασσόνας το Σεπτέμβρη. Τα τραγούδια ήταν αναμφισβήτητα μεγάλη διασκέδαση για τους ανθρώπους αυτούς, ειδικά για τις γυναίκες. Τραγουδούσαν όμως και οι άντρες στα κοπάδια, ή έπαιζαν φλογέρα. Τα τραγούδια διακρίνονται σε διάφορα είδη ανάλογα

με τον σκοπό και την περίσταση, ενώ τα περισσότερα τα χόρευαν. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα περισσότερα ποιήματα και τραγούδια είχαν πολύ μεγάλη έκταση, και πέρασαν από γενιά σε γενιά από τους παππούδες και τις γιαγιάδες τους στους επόμενους, κ.ο.κ, ενώ πολλά τα μάθαιναν τα παιδιά στο σχολείο από τον δάσκαλο. Αναφέρω αρκετά τραγούδια στο παράρτημα της συνέντευξης όπως μου τα τραγούδησαν και μου τα είπαν οι άνθρωποι του χωριού.

13. Θρύλοι για την περιοχή του Ολύμπου :

Σύμφωνα με την παράδοση, ο Μέγας Αλέξανδρος ήρθε στα χωριά Κρυόβρυση, Καρυά, Σκαμνιά και Νεζερό, με τον στρατό του, όταν έκανε εκστρατεία κατά των Περσών. Ο Νεζερός (η σημερινή Καλλιπεύκη) ήταν ο πρώτος του σταθμός. Τρόμαξε καθώς είδε τα νερά της λίμνης του Νεζερού και αμέσως πήγε με τον στρατό του στην Κονόσπολη (ένας κάμπος προς την Σκαμνιά) και από εκεί πήγε στον κάμπο της Λάρισας, ώστε να αποφύγει τα στενά των Τεμπών. Οι πατησιές του είναι ακόμη "γραμμένες" εκεί από όπου πέρασε.

Η παράδοση επίσης θέλει τον Άγιο Διονύσιο να εξημερώνει μια αρκούδα στον Όλυμπο, εκεί όπου έχτισε το Μοναστήρι. Ένας ακόμη θρύλος, έχει να κάνει με την Παναγία την Ολυμπιώτισα. Η Παναγία, στο δρόμο της για την Ελασσόνα, πέρασε από την Κρυόβρυση, και τα πατήματά της είναι σχηματισμένα ακόμη στις πέτρες. Εκεί, χτίστηκε το εξωκλήσι της Παναγίας που πανηγυρίζει τον Δεκαπεντάγουστο. Η θαυματουργή της εικόνα βρίσκεται σήμερα στο Μοναστήρι της Ελασσόνας. Για τα τρία χωριά του Ολύμπου (Καρυά, Κρυόβρυση, Σκαμνιά), η εικόνα αυτή είναι η προστασία τους.

ΣΥΓΚΕΦΑΛΑΙΩΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ο Όλυμπος, το μυθικό βουνό της Ελλάδας, χωρίζει τη Θεσσαλία από τη Μακεδονία και είναι το βουνό όπου οι αρχαίοι Έλληνες είχαν τοποθετήσει την κατοικία των δώδεκα Θεών. Αρκετές ερμηνείες δόθηκαν για την ονομασία του Ολύμπου και πολλοί συγγραφείς από την αρχαιότητα ασχολήθηκαν με το βουνό και τους Θεούς του. Ο Όμηρος ύμνησε τον Όλυμπο καθώς τον θεωρούσε το κέντρο της γης και τον ονομάζει « αιγλήοντα και νιφόεντα».

Ο Όλυμπος χωρίζεται γεωγραφικά στον Άνω και Κάτω Όλυμπο από την πλευρά της Θεσσαλίας, ενώ η βόρεια πλευρά του ανήκει στην περιοχή της Πιερίας. Η βλάστηση του Ολύμπου είναι οργιώδης, όπου ποικίλλουν τα δένδρα, τα βότανα τα φυτά και τα αγριολούλουδα.

Στην ψηλότερη κορυφή του Ολύμπου ήταν τα Ανάκτορα του Δία και ο βωμός του. Στους ιστορικούς χρόνους οι προσκυνητές πρόσφεραν θυσίες στον άρχοντα των Θεών, προερχόμενοι από το Δίον. Στη σημερινή τοποθεσία Προφήτης Ηλίας, βρέθηκαν αρκετά λείψανα, όπως πλάκες λίθινες που μαρτυρούν την άφιξη προσκυνητών με σκοπό τη θυσία στο Δία.

Η παράδοση θέλει τις Ολύμπιες θεότητες να αφήνουν τον Όλυμπο και να κατεβαίνουν στα Τέμπη, όπου λούζονταν στις πηγές και στα νερά του Πηνειού, αφού τα Τέμπη βρίσκονται κοντά στον Όλυμπο. Κατά τον Ηρόδοτο, τα Τέμπη έγιναν ύστερα από κάποιο ισχυρό σεισμό, ενώ σύμφωνα με τη μυθολογία, τη διάνοιξη των Τεμπών πρώτος που την αντιλήφθηκε ήταν ο βοσκός του Πελασγού Πέλωρος, ο οποίος έβασκε το κοπάδι και μετέφερε την είδηση αυτή. Καθιερώθηκε στη συνέχεια γιορτή προς τιμή του Πέλωρου, τα λεγόμενα 'Πελώρια'. Εξάλλου, η ελληνική μυθολογία ένωσε τα Τέμπη με τους θεούς του Ολύμπου και ειδικά με τον Απόλλωνα, τη λατρεία, τα μυστήρια και τη δάφνη. Υπήρχε και ο ναός του Φοίβου Απόλλωνα, ενώ στο μέσο της κοιλάδας των Τεμπών υπήρχαν αρκετές πηγές. Βέβαια, στα κατοπινά χρόνια οι χριστιανοί έχτισαν μέσα στο βράχο το Ναό της Αγίας Παρασκευής που σήμερα δέχεται αναρίθμητους επισκέπτες- προσκυνητές.

Στις παρολύμπιες περιοχές έζησαν από τα πανάρχαια χρόνια άνθρωποι ως και σήμερα. Συγκεκριμένα, η περιοχή που αρχίζει από την πλευρά της Κοζάνης, Πιερίας και Λάρισας, κατοικήθηκε από τους Περραιβούς και κυρίως η περιοχή της Ελασσόνας, Σαρανταπόρου, Γόννων-Τέμπη και του ανατολικού Ολύμπου, ονομάστηκε Περραιβία. Στον παρολύμπιο αυτό χώρο ιδρύθηκαν σημαντικές πόλεις με αξιόλογο πολιτισμό και δράση, όπως, η Άργησσα, Μάλλοια, Κύφος, Πύθιο, Ολσσών, Ωτολοβία, η Περραιβική Δωδώνη, όπου βρισκόταν το Μαντείο του Δία, τα Λείβηθρα,

όπου ήταν το Άντρο του Ορφέα και το μέρος των Μουσών, οι οποίες ονομάζονταν « Λειβηθρίδες ». Στην περιοχή αυτή ήταν και άλλες πόλεις, όπως η Πίμπλεια, το Ευίδερον κ.λ.π.

Οι Περραιβοί ήταν ένας δυναμικός λαός, ο οποίος συμμετείχε σε πολλές πολεμικές δραστηριότητες και ανέδειξε σημαντικά πρόσωπα, όπως τον Πολυποίτη, τον Γονέα, τον Μόψιο, τον Άζωρο, τον Ορφέα, ο οποίος γεννήθηκε στα αρχαία Λειβηθρα. Έλαβαν μέρος στην Αργοναυτική εκστρατεία με τον Πολυποίτη, ο οποίος ήταν αρχηγός τους και είχε μαζί του δύναμη με 40 καράβια. Οι Περραιβοί κατακτήθηκαν από τους Λάπιθες, οι οποίοι είχαν αρχηγό τον Ιξίωνα και απώθησαν τους Περραιβούς προς τον Κάτω Όλυμπο, οι οποίοι έγιναν Πενέστες, (δούλοι) αλλά δεν έχασαν τα περιουσιακά τους στοιχεία.

Στην απώτερη αρχαιότητα, στη βόρεια πλευρά του Ολύμπου, εγκαταστάθηκε η Θρακική φυλή των Πιερίων και στη νότια η Πελασγική φυλή των Περραιβών. Στην δυτική πλευρά του Ολύμπου υπάρχουν τα στενά της Πέτρας, που ήταν τότε η μόνη διέξοδος τόσο από τη Μακεδονία προς την νότια Ελλάδα και αντίστροφα, αφού το πέρασμα από τα Τέμπη ήταν αδύνατο. Από τα στενά της Πέτρας πέρασε ο Βρασίδας, ο βασιλιάς της Σπάρτης Αγησίλαος, ο βασιλιάς της Μακεδονίας ο Φίλιππος Β΄. Επίσης, ο Αιμίλιος Παύλος, πέρασε και αυτός τα στενά και έστειλε δυνάμεις μέσω του Κάτω Ολύμπου.

Την σπουδαιότητα των στενών διοδίων του Ολύμπου κατανόησαν κατόπιν και οι αυτοκράτορες της μεσαιωνικής ελληνικής αυτοκρατορίας από τις συχνές επιδρομές των βαρβάρων. Εξάλλου, και τα στενά του Σαρανταπόρου έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην παρολύμπια περιοχή, ενώ το 1912 μετά την απελευθέρωση της Ελασσόνας από τον ελληνικό στρατό, οι ελληνικές δυνάμεις προχώρησαν στο Σαραντάπορο, όπου νίκησαν τους Τούρκους και μετά έφυγαν προς τη Θεσσαλονίκη.

Όμως, ο Όλυμπος την περίοδο της Τουρκοκρατίας, έγινε η φωλιά των αρματολών και κλεφτών. Τα αρματολίκια του Ολύμπου φούντωσαν και άναψαν τη φλόγα για επανάσταση και για ξεσηκωμό στους κατοίκους της περιοχής του. Αρκετοί Έλληνες για να αποφύγουν τις τουρκικές απειλές και καταστροφές, κατέφευγαν στα στενά και απάτητα μέρη του Ολύμπου. Στα κορφοβούνια του Ολύμπου, ανέβαιναν όλα τα ανυπότακτα τέκνα στον της Μακεδονίας και Θεσσαλίας στον τουρκικό ζυγό. Τα αντάρτικα αυτά σώματα έγιναν στη συνέχεια ο φόβος και ο τρόμος των Τούρκων. Φημισμένοι οπλαρχηγοί- κλεφτοαρματολοί υπήρξαν οι εξής : Οι Λαζαίοι, Τζαχειλαίοι, ο Βλαχάβας, Τσιάρας, Πλιάτσικας, Γ. Ολύμπιος, Νικοτσάρας, Λάπας, που έδρασαν στον αγώνα της λευτεριάς του Έθνους.

Ο Όλυμπος και η γύρω περιοχή του δεν θα ήταν έξω από κάθε επαναστατική κίνηση των Ελλήνων για αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Έτσι, η πρώτη επαναστατική ενέργεια έγινε από τον Διαμαντή Νικολάου,

γιατί εκεί υπήρχαν δυνάμεις του Νικοτσάρα, Τζαχέιλα, Λάζου κ.λπ. Από την Πελοπόννησο στάλθηκε κάποια ενίσχυση στους επαναστάτες. Ο Διαμαντής επιτέθηκε στα χωριά Κολυνδρό και Καστανιά της Κατερίνης, αλλά απέτυχε και οι Τούρκοι τον καταδίωξαν για να φύγει μέσω Λιτοχώρου στις Σποράδες. Η πρώτη αυτή κίνηση που έγινε στις 8 Μαρτίου 1821, απέτυχε και απογοήτευσε τους κατοίκους των περιοχών του Ολύμπου. Η αποτυχία οφείλεται στο ότι στη Μακεδονία και Θεσσαλία υπήρχε αρκετός τουρκικός στρατός, η βοήθεια που στάλθηκε ήταν λιγοστή και η οργάνωση δεν ήταν σωστή. Αποτέλεσμα αυτής της αποτυχίας ήταν να τα παρολύμπια χωριά να υποστούν σημαντικές ζημιές από τους Τούρκους και οι οπλαρχηγοί να αφήσουν την περιοχή και να φύγουν νοτιότερα.

Μια άλλη σημαντική εξέγερση έγινε στις 29 Μαΐου 1833, στα χωριά Καρυά, Πολιάνα και Σκαμνιά του Ολύμπου, με την παρουσία του Τζαχέιλα, ο οποίος και ξεσήκωσε τους κατοίκους των χωριών αυτών, αλλά δυστυχώς και εδώ απέτυχε το κίνημα και το αποτέλεσμα ήταν τα χωριά αυτά να υποστούν τα πάνδεινα. Το 1854 οι Τούρκοι προσπάθησαν να υποτάξουν τους ήδη επαναστατημένους κατοίκους του Λιβαδίου Ολύμπου, αλλά στη θέση Αγία Τριάδα νικήθηκαν από τους 70 επαναστάτες.

Το έτος 1878, ο Όλυμπος κυριολεκτικά φλέγεται από τις πολεμικές επιχειρήσεις. Οι επαναστάτες από τη Μακεδονία, ξεκινώντας από τη Χαλκιδική με αρχηγό τον Δουμπιώτη και άλλους επαναστάτες, έφτασαν στην Πλάκα Λιτοχώρου στις 16 Φεβρουαρίου 1878 και οι κάτοικοι του Λιτοχώρου τους υποδέχτηκαν με ενθουσιασμό. Στο Λιτόχωρο έγινε και η πρώτη Προσωρινή Κυβέρνηση του Ολύμπου με Πρόεδρο τον Ε. Κοροβάγκο. Οι επαναστάτες με αρχηγό τον Αποστολίδη και χωρίς να χυθεί αίμα, κατέλαβαν το Φρούριο του Πλαταμώνα. Οι Τούρκοι όμως κατανίκησαν τις δυνάμεις των επαναστατών στο Λιτόχωρο, το οποίο παραδόθηκε στις φλόγες και κάηκε. Μετά την πυρπόληση του Λιτοχώρου, ο Δουμπιώτης με τις δυνάμεις του προχώρησε νοτιοανατολικά του Ολύμπου και στις 7 Μαρτίου, έκανε στην Πουλιάνα μια νικηφόρα μάχη, στην οποία οι Τούρκοι είχαν μεγάλες απώλειες, ενώ από τους επαναστάτες χάθηκαν ελάχιστοι άνδρες. Μετά τη μάχη της Πουλιάνας, ο Δουμπιώτης έφυγε με τους άνδρες του στα Χάσια.

Στον άτυχο πόλεμο του 1897, ο Όλυμπος έπαιξε σημαντικό ρόλο κυρίως με τα στενά και τις διαβάσεις. Στην περίοδο του Μακεδονικού αγώνα, οι κάτοικοι του Ολύμπου βοήθησαν τους αγωνιστές με τρόφιμα και πολεμοφόδια. Εξάλλου, στους Βαλκανικούς Πολέμους, ελευθερώθηκαν όλες οι σκλαβωμένες περιοχές, από τη Μελούνα-Ελασσόνα-Σαραντάπορο ως και τη Μακεδονία. Στα χρόνια της Γερμανικής Κατοχής οι περιοχές του Ολύμπου έπαθαν μεγάλες καταστροφές, ενώ πολλά χωριά πυρπολήθηκαν. Εδώ, στις φωλιές και τα

λημέρια των αρματολών και κλεφτών, συστάθηκε η πρώτη αντιστασιακή ομάδα κατά των Γερμανών.

Βέβαια, πρέπει να τονιστεί πως σε όλες τις εθνικές αυτές πολεμικές δραστηριότητες του Ολύμπου, αξιόλογη βοήθεια πρόσφεραν και τα μοναστήρια του Ολύμπου, όπως της Αγίας Τριάδας Σπαρμού, που κτίστηκε γύρω στο 1450, του Αγίου Διονυσίου, που κτίστηκε από τον Όσιο Διονύσιο το 1530-1546, των Κανάλων, που κτίστηκε το 1676. Αλλά ακόμα διάφορα φυσικά οχυρώματα και τείχη, όπως τα τείχη της Τιτνάτας, του Σαρανταπόρου, τα Κυκλώπεια, το Κάστρο του Πλαταμώνα, στάθηκαν εμπόδια για κάθε εχθρική επιβολή.

Ο Ξακουστός Όλυμπος, κίνησε το ενδιαφέρον πολλών ξένων επισκεπτών, να ανεβούνε ψηλά στα θεία δώματα και να δουν από κοντά τις ομορφιές του. Έτσι, αρχίζουν και οι κατακτήσεις και εξερευνήσεις του μυθικού αυτού βουνού. Πρώτος εξερευνητής πρέπει να θεωρηθεί ο Όσιος Άγιος Διονύσιος, ο οποίος ως γνωστόν, τον 16^ο αιώνα ανέβηκε στον Όλυμπο για να χτίσει στη συνέχεια το ομώνυμο μοναστήρι. Το 1669 ο Σουλτάνος Μεχμέτ έκανε την πρώτη επίσκεψη στα απάτητα μέρη του βουνού. Ακολούθησαν αρκετές άλλες εξερευνήσεις και αναβάσεις από ξένους περιηγητές, όπως από το 1780 και μετά, του Sonnini, Leake, Rougueville κ.λ.π.

Εκείνος που βοήθησε στα κατοπινά χρόνια για την επιτυχία των αναβάσεων, ήταν ο Κάκαλος από το Λιτόχωρο. Χρήσιμος στάθηκε ο Κάκαλος και για τον μεγάλο ζωγράφο του Ολύμπου Β. Ιθακήσιο. Ο Ιθακήσιος το 1927 ήρθε στο Λιτόχωρο και γνωρίστηκε με τον Κάκαλο, ο οποίος τον οδήγησε στις ψηλότερες κορυφές του Ολύμπου. Έτσι, πάτησε το πόδι του στην ψηλότερη κορυφή τον Μύτικα. Ο Ιθακήσιος μαγεύτηκε από τις ομορφιές, τις χαράδρες και τη βλάστηση του Ολύμπου και αποφάσισε να μονάσει σε σπηλιά του μυθικού βουνού και να γίνει έτσι ο μεγάλος ζωγράφος του Ολύμπου. Στο Λιτόχωρο κατέβαινε το Φθινόπωρο και έζησε εκεί γύρω στα 20 χρόνια. Ζωγράφισε 500 πίνακες με όλες τις όψεις του Ολύμπου, οι οποίοι βρίσκονται σε χώρες της Ευρώπης, της Κίνας, των Η.Π.Α κ.λ.π.

Ο Όλυμπος, με το επιβλητικό του παράστημα, με τις φυσικές ομορφιές, σαν μαγνήτης τράβηξε την προσοχή των συγγραφέων και ποιητών όλων των εποχών. Άνοιξε έτσι τις πόρτες του νου και της ψυχής για πνευματικές ανατάσεις. Ο όμηρος, πολλές φορές αναφέρεται στον Όλυμπο " η γαλανομάτα Αθηνά αναχώρησε από τον Όλυμπο" " δυνάμωσε η λαχτάρα να κατέβει από τις κορφές του Ολύμπου, πετώντας" κλπ...

Στον Όλυμπο αναφέρθηκε επίσης και ο Ησίοδος καθώς και ο Σοφοκλής στην Αντιγόνη. Αλλά και μεταπολεμικοί ποιητές επηρεάστηκαν από τον Όλυμπο και τις ομορφιές του, όπως ο Παλαμάς, ο Κρυστάλλης, ο Βαλαωρίτης, ο Κάλβος, ο Προβελέγγιος κ.λπ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αδάμος, Ι., *Απόπειρες κατακτήσεως του Ολύμπου*, Ελασσόνα, 1977
- Αδάμος, Ι., *Ο Όλυμπος μέσω των αιώνων*, Ελασσόνα, 1973
- Αδάμος, Ι., *Η Τσαριτσάνη*, Ελασσόνα, 1973
- Αρβανιτόπουλος, Α., Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας, 1912
- Αρχαία Ελλάδα, τόπος και άνθρωποι, Ο.Ε.Δ.Β, Αθήνα, Έκδοση Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
- Βαλαμώπουλος, Ν., *Τα Θεσσαλικά Τέμπη*, Αθήνα, 1965
- Βακαλόπουλος, Α., Νεοελληνική παράδοση προνομίων των Δερβενοχωριτών Κορίνθου, Θεσσαλονίκη, 1941
- Βέλκος, Γ., *Κώδικας της Μονής Ολυμπιώτισσας Ελασσόνας*, Έκδοση Ιεράς Μονής Ολυμπιώτισσας, Ελασσόνα, 1994
- Γεωργιάδης, Ν., *Η Θεσσαλία*, Εκδόσεις Έλλα, Λάρισα, 1993
- Γιαννούλης, Ν., *Θεσσαλοί Αγωνιστές του '21*, Αρχαιακό Υλικό, Αθήνα, 1979
- Ζαρζώνης, Β., *Ορεινή Περραιβία*, Έλλα, Λάρισα, 1995
- Ημερολόγιο Αγωνιστών Θεοφίλου, Δελτίο Ιστορίας και Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος, 1910
- Θεσσαλικό Ημερολόγιο, τόμος Γ', Περιοδική Έκδοση για την ιστορία της Θεσσαλίας, Λάρισα, 1982
- Θεσσαλικό Ημερολόγιο, τόμος 19^{ος}, Περιοδική έκδοση για την ιστορία της Θεσσαλίας, Λάρισα, 1991
- Θεσσαλικό Ημερολόγιο, τόμος 36^{ος}, Περιοδική Έκδοση για την ιστορία της Θεσσαλίας, Λάρισα, 1999

- Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τόμος Ε΄, Ζ΄, και ΙΔ΄, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1974
- Ιστορικοί Ελληνικοί χώροι-Μακεδονία, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1982
- Κασομούλης, Ν., *Στρατιωτικά Ενθουμήματα Επανάστασης Ελλήνων το 1821-1833*, Αθήνα, 1944
- Καλογιάννης, Β., *Η Τσαριτσάνη πατρίδα του Κ. Οικονόμου*, Λάρισα, 1970
- Κουτσουνίκας, Α., *Γενική Ιστορία Ελληνικής Επανάστασης*, Αθήνα, 1957
- Λαζάρου, κατάλογος εντύπων Βιβλιοθήκης Ολυμπιώτισας Ελασσόνας, Αθήνα, 1964
- Λαζάρου, *Η Θεσσαλία από τις αρχές της ως το 1881*, ανάτυπο από τα Θεσσαλικά χρονικά, Ιστορική Λαογραφική Εταιρεία των Θεσσαλών, Αθήνα, 1981
- Μιγκίρας, Γ., *Γεωλογική δομή της ανατολικής Θεσσαλίας*, Πάτρα, 1983
- Μπλέτσας, Χ., *Τα Τέμπη και η γειτονική περιοχή*, Θεσσαλονίκη, 1993
- Μπούμπας, Σ., *Το Περραιβικό Γένος και Όλυμπος*, έκδοση Πολιτιστικού Οργανισμού Δήμου Σαραντάπορου, Αθήνα, 2000
- Νέξης, Ν., *Ο Όλυμπος*, Εκδόσεις Τάσος Πιτσιλός, Αθήνα, 1986
- Νέξης, Ν., *Ο Όλυμπος*, Εκδόσεις Ανάβασης, Αθήνα, 2003
- Όμηρος, *Ιλιάδα*, Β΄ 738-744, Μετάφ. Ι., Πολυλάς, Ο.Ε.Δ.Β.
- Πρακτικά –Ανακοινώσεις, Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου, *Ο Όλυμπος στους αιώνες*, Λαογραφική Αρχαιολογική Εταιρεία Ελασσόνας, Ελασσόνα, 1983
- Πρακτικά – Ανακοινώσεις, Ζ΄ Πανελληνίου Συνεδρίου, *Ο Όλυμπος στους αιώνες*, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Ελασσόνας, Αύγουστος, 1994
- Σεΐζάνης, Μ., *Η πολιτική της Ελλάδος και η Επανάσταση του 1878*, Έκδοση για τα 100 χρόνια από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας, 1881-1981, Αθήνα

Σκουβαράς, Ε., *Ολυμπιώτισσα*, Κατάλογος των χειρόγραφων- χρονικά σημειώματα, έγγραφα Μονής 1336-1900, Εκδόσεις Κέντρου Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Αθήνα, 1967

Σφήκας, Γ., *Αγριολούλουδα του Ολύμπου*, Αθήνα, 1977

Χιονίδης, Γ., *Εκστρατεία και Επανάσταση στον Όλυμπο κατά τα έτη 1821-23*, Θεσσαλονίκη, 1975

Χλωρός, Κ., *Ιστορία και θαύματα της Παναγίας Αιγάνης*, Λάρισα, 1988

Εφημερίδες

Αναγνώστης, « Ο Όλυπος του μύθου και της ιστορίας », Ελασσόνα, 2-3-2005

Αναγνώστης, « Πανίδα, χλωρίδα, κλίμα, βότανα, αγριολούλουδα », Ελασσόνα, 24-11-2004

Κήρυκας, « Αρχαιολογικά ευρήματα στο Δίον », Λάρισα, 11-2-2005

Καθημερινή, « Το βουνό των Θεών », Αθήνα, 19-9-99

Μικρά της Ελασσόνας, « Ο Όλυπος », Ελασσόνα, 1973

Εγκυκλοπαίδειες

Επιστήμη και ζωή, τόμος 14^{ος}

Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 18^{ος}, Εκδοτικός Οργανισμός Φοίνιξ, Αθήνα

Νέα Δομή, τόμος 25^{ος}, Αθήνα, 1998

Νεότερο Ελληνικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό, *Ήλιος*, τόμος Θ', Αθήνα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Επίσκεψη στο χωριό Κρυόβρυση.

1. Η σχέση των δύο φύλων μεταξύ τους.

- Ποιά ήταν στα δικά σας χρόνια η σχέση σας με τις γυναίκες; (ρώτησα).

Το λόγο πήρε ο μπάρμπα Ανδρέας και οι άλλοι συμπλήρωναν :

- Εμείς στα χρόνια της νιότης παντρευόμασταν με προξενιό και όχι από αγάπη όπως λέτε εσείς οι νέοι σήμερα. Την κυρά πολλές φορές δεν την ηξεράμε και καλά, ούτε και εκείνες εμάς. Οι δουλειές στα χωράφια και στα γίδια, δεν μας άφηναν να μπορούμε να είμαστε τακτικά στην πιάτσα του χωριού ή να πάμε στην Εκκλησιά και να δούμε τα κορίτσια.

- Μια βολά, αυτήν που διάλεγαν οι γονίδες μας, αυτή ήταν η γυναίκα που θα πάρουμε. Αυτό που έπρεπε να γίνει, ήταν να παντρευτούν πρώτα τα κορίτσια της οικογένειας και μετά τα παιδιά. Στην οικογένεια αρχηγός ήταν πάντα ο άντρας, δηλαδή ο πατέρας. Ένας πρέπει να διατάζει και να κάνει κουμάντο στο σπίτι. Ήμασταν πολλοί νομάτι. Φτιάχναμε τρανή φαμπλιά. (μπαρμπα Στέριος).

- Έτσι κορτσούλι μου το βρήκαμε, έτσι το συνεχίσαμε. Ο άντρας αφέντης και η κυρά να τον έχει σέβας. Αλλά ποτέ δεν αλλάξαμε άχαρα λόγια. (μπαρμπα Κώστας).

Ήταν δηλαδή μια μορφή πατριαρχικής οικογένειας.(συμπλήρωσα εγώ).

- Η γυναίκα είχε στο νου της να βοηθήσει τον άντρα για να βγει το καρβέλι του σπιτικού, να υπακούει τον άντρα της και να τον έχει κορόνα στο κεφάλι της.(μπαρμπα Κώστας).

2. Ασχολίες των ανθρώπων στο χωριό - Οικονομική δραστηριότητα.

- Τί δουλειές έκαναν οι άντρες στο χωριό;

- Χαραή- χαραή παέναμε στο κοπάδι. Είχαμε πρόβατα, και γίδια. Τα είχαμε όζω τα ζωντανά, στα μαντρά. Για να πάμε στα μαντρά κάναμε δυό

ώρες να πάμε με τα μουλάρια. Άλλοι πάεναν με άλογα, άλλοι με γομάρια. Εγώ είχα ένα άσπρο ντορή και πάενα. (μπαρμπα Στέργιος).

- Και πότε επιστρέφατε στο σπίτι;

Μετά από δέκα μέρες. Να βάνουμε αλλαξιά, να ξυριστούμε, να πάμε στην Εκκλησιά.

- Εκτός από τα ζώα, ασχολούσασταν και με τα χωράφια;

- Παέναμε και στα χωράφια. Το χινόπωρο αρχινούσαμε. Οργώναμε, σπέρναμε στάρι και το θεριστή μήνα τα θερίζαμε και τον αλωνάρη αλωνίζαμε στα αλώνια μας. Όταν όμως βγήκαν οι πατόζες, τα μαζώναμε όλοι σε ένα μέρος και τα αλωνίζαμε εκεί στο αλώνι. Κουβαλούσαμε το άχυρο και το στάρι με τα ζωντανά. (μπαρμπα Κώστας).

- Αμπέλια είχατε;

- Όλοι οι χωριανοί είχαν. Το Φλεβάρη μήνα τα ξελακώναμε και το Σεπτέμβρη κάναμε τον τρύγο. Μαζώναμε τα σταφύλια και τα πατούσαμε στις στέρνες και βγάζαμε το κρασί το κόκκινο. Γιατρικό ήταν ! Κάναμε και τσίπουρο από τα κοτσάνια και τα φλούδια. Οι γυναίκες έφτιαναν με το μούστο γλυκό κολυκύτες και πετμέζι. Την άνοιξη σπέρναμε και καλομπόκι. Το μαζώναμε του Σταυρού και με τα χέρια βγάναμε τα σπόρια.

- Καπνά βάζατε;

- Από το 1960 και μετά πολλοί έβαναν. Παέναν και τα παιδιά όταν ξεπετάλωναν. Τώρα δεν έχουμε. Ποιός να τα δουλέψει κορίτσιμ, φύγαν οι νέοι.

- Οι γυναίκες τι έκαναν;

- Α, είχε και αυτή κόπο. Χαραή χαραή άρχιζε ο αγώνας της ημέρας. Αλλά, τι λέμε; Από βραδίζ ήταν η γυναίκα στο πόδι. Να σηκωθεί να ζυμώσει, να πάει στη βρύση να φέρει με τη στάμνα νερό, να ανάψει την πραστιά, να ταΐσει τα ζωντανά, να αρμέξει τα γελάδια και να κάνει τις δουλειές δηλαδή. Τη μέρα να γνέσει, να πλέξει, να μπαλώσει τα ρούχα, να πλύνει και να υφάνει στον αργαλειό. Το βράδυ, αφού σουρούπωνε, έστρωνε το τραπέζι και έφτιανε πίτες και όλη η οικογένεια έτρωγε στο σουφρά.

- Τήρα δω. Η γυναίκα τότε τον υπηρετούσε τον άντρα της. Μην κοιτάς σήμερα... Δεν περίσσευε καιρός για τίποτε άλλο. Η κυρά ήταν για το σπιτικό. Σκάλιζε και πότιζε τον μπαζέ, τάζε τα ζά, άρμεγε, όλα τα έκανε. Και στα χωράφια ερχόταν να βοηθήσει, να σκάψει. Βοηθούσε στο θέρο, στο αλώνισμα.

- Τι άλλα ζώα είχατε;

- Είχαμε γίδια και πρόβατα στο κοπάδι. Στο σπίτι είχαμε γελάδια, και από ένα γρούνι κάθε σπιτικό. Το σφάζαμε τα Χριστούγεννα. Είχαμε και κανα δυό άλογα, γομάρια και μούλιες. Με αυτά εκανάμε όλες τις δουλειές. Φορτώναμε ξύλα, πράματα, τα ζεύαμε στο όργωμα. Είχαμε και κότες.

- Δεν φοβόσασταν από άγρια ζώα;
- Εμείς τι να φοβηθούμε, μη μας φάνε; Τις κότες έτρωγαν οι αλεπές. Κατέβαιναν απ' τον Όλυμπο. Και οι λύκοι έτρωγαν τα πρόβατα στα μαντρά. Δεν έμπαιναν στο χωριό οι λύκοι.

3. Η γυναίκα στην οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα.

Τώρα θέλω να μου πείτε ποια ήταν γενικά η κοινωνική και οικονομική δραστηριότητα της γυναίκας. Συμμετείχε στις εξωτερικές δουλειές;

Το λόγο πήρε πάλι ο κύρ Κώστας, ο οποίος ανέφερε τα παρακάτω:

- Η γυναίκα δεν ήταν μόνο για μέσα για το σπίτι. Η κυρά ήταν το δεξί μας χέρι σε όλες τις δουλειές. Χωρίς αυτή δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα. Η γυναίκα πρώτη στο θέρο, στο αλώνισμα στον τρύγο και στα ζά. Έσκαβαν μαζί μας, βοηθούσαν. Και ετοιμόγεννες ακόμη θερίζαν μαζί μας, ενώ στα χρόνια των δικών μας γονίδων πολλές γεννούσαν στο χωράφι, χωρίς μαμή. Μοναχές τους.

Πράγματα που εσάς σήμερα τους νέους σας φαίνονται αλλιώτικα.

- Πράγματι φαίνονται παράξενα αυτά κύρ Κώστα. Άλλαξαν οι εποχές. Ο άντρας συμμετείχε στις δουλειές του σπιτιού; (ρώτησα).

- Το λοιπόν, ο άντρας ήταν αφέντης. Ο άντρας δεν ήξερε από νοικοκυριό. Γιατί να ξέρει; Η κυρά είναι για το νοικοκυριό. Αλλά βοηθούσε και μας. Το δεξιό μας χέρι ήταν. Στα χωράφια όλες οι κυρές πρώτες απ' το χάραμα. Και όταν γυρνούσαμε το βράδυ, αυτές περπατούσαν με τα πόδια. Εμείς ήμασταν καβάλα στις μούλιες ή στο άλογο.

- Ποιές άλλες σκληρές δουλειές εκτός σπιτιού έκαναν οι γυναίκες σας; (ρώτησα).

- Η γυναίκα είχε να κάνει και άλλα πολλά. Και τα κατάφερνε καλά. Το χινόπωρο, δηλαδή το Σεπτέβριο μήνα, άρχιζε ο τρύγος και έπρεπε να ετοιμάσει τα κουφίνια για τα σταφύλια, να πλύνει τις στέρνες, για να βάλουμε τα σταφύλια και να καθαρίσει τα μαχαίρια του τρύγου. Επειδή εμείς οι άντρες ασχολούμασταν και με τα πρόβατα και τα γίδια, η γυναίκα με τα παιδιά πατούσε τα σταφύλια για να βγει το γλυκό μαύρο κρασί. Ήταν για τον άντρα το κρασί. Άντε έπιναν και αυτές λίγο.

- Μετά τον τρύγο άρχιζε και το μάζεμα του καλαμποκιού. Το φέρναμε στο σπίτι από τα χωράφια με τα ζωντανά. Και οι γυναίκες τ' αποβραδί, όταν όλοι κοιμόνταν, αυτές έμεναν για να το στουμπίσουν με ρόπαλο, για να φύγουν τα σπόρια από το κουκούτσι. Το δώναμε στα ζα. (μπαρμπα – Στέργιος).

- Αλλά και στα γελάδια μας βοηθούσαν οι γυναίκες. Ερχόταν μακριά στη στάνη και μας έφερναν ψωμί και φαγί ενώ πολλές βολές κουβαλούσαν το γάλα στο χωριό, και το δώναμε στο γαλατά. (μπαρμπα – Ανδρέας).

Ο μπάρμπα Κώστας είπε ένα πιο τραγικό για τη γυναίκα:

- Η φουκαριάρα πάενο στο δάσος να μαζέψει πουρνάρια, να τα φορτωθεί, δηλαδή, να ζαλικωθεί και να τα φέρει στο σπίτι. Ντερλίκι είχε η γυναίκα.

- Στην κοινωνία τι θέση είχε; Έβγαινε έξω; (ρώτησα).

- Έβγαινε όξω, αλλά όχι για γκιζέρι. Το γκιζέρι ήταν μόνο για τον άντρα. Πανάμε στον καφενέ, παίζαμε κολτσίνα, πίναμε κανένα κρασάκι από αυτό που φιάνουμε εμείς εδώ. Φάρμακο ήταν το κρασί μας. Γιατρικό. Το 'πινες και γιατρέουσαν. Έχουμε να το λέμε! Η γυναίκα δεν έκανε να μπει στον καφενέ. Αλλά παέναν σε άλλα σπίτια, να δουν τις ξαδέρφες τους, να πουν κανένα χαμπέρι. Έπιναν κανένα καφεδάκι από ρεβίθι ή από κριθάρι.(μπαρμπα Ανδρέας).

- Ο γάμος στο χωριό ήταν η πιο τρανή διασκέδαση των γυναικών αλλά και των αντρών. (μπάρμπα Στέργιος).

- Η γυναίκα είχε καλύτερο λογικό. Αλλά για να μην πέσουμε εμείς από τα πέντε καταή, δεν τη δίναμε σημασία και την είχαμε, σήκω-κάτσε.

Έπρεπε να έχουμε εμείς το πάνω χέρι και ας μην είχαμε πολλές βολές δίκιο. Βλέπεις κορτσούλι μου ο αντρικός εγωϊσμός, μας έκανε να φερνόμαστε άδικα.

- Με τους άλλους άντρες του χωριού τις αφήνατε να μιλάνε;

- Τήρα δω. Στην Εκκλησιά και στα σπίτια που γιόρταζαν τις χρονιάρες μέρες, παενάμε χωριστά οι άντροι, χωριστά οι κυρές μας. Ανταμωνόμασταν και μιλούσαμε αναμεταξύ μας, γιατί να μην μιλάνε; Στις δουλειές ανταμώνονταν και άντρες και γυναίκες, στα χωράφια. Οι γυναίκες βλέπονταν και στα χωράφια και στις γειτονιές και λέγανε τα χαμπέρια. Δεν είχαν γκιζέρια δαύτες, ούτε και μεις είχαμε αφού ήμασταν στα γίδια.

4. Έθιμα και παραδόσεις στις μεγάλες γιορτές.

- Θέλω τώρα να μου πείτε μερικά έθιμα και μερικές παραδόσεις από τις γιορτές στο χωριό σας. (Με μια φωνή απάντησαν και οι τρεις πως οι γιορτές ήταν για τους κατοίκους του χωριού οι πιο χαρούμενες και ευτυχισμένες μέρες για όλες τις ηλικίες).

- Τα Χριστούγεννα τα καρτερούσαμε πώς και πώς να ρθουν. Από την Άνοιξη όλα τα σπίτια αγόραζαν ένα μικρό γκουτζινούλι και το

τάιζαν τυρόγαλο, στάρι, πίτιρα, καλαμπόκι, για να γίνει τρανό και παχύ για να το σφάζουμε τα Χριστούγεννα.

- Πώς γινόταν το σφάξιμο; (ρώτησα).

- Άμα πλησίαζαν τα Χριστούγεννα και μια βδομάδα νωρίτερα, αρχινούσαμε τα σφαξίματα. Ήταν μια ομάδα από σφαχτιάδες που από το χάραμα με τα μαχαίρια αρχινούσαν να σφάζουν. Σωστό παγγύρι γινόταν να ακούς το σκούξιμο του γρουνιού.

- Οι νοικοκυρές θυμιάτιζαν στο λαιμό του γρουνιού που έτρεχε το αίμα και τα μικρά παιδιά του σπιτιού καρτερούσαν να πάρουν τα φούσκα. Το γρούνι είχε μέσα ένα μπαλονάκι που τα παιδιά το πεξεργάζονταν και μετά το φούσκωναν και με αυτό έπαιζαν μπάλα.

- Από το γρούνι έκοβαν κομμάτια κρέας με λίπος που τα έβραζαν στο καζάνι και έβγαναν τη λίγδα, που ήταν το λάδι της χρονιάς. Έκοβαν μετά το ψαχνό κρέας και το πάστωναν με χοντρό άλας και το σκέπαζαν με τη λίγδα για να βαστάξει όλο τον καιρό χωρίς να χαλάσει. Βλέπεις ψυγεία δεν υπήρχαν τότε!

Έκαναν λουκάνικα κι σουβλημάδες που ήταν πολύ νόστιμες. Το κεφάλι και τα πόδια τα έκαναν πατσά, ενώ το τομάρι απ' το γρούνι το πεξεργάζονταν και το έκαναν γρουνοτσάρουχα, δηλαδή παπούτσια.

- Ωραία. Τι άλλο γινόταν τα Χριστούγεννα; (ρώτησα).

- Ανήμερα τα Χριστούγεννα τα παιδιά έπαιζαν τα Κόλιντα. Είναι τα Κάλαντα που παίζουν σήμερα τα παιδιά. Μόλις λαλούσε το κοκκόρι αρχινούσαν να τραγουδάν στα σπίτια τα Κόλιντα- μέλιντα, Χριστός γεννάται σήμερα, γενάται και βαπτίζεται στον ουρανό πηγαίνει. Βγές όξω Θειάκο και δώσε μια κλούρα μη σου σπάσω τη μψούρα και δεν έχεις να φας φασούλια.

Οι νοικοκυρές έβγαιναν στη πόρτα κι έδωσαν όλα τα παιδιά από μια μικρή κλουρίτσα που την είχαν ετοιμάσει τη μέρα.

- Τη μέρα των Χριστουγέννων βάναμε τα καλά μας. Μόλις χτυπούσε ο παπάς γέμιζε η εκκλησιά. Ήμασταν πολλοί και για να μας χωρέσει η Εκκλησιά, οι γυναίκες ανέβαιναν στο γυναικονίτη. Μη τηράς τώρα που δε λαλά ψυχή στο χωριό μας. Ήταν φτακόσιοι κάτοικοι στο χωριό του 1960, αλλά μετά άρχισαν να φεύγουν στη Λάρισα – Αμπελώνα- Φαλάνη – Αθήνα – Θεσσαλονίκη κι στο εξωτερικό.

- Για την Πρωτοχρονιά τι θυμόσαστε; (ρώτησα).

- Τη Πρωτοχρονιά γινόταν χαμός από κόσμο και καρναβάλια. Από τον Παχιστή μήνα ετοιμάζαν τις ομάδες για τα καρναβάλια. Γινόταν τσολιάδες, γύφτοι με αρκούδες, κλέφτες, αστυνόμοι, παππούδες και μάκες, αράπηδες και πολλά άλλα. Το καλύτερο ήταν οι καπεταναίοι με τη νύφη.

Τη ημέρα του Άη βασίλη όταν ο παπάς έκανε λειτουργία στην Εκκλησιά, μαζώνονταν όλοι οι ντυμένοι στο προαύλιο της Εκκλησιάς και μόλις σκολούσε η Εκκλησιά έβγαινε ο παπάς με τον κόσμο όξω

και ο παπάς ευλογούσε τους καπεταναίους και έσυρε το χορό . Αφού χόρευαν όλοι από λίγο, πιαλούσαν στα σπίτια για να ευχηθούν καλή χρονιά. Η νύφη που ήταν άντρας ντυμένος, βαστούσε στο χέρι πορτοκάλι και το έδωσε να τα μυρίσει κάθε λεύτερο κορίτσι για να βρει τη νέα χρονιά τον καλό της. Οι νοικοκυρές έδωσαν χρήματα κρέας κι λουκάνικα. Το βράδυ μαζώνονταν όλο το χωριό στην πλατεία και έψεναν τα κρέατα που είχαν μάσει και έτρωγαν- και έπιναν όλοι. Τα χρήματα που μαζώναν τα έδιναν σε φτωχές οικογένειες, στο Σχουλειό, και στην Εκκλησιά.

Έτσι περνούσαμε όλοι καλά και τελειώναμε τις χαρές μας τα Φώτα και τ' Αγιανιού πηγαίναμε στα σπίτια να γιορτάσουμε τους Γιαννάδες που ήταν μπόλικοι.

- Για τις Αποκριές τι έθιμα είχατε; (ρώτησα).

- Οι Αποκρές ήταν και αυτές μια διασκέδαση για μας και περισσότερο για τα δασκαλούδια που ένα μήνα πριν έρθουν οι Αποκρές, πήγαιναν στο βουνό και μάζευαν κέδρα, πουρνάρια και άλλα ξύλα για να ανάψουν στις γειτονιές το βράδυ της Αποκριάς φωτιές. Κάθε γειτονιά ήθελε να κάνει την πιο τρανή φωτιά. Τη ημέρα της Αποκριάς, γινόταν πάλι καρναβάλια τα παιδιά και πιαλούσαν στα σπίτια. Οι κυρές τα κερνούσαν γλυκά, σύκα, καρύδια και στραγαλίσιο ή σουσαμίσιο χαλβά. Το βράδυ πάεσαν οι μικρότεροι στους τρανήτερους κι ζητούσαν σχώριο και αφού απόκρεβαν με τυρί, γιαούρτι και γάλα, έκαναν στα μικρά παιδιά με χαλβά ή αβγό το Χάσκα. Όλο το χωριό έβγαινε στις τρανές τις φωτιές και χορεύαμε.

- Τη Καθαρά Δευτέρα δεν ετρωγάμε τίποτα μέχρι να μουργκίσει, και οι μανάδες μας κρατούσαν σαράντα μέρες χωρίς λάδι ως το Πάσχα.

- Μια κι ανάφερες μπάρμπα Ανδρέα το Πάσχα, θα μας πεις τα έθιμα που είχατε ; (είπα).

- Το Πάσχα, η Πασχαλιά, ήταν μέσα στη Άνοιξη και μας έδωσε πολλή χαρά.

Από τη Μεγάλη Βδομάδα αρχινούσαμε τις ετοιμασίες. Οι γυναίκες άσπριζαν τα σπίτια και μάζευαν αβγά και τα έβαφαν τη Μ. Πέμπτη με ένα χορτάρι που έβγανε κόκκινο χρώμα, το ριζάρι. Ζύμωναν τις Πασχαλιάτικες κουλούρες και όσοι είχαν αρραβωνιασμένα παιδιά κατέβαιναν στην Ελασσόνα και ψώνιζαν λαμπάδες κι ό,τι άλλο χρειαζοίμενο. Το Μ. Σάββατο σφάζαμε το αρνάκι για το Πάσχα. Το γάλα τη μέρα αυτή δεν το δώναμε στο γαλατά, αλλά το δώναμε σε όσες οικογένειες δεν είχαν πρόβατα, για να κάνουν και αυτοί γιαούρτι. Τότε εμείς δεν το ψήναμε το αρνί όπως σήμερα, αλλά το βάναμε στο ταβά και το ψήναμε στο φούρνο. Από την Κυριακή του Πάσχα, τη Δεύτερη μέρα, την Τρίτη, τη Παρασκευή της Ζωοδόχου Πηγής και την Κυριακή του Θωμά, τα κορίτσια και τα αγόρια κάθε απόγεμα χόρευαν και τραγουδούσαν στην πλατεία. Αυτά είναι τα

Πασχαλόγιορτα. Αν τη Δεύτερη μέρα ήταν κι η γιορτή του Αγίου Γεωργίου, τότε μαζωνόμασταν στο καφενείο και ταιριάζαμε τον γελαδάρη για τα γελάδια ως την ημέρα του Αγίου Δημητρίου που τέλειωνε το ταίριασμα και εκανάμε νέα συμφωνία.

5. Απόψεις γυναικών για τις σχέσεις με τον άντρα. Γάμος.

- Πώς ήταν οι άντρες σας τα χρόνια εκείνα; Πώς σας φέρονταν;
- Άχ, κορίτσιμ' ωραία χρόνια τα δικά μας.. Εγώ παντρεύτηκα το '42. Η άντρας μας έπαιρνε με προξενιό, δεν τον ηξεράμε από πρώτα. Μας φέρνονταν καλά. Εμείς κάναμε ό,τι αυτοί μας έλεγαν. Άρνηση δεν κοτούσαμε να φέρουμε. Ήταν το κεφάλι της οικογένειας και του σπιτιού. Τους σεβόμασταν, αλλά και τους φοβόμασταν.
- Καλά μας φέρνονταν. Τους πονούσαμε, γιατί ήταν οι άντρες μας. Το ίδιο και αυτοί. Δεν μας χτυπούσαν, γιατί από μικρά παιδιά οι γονίδες μας, μας μάθαιναν το σέβας και την αγάπη. Θέλησα να πειράξω τη γιαγιά Χά'ιδω λέγοντας:
-Μάλλον από έρωτα θα παντρεύτηκες τον μπάρμπα Κώστα γιαγιά Χάιδω.
- Όχι κορίτσιμ. Κώσταινα με λένε. Εδώ εμείς παίρουμε του άντρα μας το όνομα. Δεν τον ήξερα στην όψη καθόλου, αφού ήταν όξω και φύλαγε τα γίδια. Τη μέρα του προξενιού τον είδα και επειδή ήταν ψηλός και λεπτός μ' άρεσε και έκλεισα πονηρά το μάτι σε μια θειά μου που ήταν η προξενήτρα και κατάλαβε ότι όλα θα πάνε καλά. Μια βολά, οι γονίδες μας κανόνιζαν ποιόν θα πάρουμε για άντρα μας. Ήμασταν, όπως λέμε σήμερα, γουρούνι στο σακί.
- Εσύ γιαγιά Σταυρούλα, πώς παντρεύτηκες; (ρώτησα).
- Εγώ παντρεύτηκα όταν ήμαν 19 χρόνων. Με την αράδα μου παντρεύτηκα. Τον άντρα μου τον έφερε μια θειά που έκανε το προξενιό να με ζητήσει για να με πάρει. Τον είχα δει κανα δυό φορές και ήξερα τι λογιός είναι. Με περνούσε έντεκα χρόνια. Κάναμε γλέντι τρεις μέρες στο πατρικό μου. Και στην εκκλησιά φόρεσα ένα κόκκινο βελούδο φόρεμα, και είχε και σκέπη. Ήμαν ωραία νύφη ! Μια μοδίστρα απ' την Καρυά το έραψε το φόρεμα. Και κολέδια είχα στο λαιμό.
- Είχαμε όμως αγάπη στο γάμο και το αυτό που μας ένοιαζε ήταν να κάνουμε φαμπλιά, να την τρανέψουμε, να γίνουν καλοί άνθρωποι τα παιδιά μας και με τη σειρά τους να παντρευτούν κι αυτά . Μαζί εκανάμε όλες τις δουλειές. Πηγαίναμε το καλοκαίρι στο θέρος και θερίζαμε μαζί, στον αλωνισμό στον τρύγο και το χειμώνα βοηθούσαμε στα πρόβατα ,κουβαλούσαμε τον καρπό, και παέναμε ψωμί και φαί στη στάνη. Ούλη η δουλειά μας ήταν νοικοκύρεμα

του σπιτιού. Να ζυμώσουμε από βραδίζ, το πρωί να φουρνίσουμε το ψωμί να κάνουμε ψωμάκια για τα σκυλιά που φύλαγαν τα κοπάδια, να πλύνουμε, να φουκαλίσουμε, να τα κάνουμε ούλα τα σπιτικά.

6. Λαογραφικά στοιχεία που αφορούσαν τις γυναίκες

- Περιποιούσασταν στα χρόνια σας; Είχατε βαψίματα στο πρόσωπο και στα νύχια;
- Αμέ; Πώς δεν φροντίζαμε την όψη μας; Τις χρονιάρες μέρες, στους γάμους στα βαφτίσια και στο πανγκύρι στολιζόμασταν και εμείς. Οι άντροι μας ήθελαν τσουτσουλεμένες.
- Δηλαδή, είχατε τότε βαψίματα;
- Ναι, είχαμε λίγα. Ερχόταν στο μήνα μια βολά γυρολόγος από την Κοζάνη και πωλούσε μερικά μυρωδικά. Φιάναμε και πολλά εμείς από βότανα, όπως μας είχαν μάθει οι μανάδες μας. Τα μαλλιά μας όταν αρχινούσαν να ασπρίζουν, τα βάζαμε μια μπογιά που φιάναμε εμείς από φλούδα θράψου και από κάτι χορτάρια που με τις βροχές βγαίνουν στους βράχους. Ο θράψος είναι ένα δέντρο που η φλούδα του βγάζει μαύρο χρώμα, άμα το βράσεις.
Τα μαλλιά τα κάναμε κότσο και πλεξίδες και χρειάζονταν χρόνος για να γίνουν. Μια βολά κομμώτριες δεν είχαμε και μόνοι μας φτιάναμε τα μαλλιά.
- Οι άντρες σας, σας ζήλευαν καθόλου; (Ρώτησα).
- Μπα... Ξέρω γω πάλι. Μπορεί και να μη το έδειχναν. Πάντως εμείς οι γυναίκες τους ζουλεύαμε και το δείχναμε. Είμαστε άλλα πλάσματα εμείς κοπέλα μου. Ο κόσμος δεν μας λέει Εύα πονηρή; Έ, δαύτες είμαστε.
- Τι ρούχα φορούσατε τότε;
- Άχ, κουρτσούλι μου τα ρούχα τα καλά που έχετε σείς σήμερα μεις δεν τα είχαμε. Φορούσαμε για τις δουλειές μας άλλα και για την εκκλησιά και για τις γιορτές άλλα ρούχα. Τα ρούχα μας ήταν μάλλινα και τα υφαίναμε στον αργαλειό μαναχές μας. Τα καλά φουστάνια τα αγοράζαμε από το παζάρι στην Αλασσόνα. Παέναμε με το πόδι έξι ώρες δρόμο, γιατί συγκοινωνία δεν ήταν τότε.
- Οι άντρες σας τι φορούσαν;
- Οι άντροι φορούσαν για καλά τα σεγκούνια, τις σιλβάρες στις γιορτές και στις χαρές και στις δουλειές τα μάλλινα.
- Αλήθεια, σίδερο για τα ρούχα είχατε τότε;
- Στα πρώτα χρόνια δώ στο χωριό μας δεν είχαμε σίδερο σιδερώματος, αυτά μόνο στις πόλεις υπήρχαν. Έτσι, σκαρφιστήκαμε ένα κόλπο. Βάζαμε τα παντελόνια και τα φουστάνια μας κάτω από το μαξιλάρι του

ύπνου και το πρωί που ξυπνούσαμε, τα παίρναμε με τσάξη. Όταν όμως ήρθαν τα σίδερα με το κάρβουνο, τότε η δουλειά μας έγινε πιο εύκολη.

- Ποιο ήταν το παραδοσιακό φαγητό του χωριού και ης περιοχής;
- Φασολάδα, τραχανά και κουρκούτι. Το ξέρεις το κουρκούτι; Τα φτιάχναμε με πατάτα, ντομάτα και σκόρδο, τα βράζαμε όλα μαζί. Και πίτες, ολοένα πίτες εκανάμε.
- Τι είδους πίτες;
- Αρμέγαμε τα γελάδια και κάθε σπιτικό είχε του δικό του γάλα και φτιάχναμε γαλατόπιτες. Και πρασόπιτες με πράσα και μελιτζανόπιτες και λαχανόπιτες, και τυρόπιτες. Ότι λογής πίτα. Φτιάχναμε φύλλα και γεμίζαμε.
- Κρέας μαγειρεύτε;
- Βέβαια, τρώγαμε σφαχτά. Αλλά μη θαρρείς ολοένα όπως τρώτε εσείς σήμερα. Τις χρονιάρες μέρες (του Άη Δημήτρη που γιόρταζε όλο το χωριό, την Πασχαλιά, τα Χριστούγεννα). Μόνο τότε ετρωγάμε. Γίδια και πρόβατα. Και γελαδινό κρεσ καμιά βολά, άμα τσακίζονταν καμιά γελάδα.
- Γλυκά σπιτικά φτιάχνατε;
- Δεν είχαμε τέτοια πράγματα. Αλλά εκανάμε από φρούτα καμιά βολά, κυδώνια, κολοκύθια. Κάθε σπιτικό άμα έρθει μουσαφίρης είχε να τον δώσει. Λουκούμια, στραγάλια, τέτοια πράγματα.

7. Χαρές και κοινωνικές εκδηλώσεις στο χωριό.

- Έξω βγαίνατε; Πώς διασκεδάζατε εδώ στο χωριό ;
- Όξω έβγαιναν οι άντριοι. Στο καφενείο πάεσαν και έπαιζαν κολτσίνα και ξερή. Το Νέο Έτος οι άντριοι ούλοι μαζώνονταν στην αυλή έβαναν φουστανέλες και χόρευαν και γελούσαν και πιαλούσαν στα σπίτια και μετά πάεσαν στην πλατεία. Η, χαρές να δεις! Το βράδυ μαζωνόμασταν σε ένα σπίτι και φιάναμε πίτες και τρώγαμε όλοι μαζί.
- Τι πίτες κάνατε;
  - Λαχανόπιτες, τυρόπιτες, γαλατόπιτες.
  - Εσείς, δεν βγαίνατε μαζί τους στην πλατεία;
  - Εμείς ήμασταν στο σπίτι κερνούσαμε γλυκά, λουκούμια δηλαδή, στους άντρες που πιαλούσαν στα σπίτια.
  - Στις γιορτές τι κάνατε;
  - Α, στις γιορτάρες μέρες παέναμε επισκέψεις στο σπίτι που γιορτάζει. Οι άντρες χωριστά και οι γυναίκες χωριστά. Κερνούσαν λουκούμια, στραγάλια και τσίπιουρο. Στις μεγάλες γιορτές (Αποκρές, Πασχαλιά, Άη Δημήτρη) οι άντριοι μαζώνονταν στην πλατεία και γκιζερνούσαν, χόρευαν με τα φουστάνια, σμπούριζαν, γέλια, τραγούδια, μασλάτια, και πιαλούσαν στα σπίτια. Η, Χαρές !

- Κάλαντα λέγατε;
- Τα παιδιά πιαλούσαν στα σπίτια τα ξημερώματα και έλεγαν τα κόλιαντα στις γιορτές. Μάζωναν κλούρες, σύκα.
- Δεν βγαίνατε δηλαδή καθόλου έξω;
- Για γκιζέρι; Παενάμε και μεις στα σπίτια στις γειτονιές. Στις 2 του Σεπτέβρη παενάμε στην Ελασσόνα με τα πόδια όλοι μαζί. Είχε παζάρι και πουλούσαν ζώα.
- Στον Όλυμπο πηγαίνατε ;
- Παενάμε με τα πόδια. Το καλοκαίρι μαζωνόμασταν όλοι και παενάμε παρέα να μάσουμε τσάγια. Χεριές από τσάγια.

8. Τραγούδια που έλεγαν στις χαρές, στις γιορτές και στις δουλειές οι γυναίκες.

- Θυμόσαστε κανένα τραγούδι που λέγονταν στο χωριό εδώ και γενικά στον Όλυμπο;
- Τα περισσότερα τα αστόησα. Αλλά με ρχουντε στο νου μερικά τραγούδια που θα στα πω , όπως τα θυμάμαι και γω. Τα λέγαμε στους αρραβώνες και στους γάμους. Στους γάμους δεν είχαμε όργανα τότε, λέγαμε τραγούδια με το στόμα, όλο τραγουδούσαμε... Και τα χορεύαμε.
- Ποιός σας τα μάθαινε;
- Α, είναι παλιά. Μας τα μάθαιναν οι μανιές μας που τα ήξεραν από τους παραππούδες και τις μανιές τους. Τα τραγουδούσαμε και τα χορεύαμε στους γάμους και στις γιορτές. Αλλά και όταν λανάραμε τα πρόβατα, όταν θερίζαμε...

* Στούτο το σπίτι που ῥθαμε,
 Στούτον τον νοικοκύρη, να ζήσει χρόνια εκατό,
 Και εξάμηνα διακόσια.
 Να ζήσει, να ξενιτευτεί και πίσω να γυρίσει,
 Να φέρει γρόσια φόρτωμα και τα φλουριά στις μούλιες.

* Φεγγάρι μου ψηλό, λαμπρό και λαμπροφωτισμένο
 Αυτού που περπατείς και χαμηλά που βλέπεις
 Μην είδες την αγάπη μου; Την αγαπητικιά μου;

.....

* Παντρεύεται μια ορφανή,
που δεν έχει μάνα
Δίχως νάχει αδερφό ούτε πατέρα
Παντρεύεται ορφανή και πάει μακριά.
Ένα πουλάκι από ψηλά πούχει χρυσά φτερά
Λάλησε και είπε με χαρά στον τόπο που παγαίνεις
Ως ορφανή παντάξενη κόρη δε θα είσαι
Θα έχεις ανθρώπους πεθερικά
κόσμο και ντουνιά.

.....

* Νερατζούλα φουντωμένη και κλαμπαρωτή,
πού 'ναι τα άνθεα που χες πρώτα, τα τριαντάφυλλα,
φύσηξε βοριάς και αέρας και τα γκρέμισε
και τα σκόρπισε στα βάθη της θάλασσας.

.....

* Μπάτε κορίτσια στο χορό
Μπάτε τώρα πούχετε καιρό
γιατί ταχιά παντρεύεστε
και σπιτονοικοκυρεύεστε
Δε θα σας αφήνουν οι άντρες σας
να πάτε στις μανάδες
δεν σας αφήνουν τα παιδιά
να πάτε στη εκκλησιά

.....

* Ένα νερό κυρά Βαγγελιώ, ερχομπόθεν κατεβαίνει
Βαγγελιώ μου η παινεμένη
Ποτίζει δέντρα και κλαριά, ποτίζει κυπαρίσσια
Σαν τα Λαρσινά κορίτσια.

.....

* Αγγέλα σε κράζει η μάνα σου, δεν ξέρω τι σε θέλει
Να πας στη βρύση για νερό
Να πιουν τα παλικάρια.
Τρία κορίτσια που 'χω 'γω, δεν τα 'χω για τη βρύση
Το 'να το 'χω στον αργελειό, το άλλο στο λινάρι,
Το τρίτο το μικρότερο, στο κέντημα κεντάει.

.....

* Μια πέρδικα παινέθηκε σε Ανατολή και Δύση
Πως δεν βρέθηκε κυνηγός να την κυνηγήσει
Κι ο κυνηγός σαν τάκουσε του κακοφάνη
Στήνει παγίδες σε βουνά, ξόβεργες στους κάμπους

Να την πιάσει ζωντανή γυρεύει
Να την πιάσει προσπαθεί την παινεμένη

.....

* Λουλούδι της Πουλούπασιας και κάστρο της Αθήνας
Λουλούδι ποιος σε γκρέμισε και έπεσαν τα άνθη;
Με φίλησε ένας νεαρός και με έπεσαν τα άνθη.

.....

* Του Κίτσου η μάνα κάθεται πέρα απ' το ποτάμι,
με το ποτάμι μάλωνε και το πετροβολούσε
ποτάμι για λιγότεψε, για κάνε λίγο πίσω,
για να περάσω αντίπερα, πέρα στα κορφοβούνια.
Έχουν οι κλέφτες σύναξη, τα 12 πρωτεία.

.....

* Ο Όλυμπος κι Κίτσαβος τα δυο βουνά μαλώνουν
Το ποιά θα ρίξει τη βροχή, το ποιά το χιόνι
Και ο Κίτσαβος ρίχνει τη βροχή κι ο Όλυμπος το χιόνι

.....

Από το χωριό μας και τον Όλυμπο πέρασαν πολλοί κλέφτες και για
αυτούς έγιναν τραγούδια , για τον Πλιάσκα, το Ζήντρο , το Γιωργάκη
Ολύμπιο, τον ξακουστό Λάπα :

Πλιάσκα αν θες γειάτρεμα να γιάνουν οι πληγές σου
Έβγα ψηλά στον Έλυμπο, στον όμορφο τον τόπο .
Αντρείοι κει δεν αρρωστούν κι άρρωστοι αντρειώνουν

.....

Ιγώ είμ'ο Λάπας ξακουστός, ο Λάπας ξακουσμένος
Μένα μι ξέρ'ο Έλυμπος, μι ξερί'η Αλασσόνα
Κλαίνε του 'λύμπου τα βουνά, οι ράχες του Κισσάβου
Μοιρολογούν οι λαγκαδιές κι οι κορφές του Ολύμπου

.....

Θα σου πω και λίγα για το Γιουργάκη Ολύμπιου που η μανιά του,
ήταν από τούτο το χωριό κι οι γονίδες απ' το Λιβιάδι : Αυτό το
χορεύαμε με το δάσκαλο στο Σχολειό.

Αφήνω γεια τον Όλυμπο κι γειά τα κορφοβούνια
Σε σας λημέριαμ' έρημα πλατάνια με τους ίσκιους
Αφήνω γεια στους σταυραετούς και σόλα τα ξεφτέρια.

9. Η εκπαίδευση στο χωριό

- Σχολείο εσείς οι γυναίκες πηγαίνατε;
- Τήρα δω κορίτσιμ. Δεν μας έστελναν στο Σκολειό τότε. Λίγα παιδιά και λίγα κορίτσια πήγαν.
- Εγώ πήγα. Και έβγαλα όλες τις τάξεις στο δημοτικό. Μετά ο πατέρας μου με πάντρεψε. (γιαγιά Σταυρούλα).
- Και τι έκαναν όσοι δεν πήγαν στο Σχολείο;
- Τσουπάνηδες στα πρόβατα. Τα αδέρφια μου κατέβαιναν στη Ελασσόνα με τα πόδια για δουλειές. Οι αδερφάδες μου και εγώ στο σπίτι δουλειές, στο χωράφι, στα ζα, τέτοια πράματα, τα είπαμε αυτά.
- Σχολείο όμως είχε το χωριό, ή πήγαιναν στην Ελασσόνα;
- Σκολειό είχε το χωριό μας από το 1920. Δάσκαλοι πότε είχαμε και πότε όχι. Ο δάσκαλος άλλαζε, δεν ήταν κάθε χρονιά ο ίδιος. Πολλές φορές μας μάθαιναν γράμματα μερικοί παππούδες από το χωριό μας που είχαν πάει δυο τρεις τάξεις Γυμνάσιο στην Τσαρίτσανη. Εκεί είχε καλό Γυμνάσιο. Μέχρι τον πόλεμο του 40 το Σκολειό μας λειτουργούσε και ήταν 180 παιδιά με έναν δάσκαλο. Το έκαναν οι Γερμανοί. Αλλά μόλις τέλειωσε ο πόλεμος το ξαναέφτιαξαν. Μας έκανε μάθημα όλους μαζί πρωί κι απόγεμα. Τα παιδιά έτρωγαν πολύ ξύλο γιατί ήταν παλαβά. Τις περισσότερες φορές δεν έρχονταν γιατί πήγαιναν στα γίδια και στα γελάδια. Τον δάσκαλο τον ταίζαμε μεις με τη σειρά. Στον πόλεμο το 40 το χωριό μας καήκε από τσι Γερμανοί και μαζί και το Σκολειό μας. Όταν σταμάτησε ο πόλεμος και ο εμφύλιος, ξανάρχισε το Σκολειό και τα παιδιά ύστερα πάεναν κανονικά .

10. Παραδοσιακά επαγγέλματα

Τέλος, ρώτησα τους παπούδες, για τα επαγγέλματα του χωριού και της περιοχής του Ολύμπου. Το λόγο πήρε ο μπάρμπα Ανδρέας, ο οποίος με ευχαρίστηση θέλησε να αναφερθεί σε ένα επάγγελμα, που το έκανε για πολλά χρόνια και είχε ίδια πείρα και γνώμη.

- Είναι οι Κυρατζήδες. Οι Κυρατζήδες, ήταν μια μικρή ομάδα ανθρώπων με ζώα, που μετέφεραν δασικά προϊόντα, μέσα από μονοπάτια του βουνού που ήταν δύσβατα. Τους Κυρατζήδες τους έλεγαν και αγωγάτες, γιατί κουβαλούσαν και άλλα πράγματα. Θυμάμαι που φορτώναμε στα μπάρια ξύλα από τον Όλυμπο και τα κατεβάζαμε στο χωριό, για να κάνουμε πατώματα, νταβάνια στο σπίτι. Τα ξύλα ήταν από οξιά, πεύκο και κέδρο. Περνούσαμε ντερλίκι με τα χιόνια, τις βροχές, τα κρύα, τις παγωνιές. Είχαμε για προστάτη τον Άγιο Χριστόφορο. Πηγαίναμε πράγματα στο Λιτόχωρο, στη Λεφτουκαρυά, στη Σκοτίνα,

στο Λιβάδι, στο Κοκκινοπλό και πολλές βολές στη Λάρισα και στην Κατερίνη. Στο δρόμο τραγούσαμε κλέφτικα τραγούδια του '21, κι άλλα δημοτικά. Πολλές φορές μέναμε σε χωριά του Ολύμπου, όπου μέναμε σε σπίτια και το φαγί μας χρεώνονταν το αφεντικό που μας έστελνε με την πραμάτεια. Είχαμε συνεργασία με Κυρατζήδες από το Λιβάδι, τον Κοκκινοπλό, το Λιτόχωρο, τη Ραψάνη, την Καρυά, την Καλλιπεύκη, τη Σκοτίνα και το Πύθιο.

- Επειδή όλοι είχαμε ζά για τις δουλειές, άλογα, μπλάρια, γουμάρια, τα σαμάρια χαλνούσαν κι έπρεπε να τα φτιάχνουμε. Έτσι υπήρχαν σαμαράδες όχι μόνο στο χωριό μας, αλλά και σε όλα τα χωριά του Ολύμπου. Ήταν και ο πεταλωτής που πετάλωνε τα ζά αφού περπατούσαν μέσα σε τρόχαλα και μυτερές πέτρες.

Είχαμε και ραφτάδες, που τους λέγαμε και Φραγκοράφτες. Αυτοί έραβαν τις κάπες, τα μαλλιότα και άλλα ρούχα για τους τσοπάνηδες. Οι γυναίκες ύφαιναν στον αργαλειό κι ερχόταν ο μαντατζής και έπαιρνε τα υφαντά και κατεργάζονταν στο μαντάμι του. Ο μυλωνάς ήταν από τις πιο καλές δουλειές, γιατί άφηνε καλή σοδειά για τον μυλωνά, αφού κρατούσε αλεύρι από κάθε ένα που άλεθε. (μπαρμπα Κώστας).

- Επειδή οι άνθρωποι είχαν προβατίνες, γίδια και γελάδια, είχαμε γάλα και τυρί που το πουλούσαμε. Ο τυροκόμος έκανε αυτή τη δουλειά. Έστηνε το μπατζιό ή μέσα στο χωριό ή έξω στα μαντριά, για να πηγαίνουν το γάλα οι κτηνοτρόφοι. Τα τυριά τα έβαζαν σε υπόγεια γιατί το καλοκαίρι είχαν δροσιά και τα έπαιρναν το χινόπωρο. Έφερναν κι από την Αλασσόνα οι Κυρατζήδες τυριά και τα έβαζαν στα υπόγεια των σπιτιών που ήταν σαν ψυγεία και τα ματάπαιρναν όταν κρυάδιζε. (μπαρμπα Στέριος)

Επίσκεψη στο χωριό Καρυά.

1. Η σχέση άντρα-γυναίκας στο γάμο.

- Ποιά ήταν η σχέση σας μέσα στο γάμο;
- Αυτά που βλέπαμε από τους γονίδες μας όταν ήμασταν μικρά παιδιά, αυτά κάναμε και εμείς στο δικό μας γάμο.
- Ο γάμος παιδί μου είναι ιερό πράγμα. Ο γάμος είναι βλογημένος από τον ίδιο τον Χριστό και τα άτομα που παντρεύονται πρέπει να έχουν αγάπη και σέβας.
- Οι γονίδες μας όταν ερχόταν η ώρα του γάμου μας έδιναν συμβουλές και ευχές για να στεριώσει ο γάμος. Κανείς δεν χώριζε τότες.. Ήταν ο γάμος ιερό πράγμα και ο άντρας σέβονταν τη γυναίκα και το ίδιο η γυναίκα. Ο άντρας εδώ που τα λέμε είχε

εξουσία πάνω στη γυναίκα. Ήταν ο αφέντης του σπιτιού, αυτός διέταζε και είχε τα γκέμια στα χέρια του. Αυτά που κάνουν σήμερα, εγώ δεν τα νογιάω.

- Η γυναίκα τον φοβόταν τον άντρα;

- Η γυναίκα είχε ένα φόβο για τον άντρα της. Εμείς δεν ήμασταν όλοι το ίδιο. Υπήρχαν άντρες σκληροί, νευρικοί που ξεσπούσαν στις γυναίκες τους. Βέβαια ήταν λίγοι αυτοί. Οι περισσότεροι φέρονταν με αγάπη στη γυναίκα. Ο άντρας δούλευε σκληρά στα χωράφια, στα γελάδια και στα πρόβατα και πολλές βολές όταν δεν τα έβγαζε πέρα το καλοκαίρι πήγαινε στον κάμπο της Λάρισας και δούλευε στα κτήματα των τσιφλικάδων. Αλλά και η κυρά βοηθούσε.

2. Θρύλοι για την περιοχή

Ρώτησα αν γνωρίζουν κάποια ιστορία ή κάποιο θρύλο ή κάποια παράδοση για την περιοχή τους. Ο κύριος Χρήστος διηγήθηκε το θρύλο για τον Μέγα Αλέξανδρο:

- Θα σου πω την παράδοση που υπάρχει στην περιοχή μας για το Μέγα Αλέξαντρο. Ανάμεσα στα χωριά Κρυόβρυση- Σκαμνιά- Καρυά και Νεζερό, ήρθε με το στρατό του ο Μ. Αλέξαντρος όταν έκανε εκστρατεία στους Πέρσες. Λένε ότι πρώτος σταθμός του Αλέξανδρου ήταν ο Νεζερός, η σημερινή Καλλιπεύκη. Το άλογο του Μ. Αλέξανδρου, ο Βουκεφάλας, λένε οι παλιακοί ότι το αγόρασε από τα Φάρσαλα και ήξερε τα μέρη της Θεσσαλίας. Είδε τα νερά της λίμνης του Νιζερού να καθρεφτίζουν και τρόμαξε. Τότες πέταξε απέναντι και τράβηξε ο Αλέξαντρος με το στρατό του στη Κονόσπολη, που είναι αυτός ο μικρός κάμπος προς τη Σκαμνιά και από κει από τις ράχες ξεχύθηκε προς τον κάμπο της Λάρισας, για να μην πάει από τα στενά των Τεμπών που δεν μπορούσε να τα περάσει κανένας άνθρωπος. Τις πατσιές τις λένε και οι κυνηγοί που έρχονται δω στον Έλυμπου και κυνηγούν. Έτσι μεις εδώ το έχουμε καμάρι να λέμε στον κόσμο για τον Αλέξαντρο αλλά και για τον Άγιο Δοινύσιο που έχτισε μοναστήρι στον Έλυμπου. Λένε οι προπαππούδες μας ότι ο Άγιος ξημέρωσε μια αρκούδα και άλλα ζωντανά, την έζεψε σε αμάξι και έχουν μείνει ως τα τώρα οι πατησιές.

- Ένα άλλο σημαδιακό γεγονός είναι ότι η Παναγιά η Ολυμπιώτισσα, που είναι σήμερα στο μοναστήρι της Αλασσόνας, είναι θαυματουργή και ήταν η εικόνα αυτή στο μοναστήρι της Καρυάς. Άλλοι λένε από των Κλημάδων και άλλοι από των Κανάλων. Έφυγε για να πάει στην Αλασσόνα και στο δρόμο ένας αγαρηνός τζομπάνος πέταξε πέτρα, και αυτή σφηνόθηκε στο μέρος

κάτω από το μάτι και φαίνεται και σήμερα! Στο δρόμο προς την Αλασσόνα όπως λέει ο κόσμος, πέρασε από την Πουλιάνα, το άλλο χωριό που είναι κει παραπάνω. Εκεί όξω από το χωριό αυτό είναι ένα ξωκλήσι στη Χάρη της, που γιορτάζει το Δεκαπενταύγουστο της Παναγιάς. Λένε ότι πέρασε από κει και στις πέτρες που πάτησε υπάρχουν πατησιές. Οι άνθρωποι της Πουλιάνας, τις λένε οι πατημασιές της Παναγιάς. (μπαρμπα Διονύσης)

- Στο χωριό μας γιορτάζουμε μετά του Δεκαπενταύγουστο, τα Νιάμερα της Παναγιάς και παίρνουμε την εικόνα από το Μοναστήρι της Αλασσόνας.

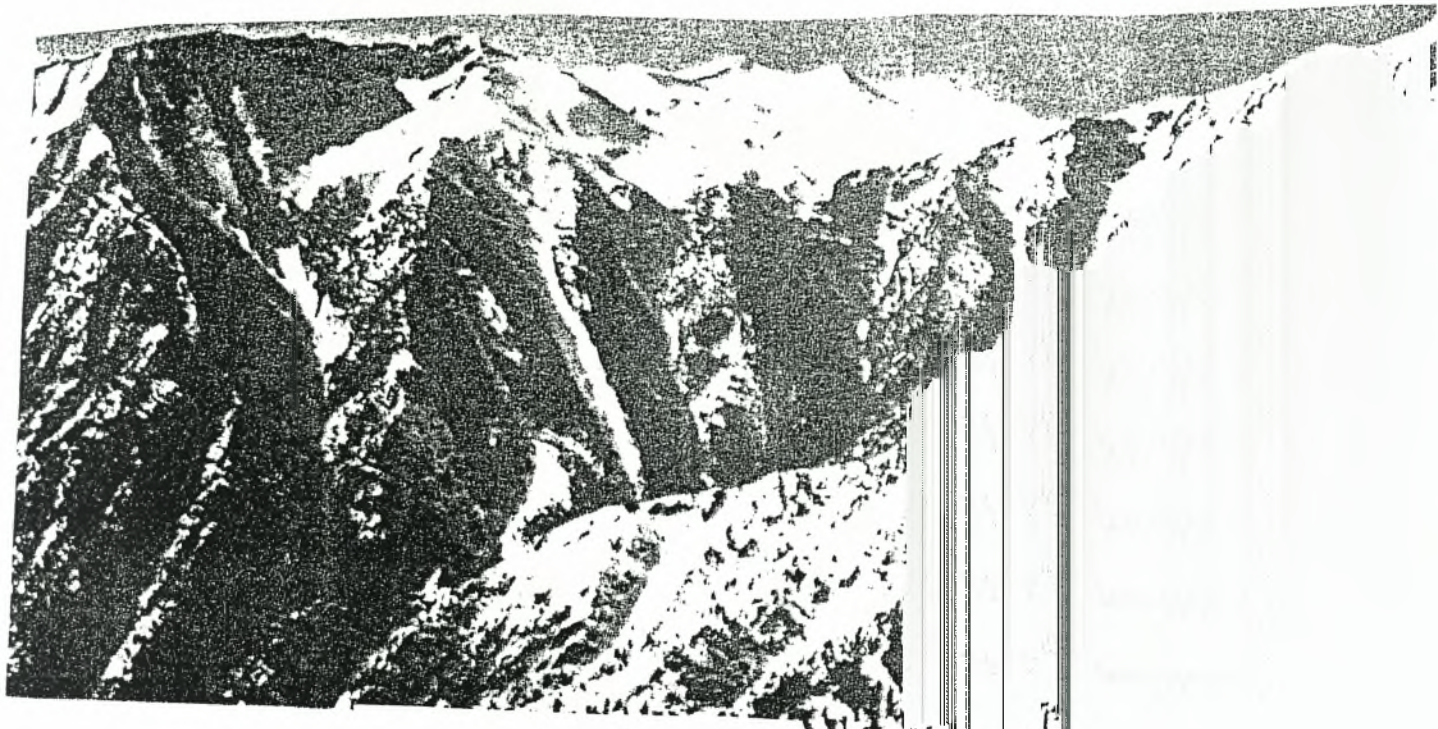
Μετά, με τα ποδάρια πάμε στο άλλο χωριό, τη Σκαμνιά. Εκεί μένει μια βδομάδα και την παίρνουν όλοι στα σπίτια και την προσκυνούν. Άμα τελειώσουν την πάνε στην Πουλιάνα, και εκεί την παίρνουν στα σπίτια για να την προσκυνήσουν. Αφού τελειώσουν και οι Πουλιανίτες, την πάνε στο Μοναστήρι της Ολυμπιώτισσας στην Αλασσόνα. Αυτή η Εικόνα της Παναγιάς είναι για τα τρία αυτά χωριά του Ολύμπου, η προστασία και η σκέπη.

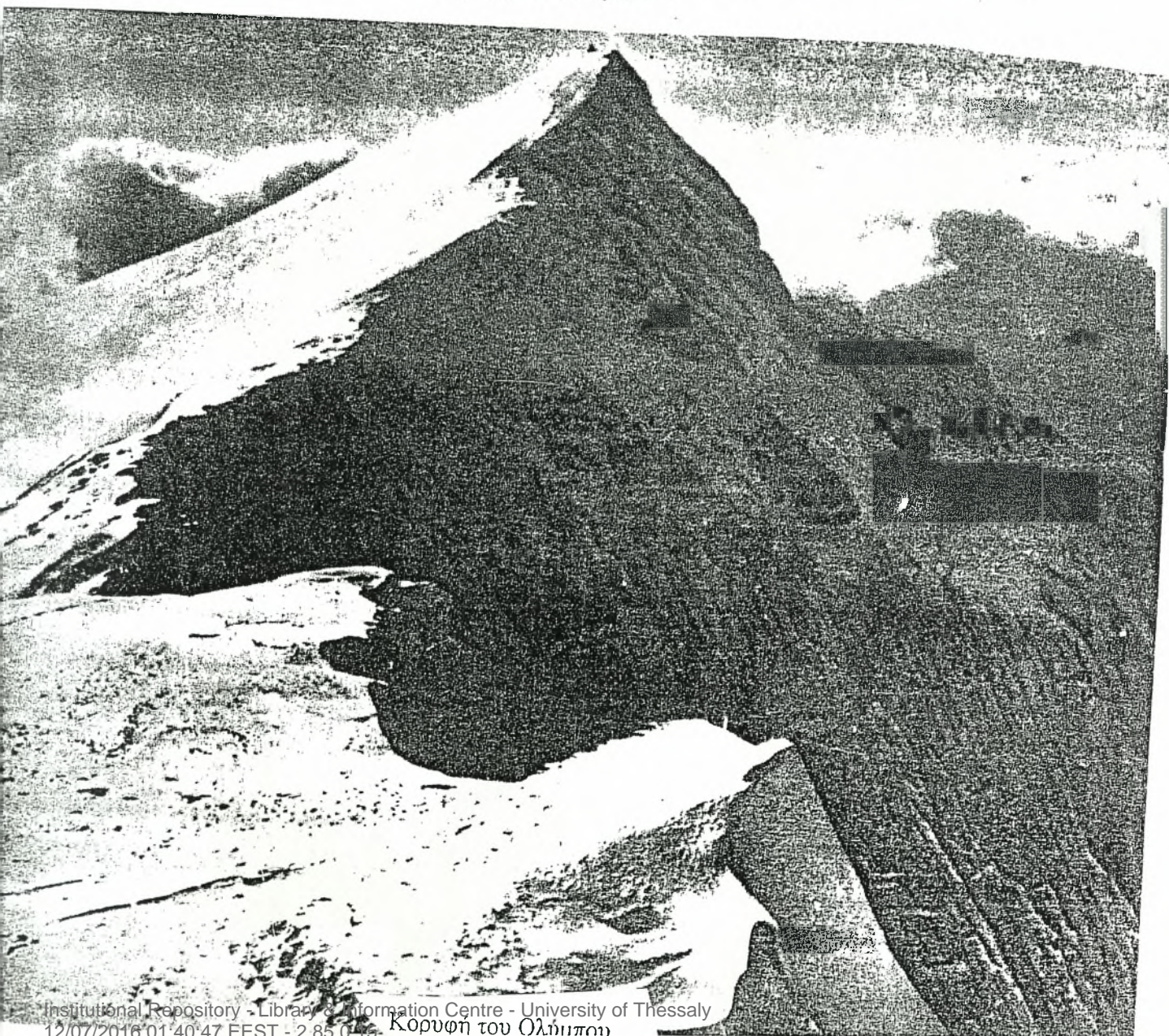
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

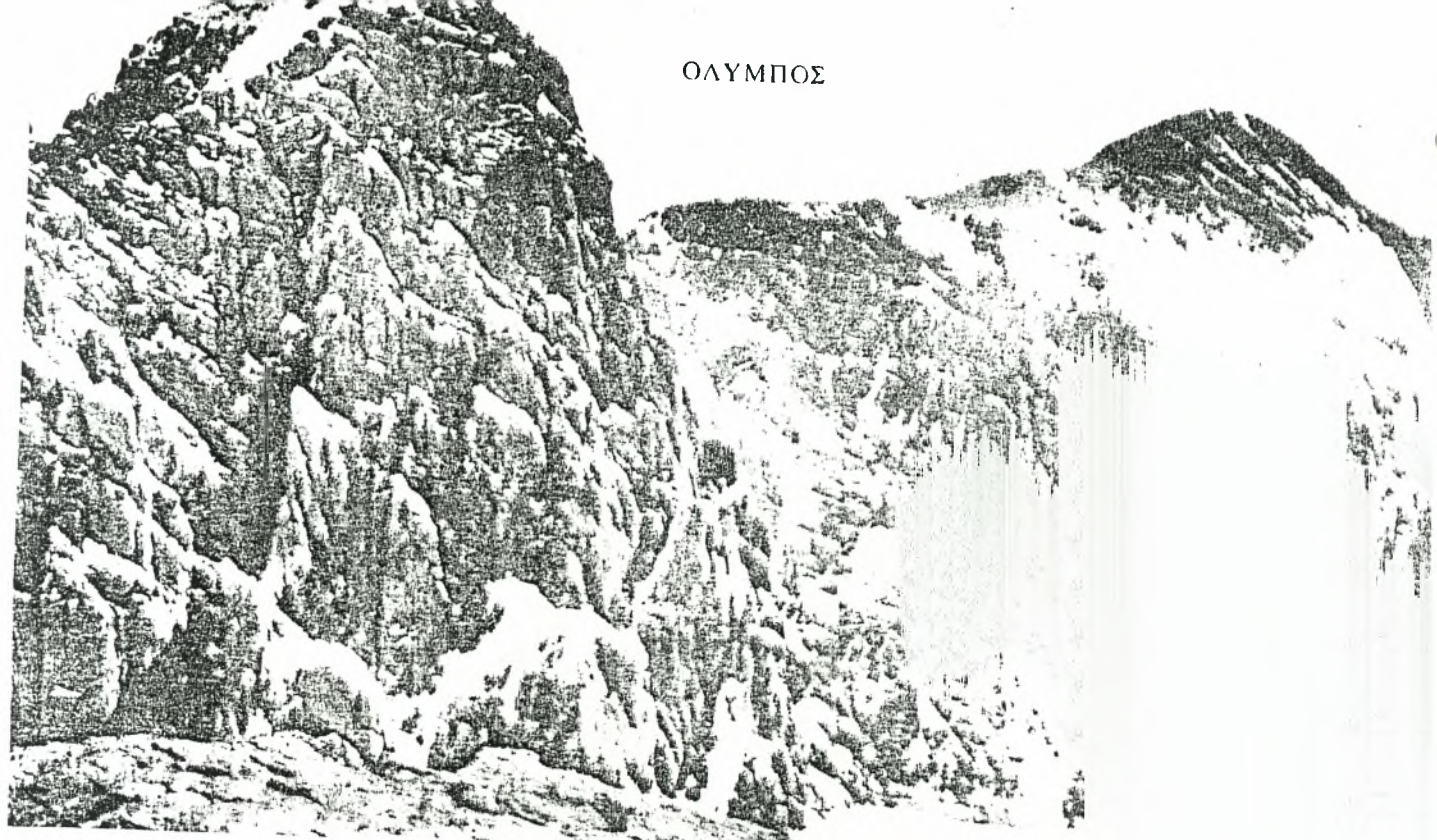
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

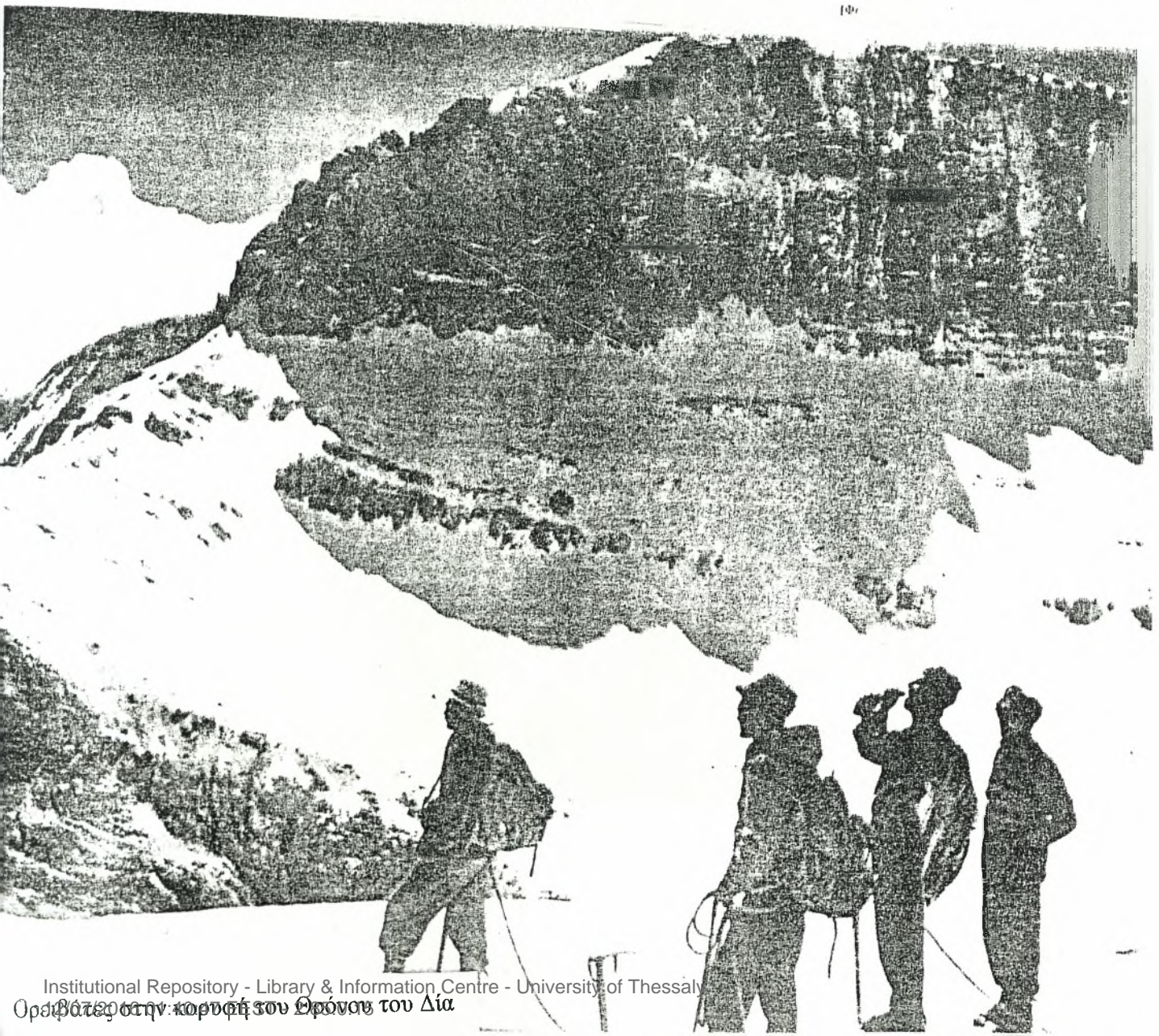

Κορυφή του Ολύμπου

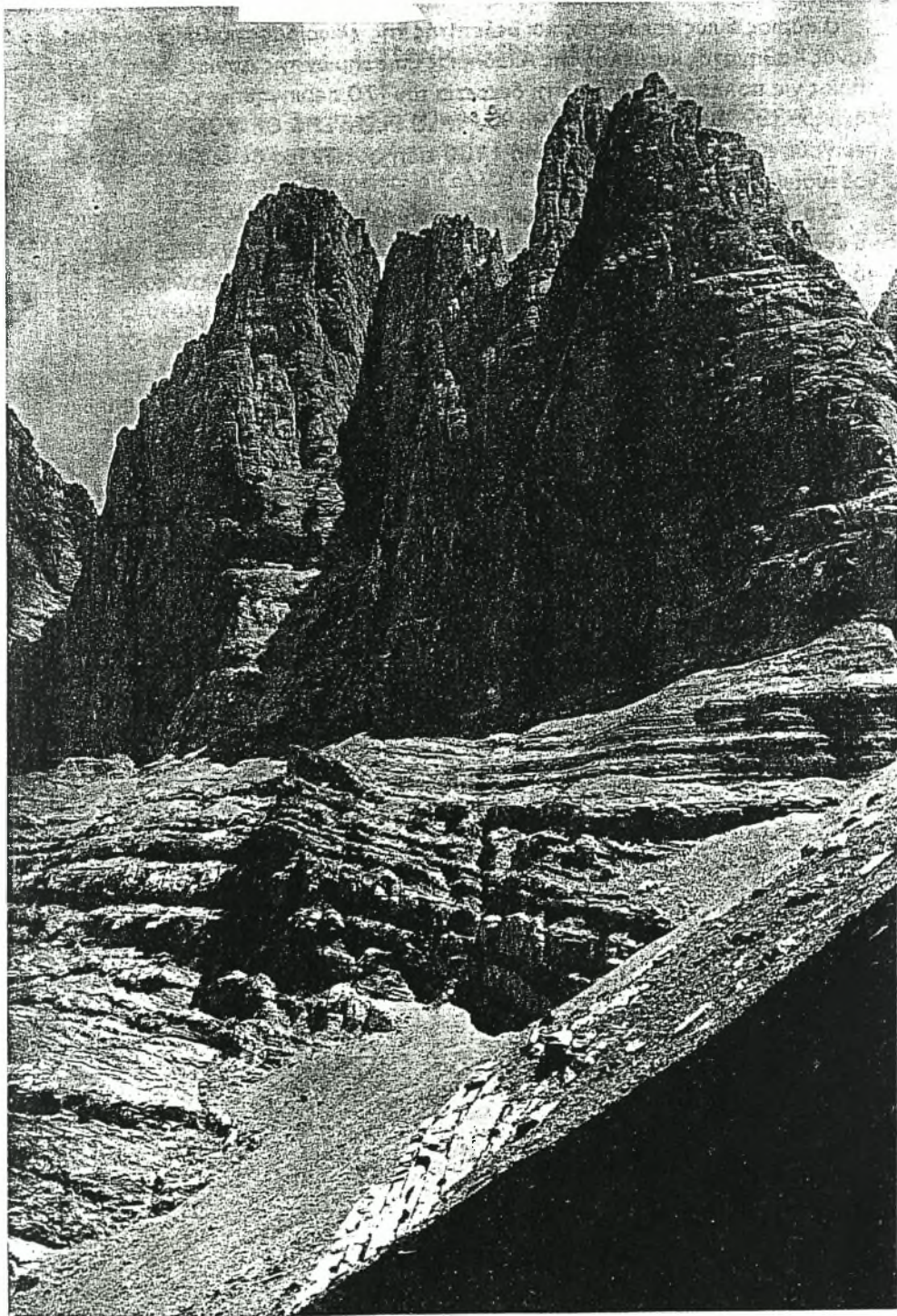

Η κορυφή του Μύτικα

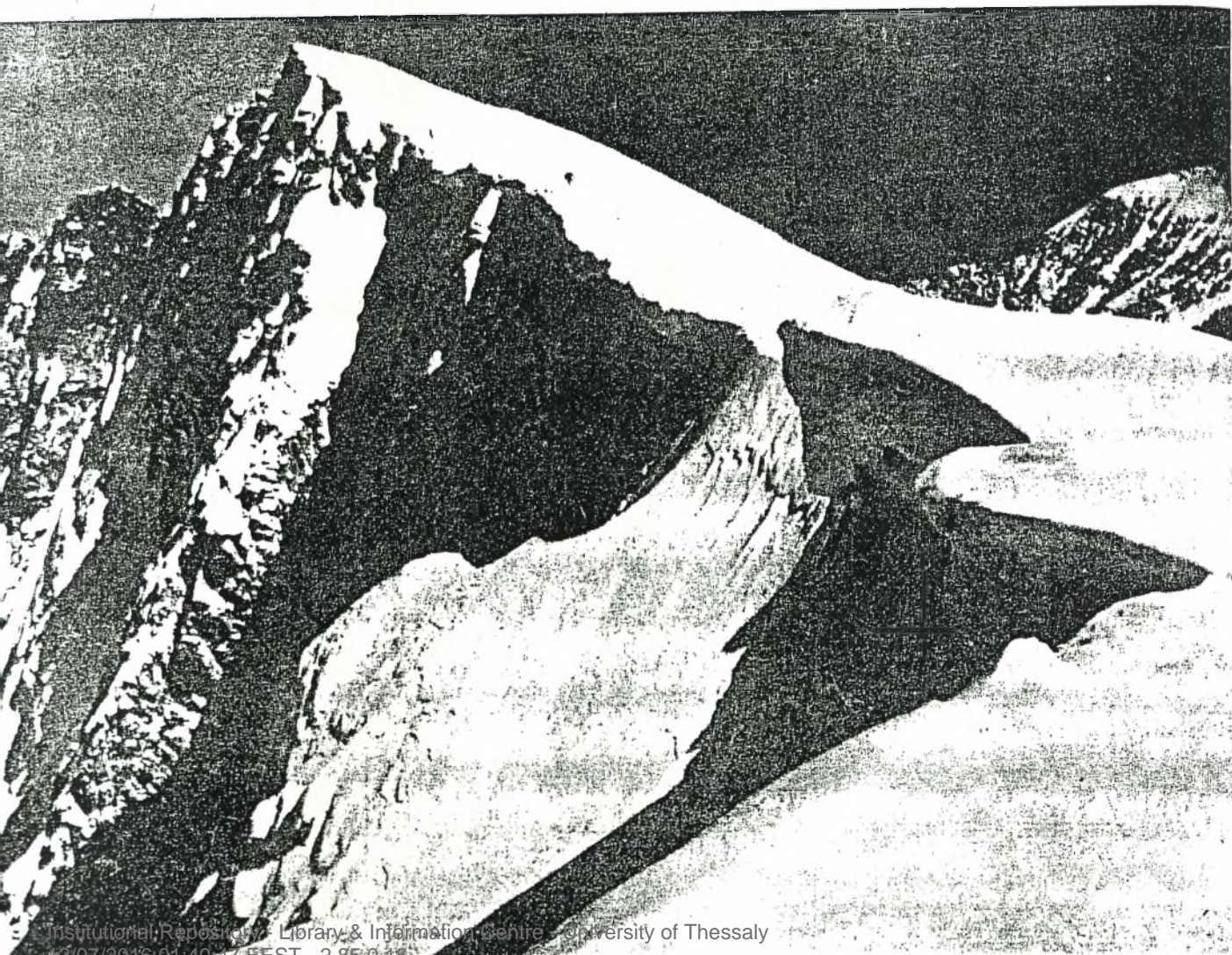

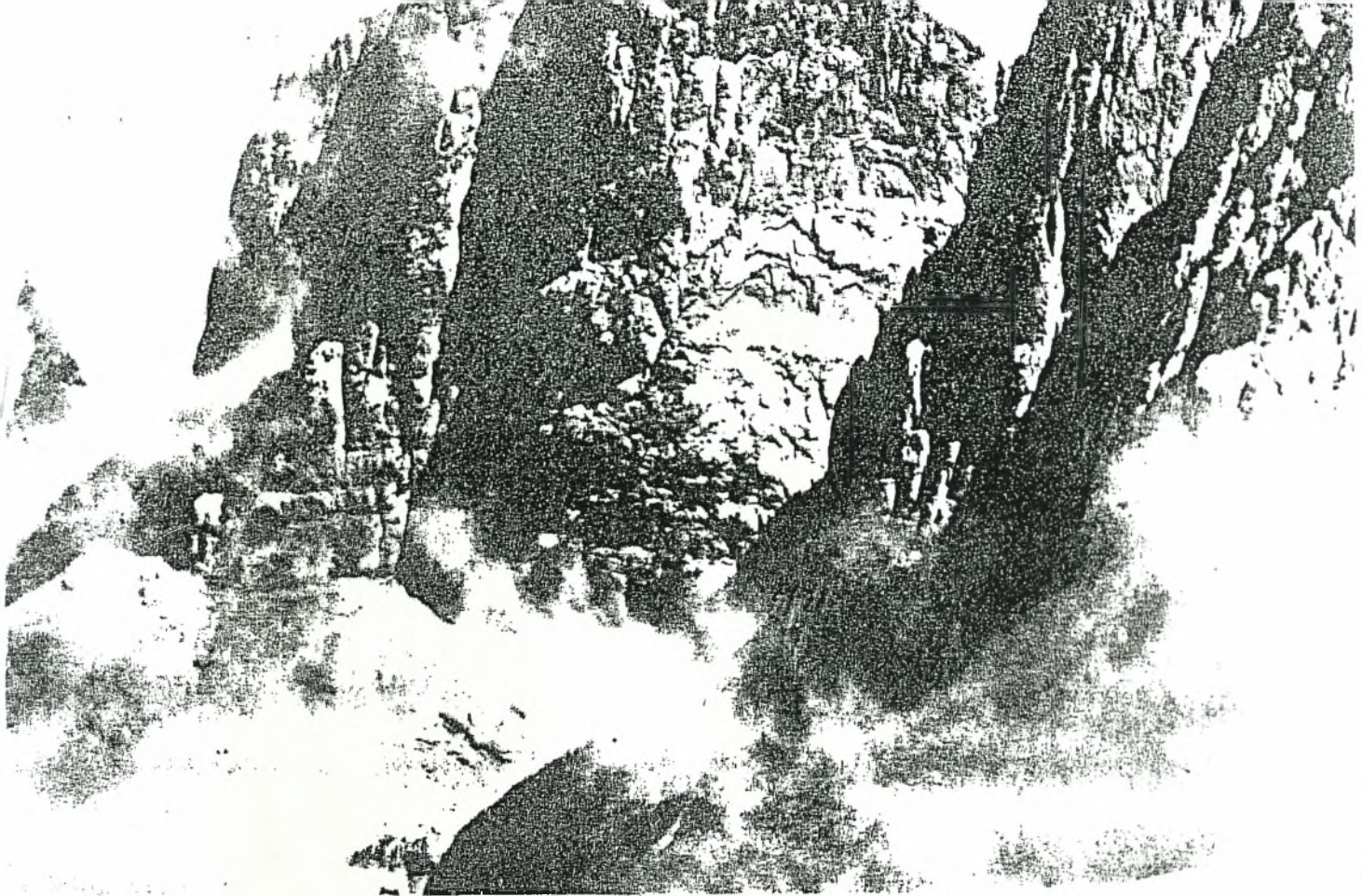
Ο Μύτικας

Το Πάνθεον

Α: Κορυφή Ολύμπου

Μετόλιθος και Καλόνηρος

Οι ψηλές κορυφές του Ολύμπου από τ' ανατολικά

Οι ψηλές κορυφές του Ολύμπου από τα νότια

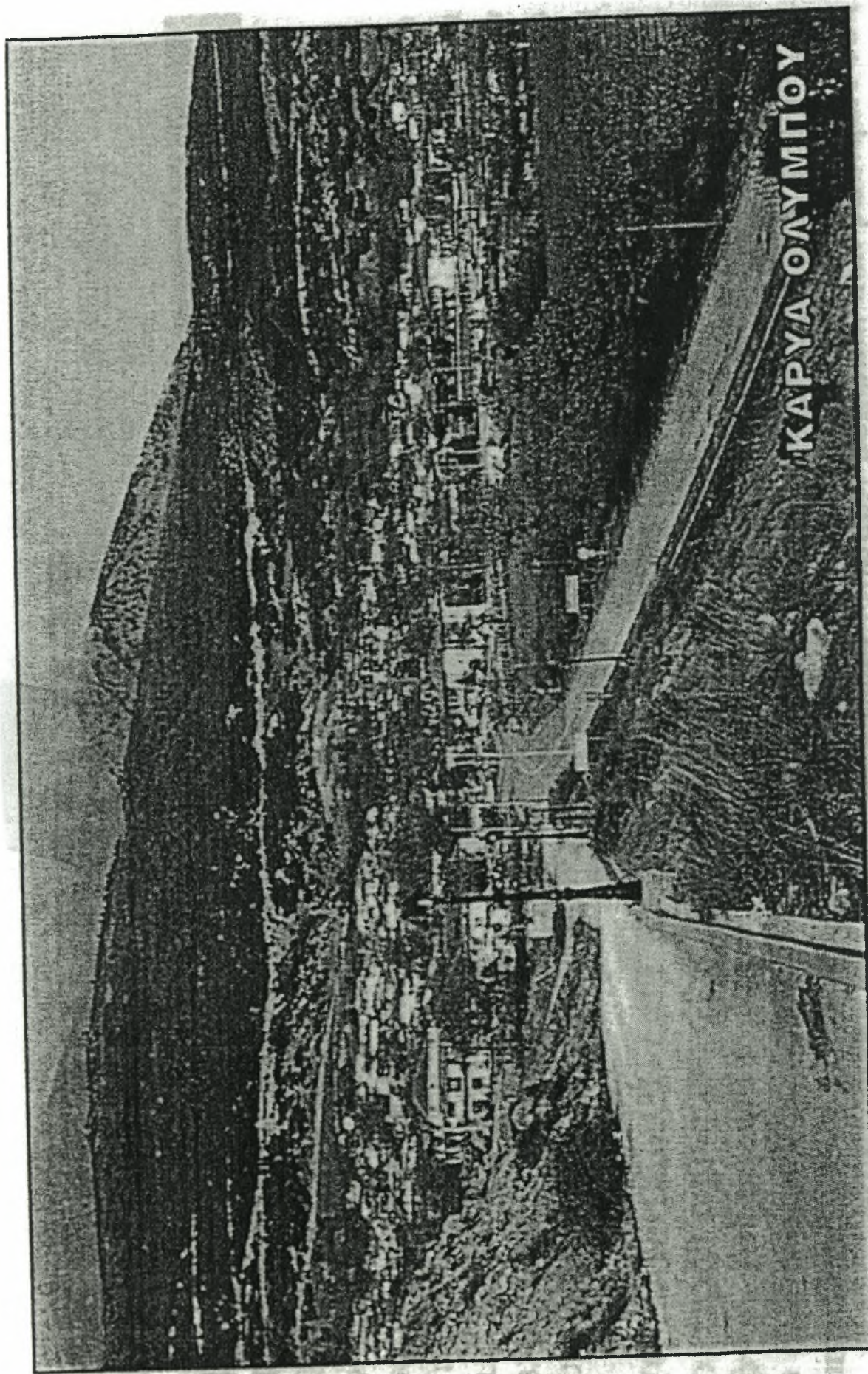

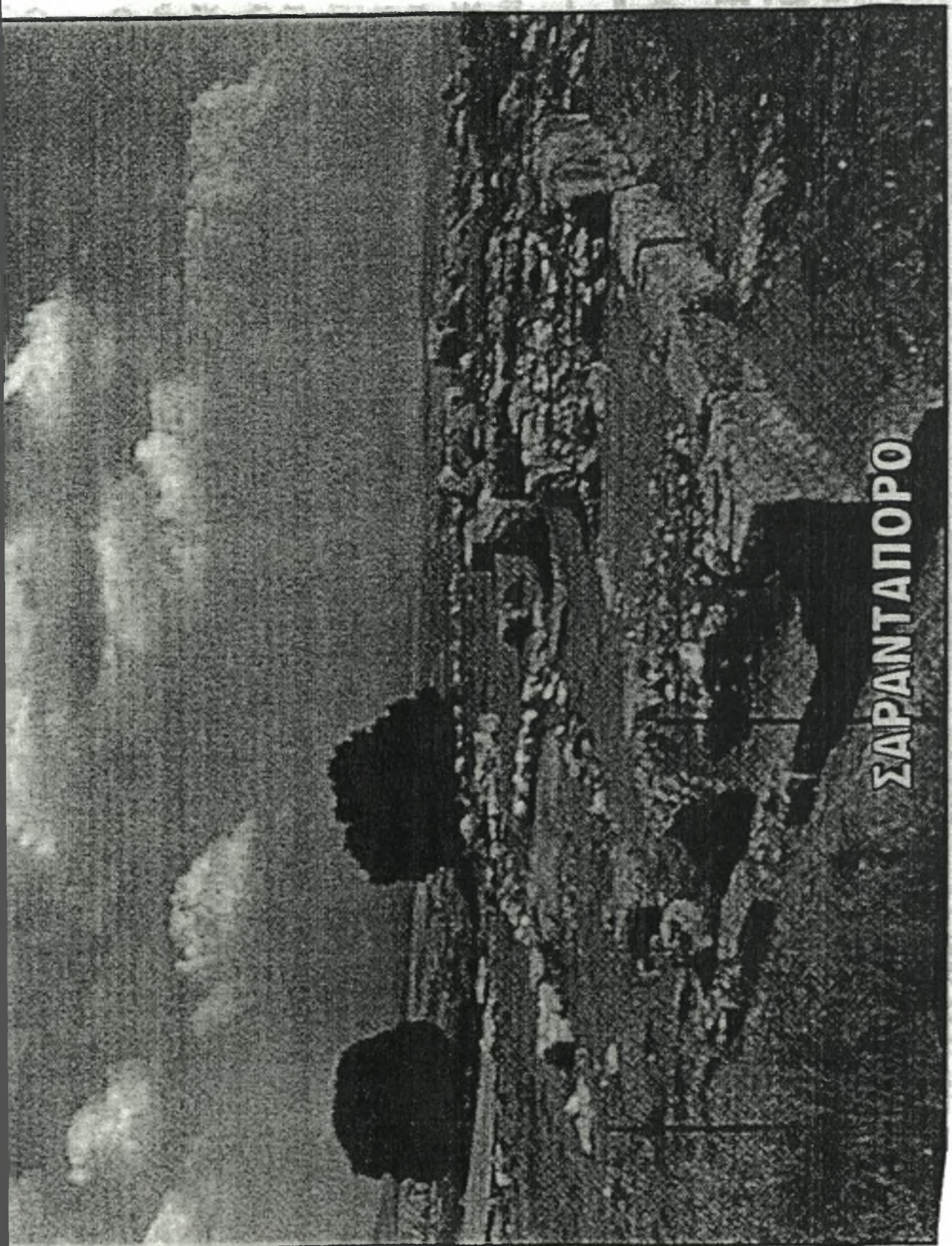

Ο Όλυμπος από τ' ανατολικά

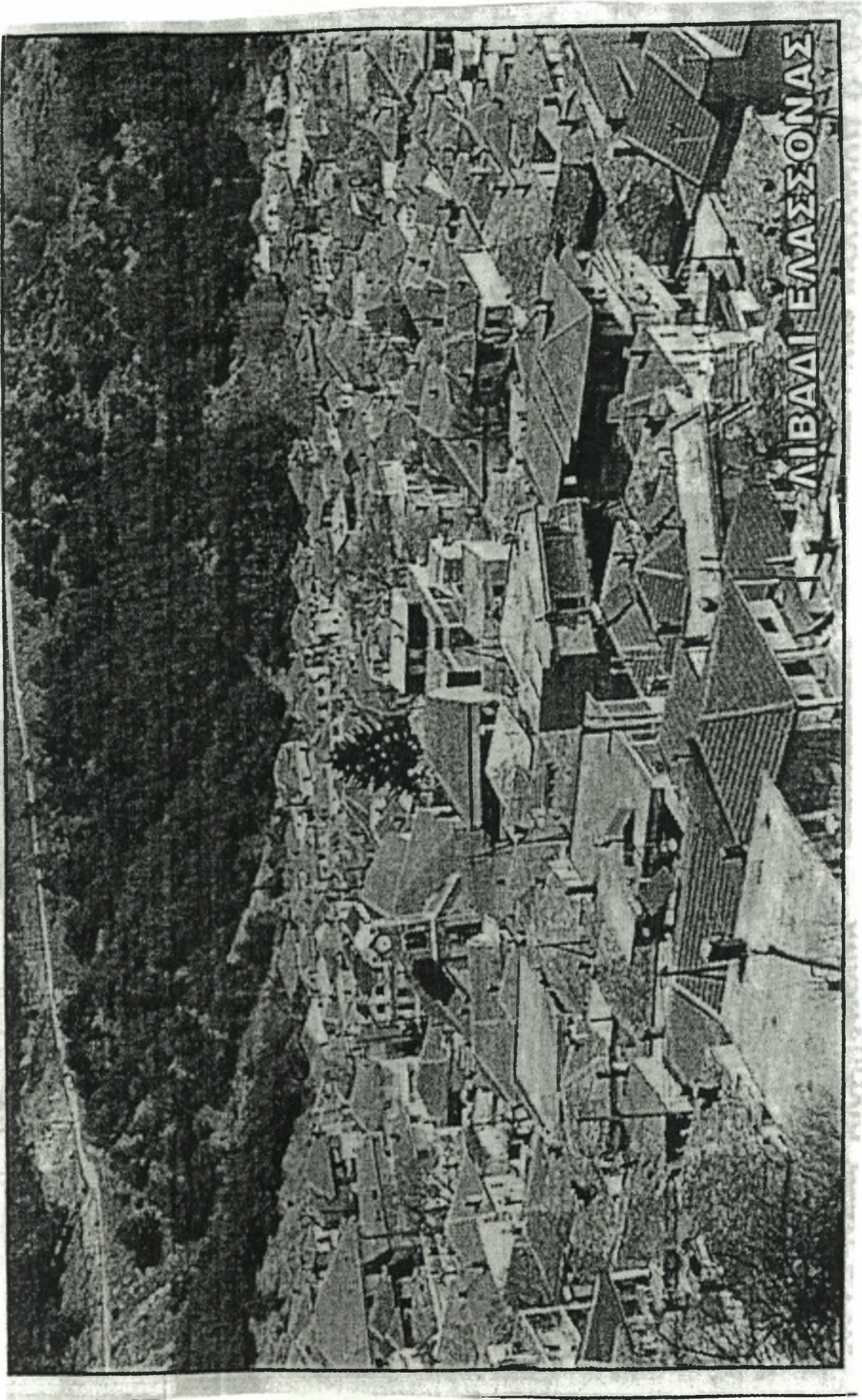
Ο Όλυμπος από τα βορειοδυτικά

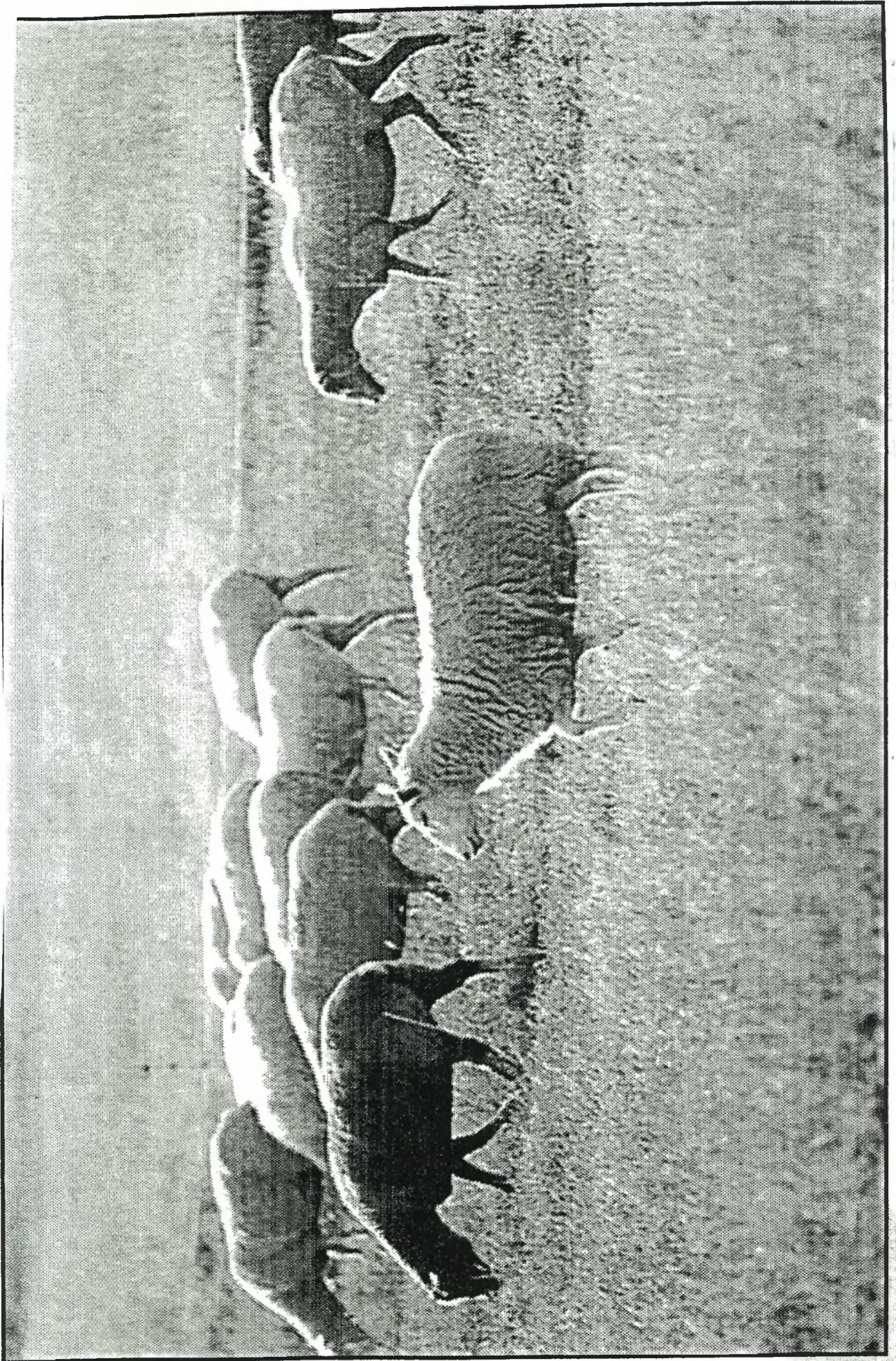

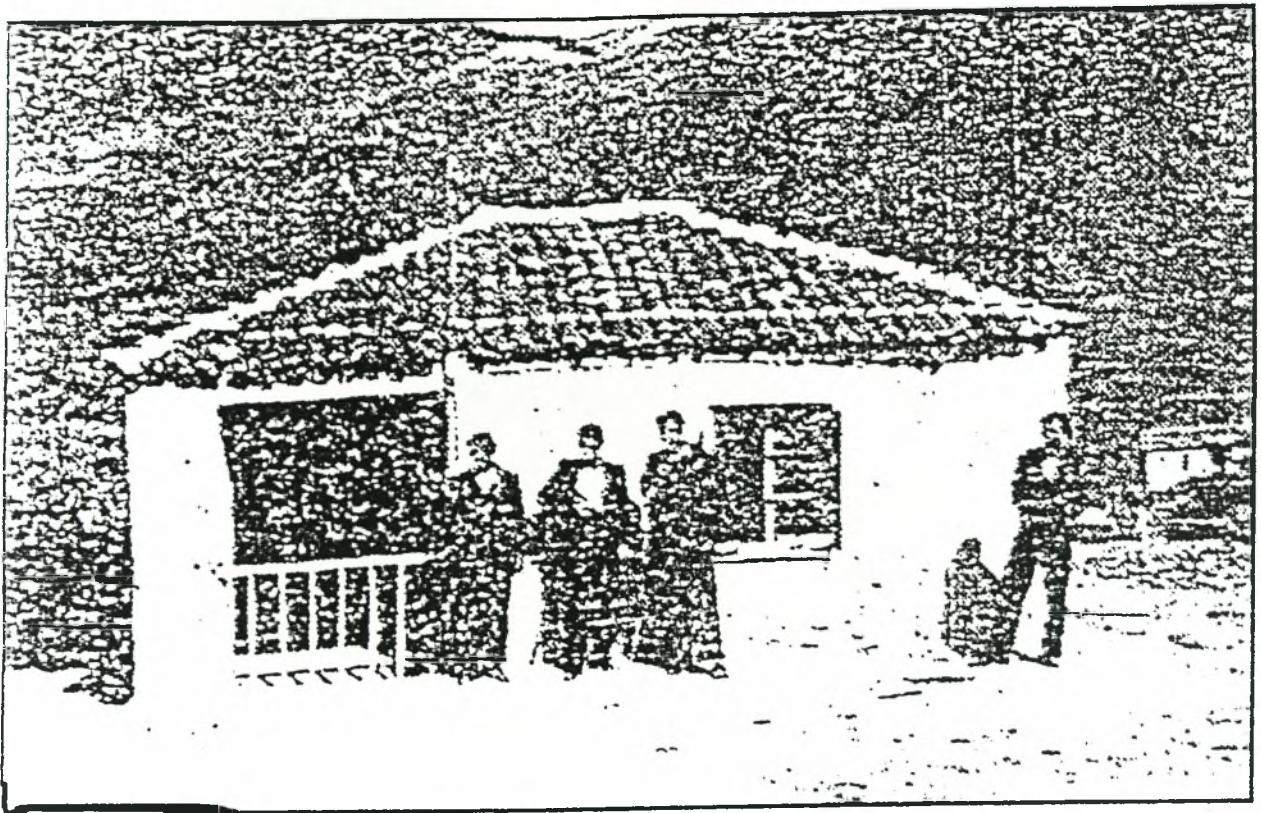

ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟ

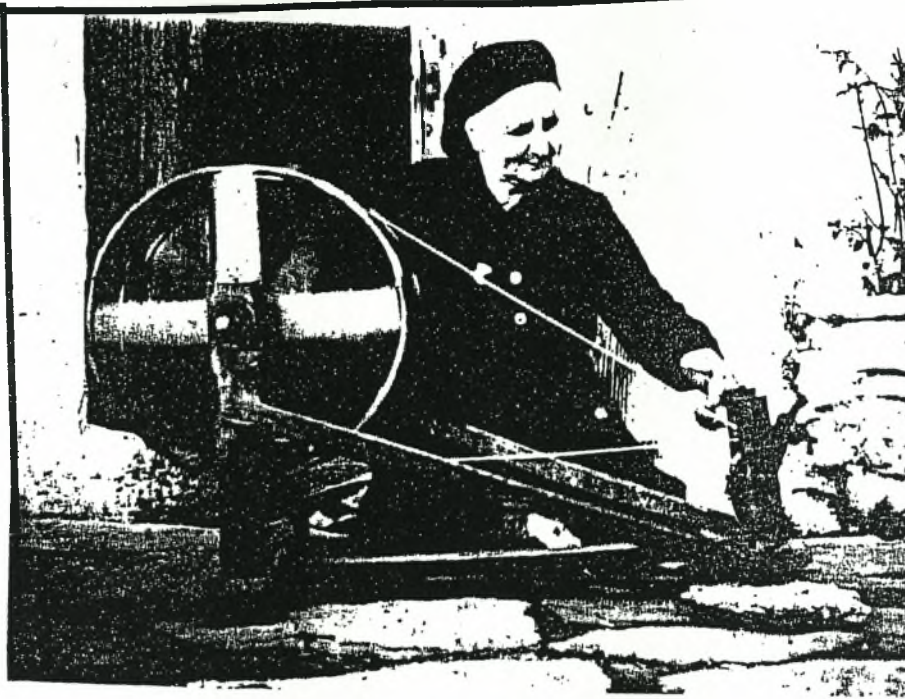

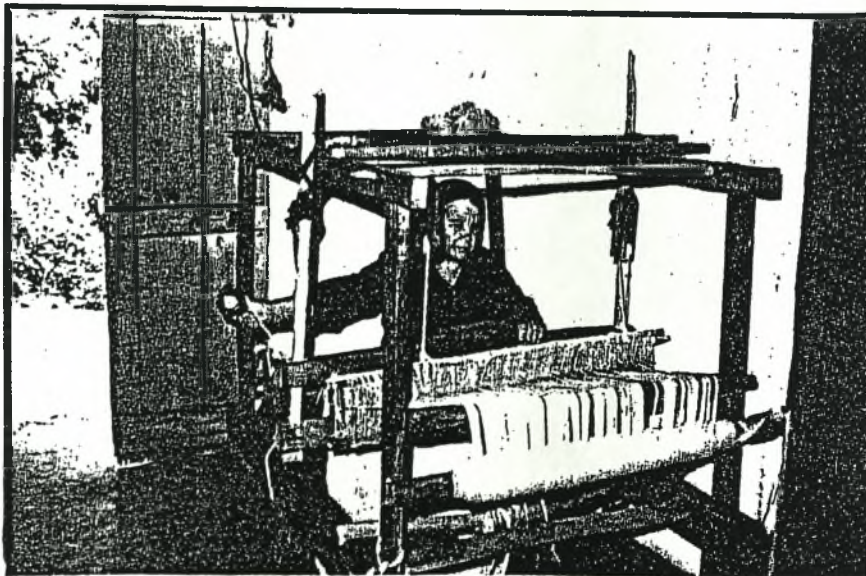
Κοινοτικό Γραφείο . 1957

Από σχολική γιορτή .1965

Γερόντισσα στο τσικρίκι

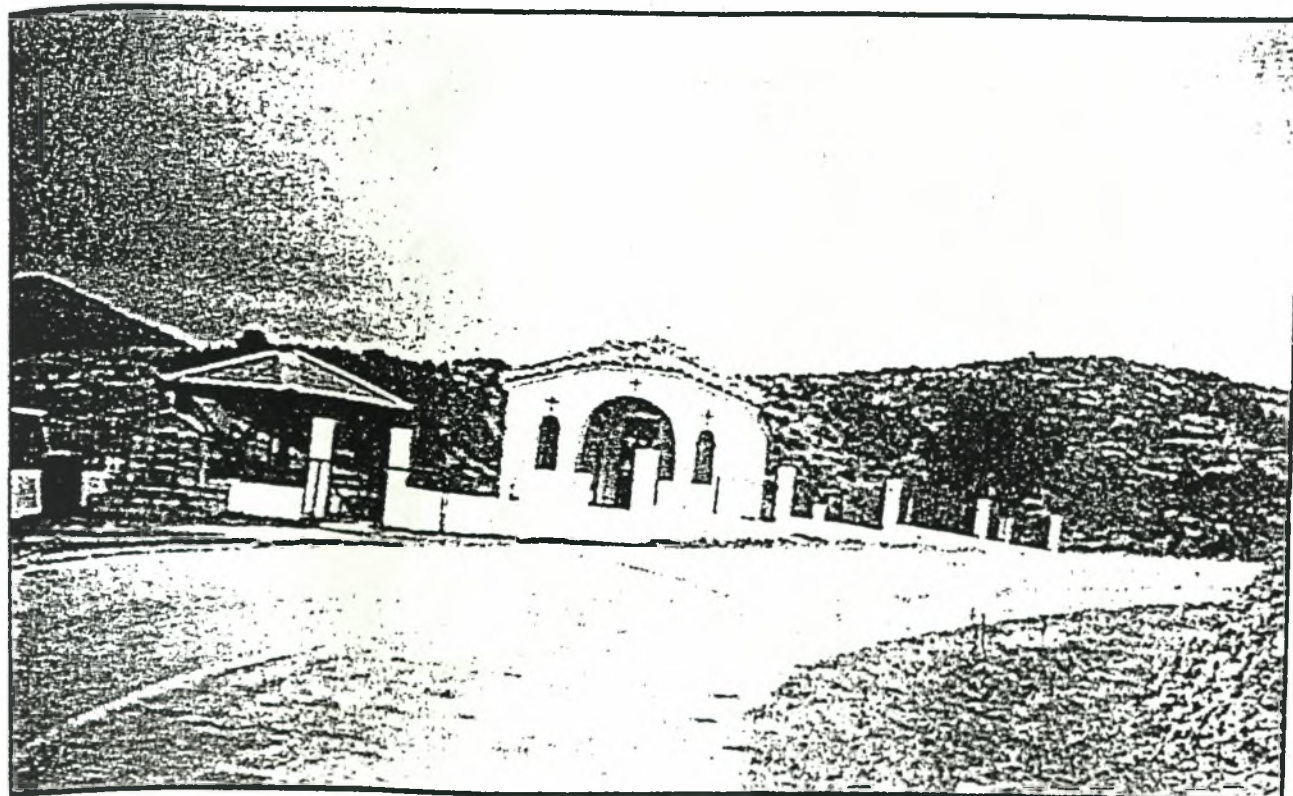

Ύφανση στον Αργαλειό

Παραδοσιακές στολές

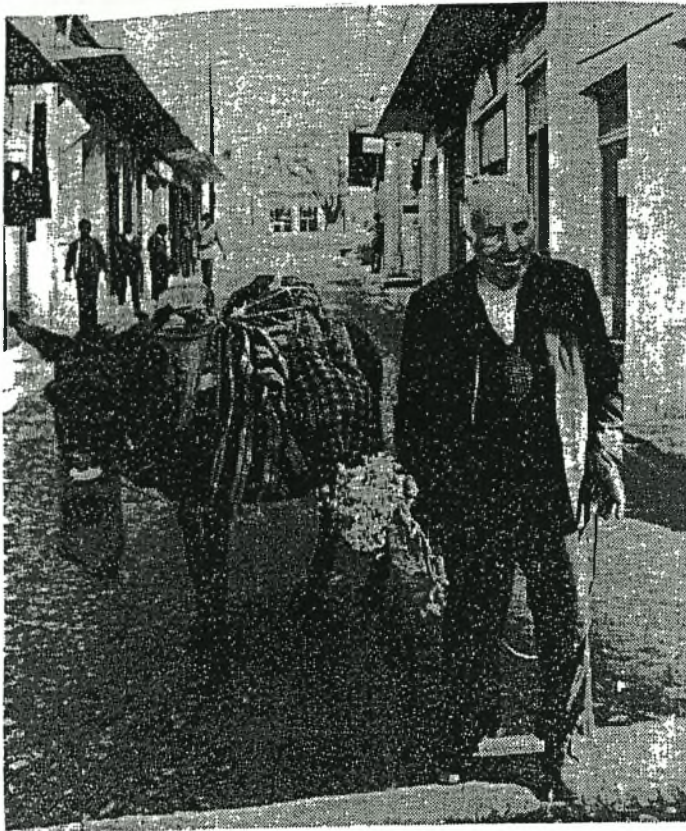
Το εκκλησάκι της Αγίας Κυριακής.

Το γνέσιμο μαλλιού

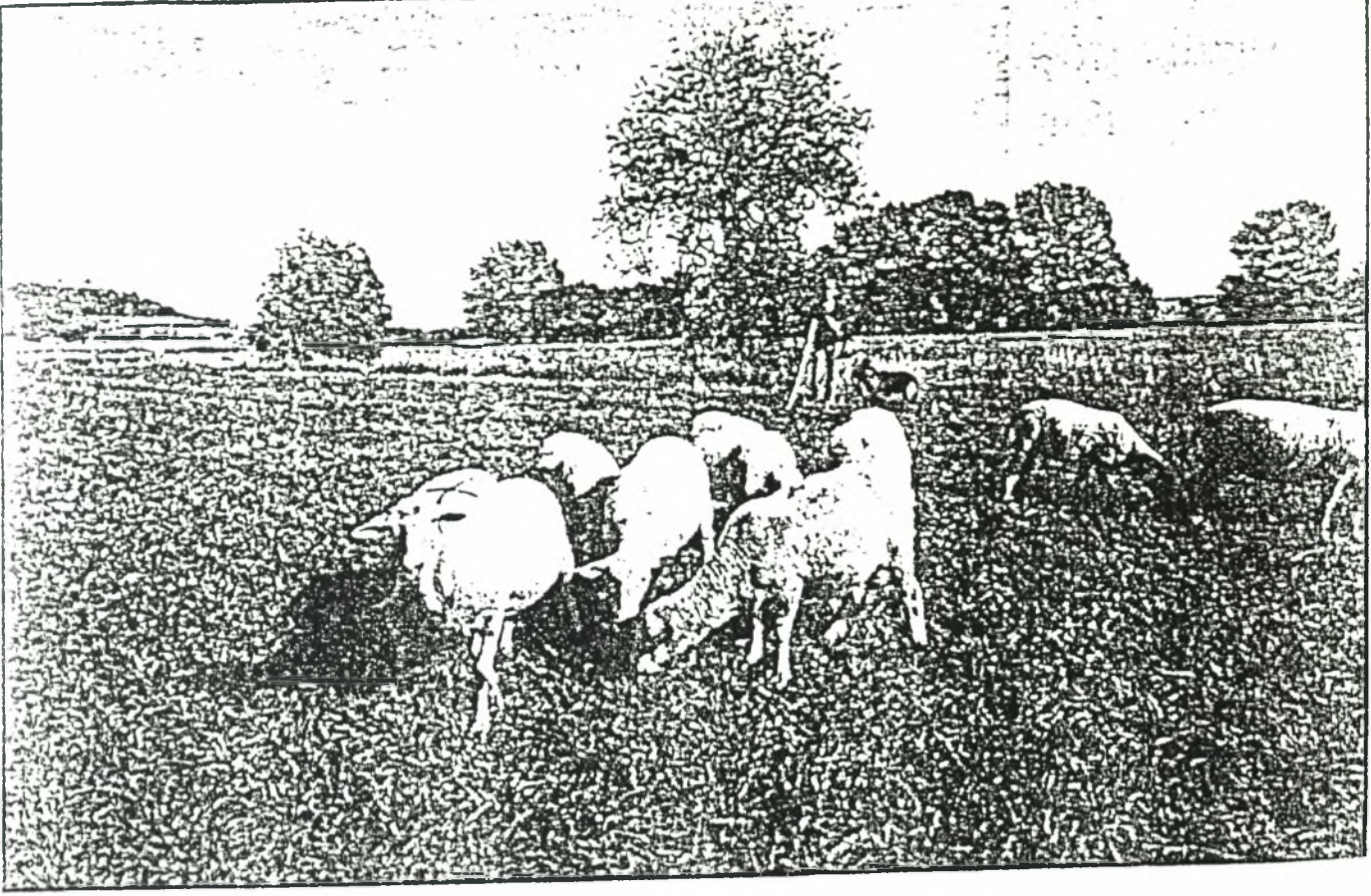
Γυναίκα στο λανάρισμα

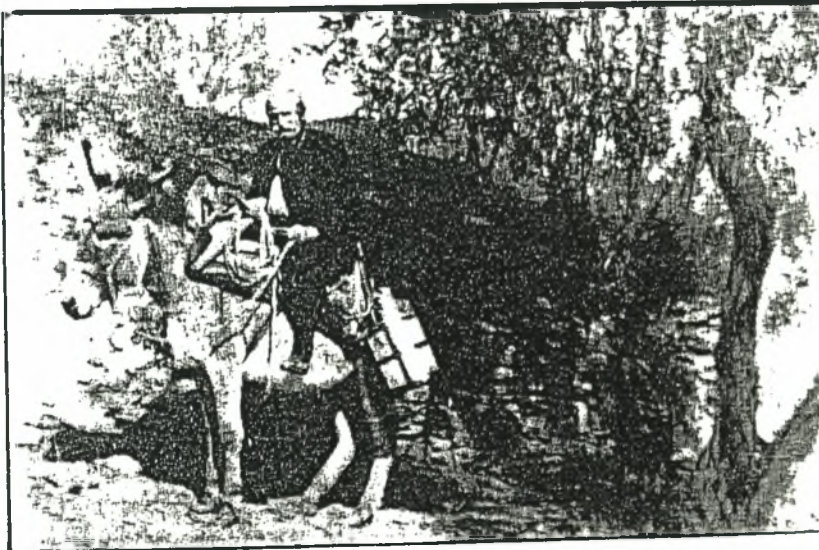
Επιστρέφοντας από τη δουλειά

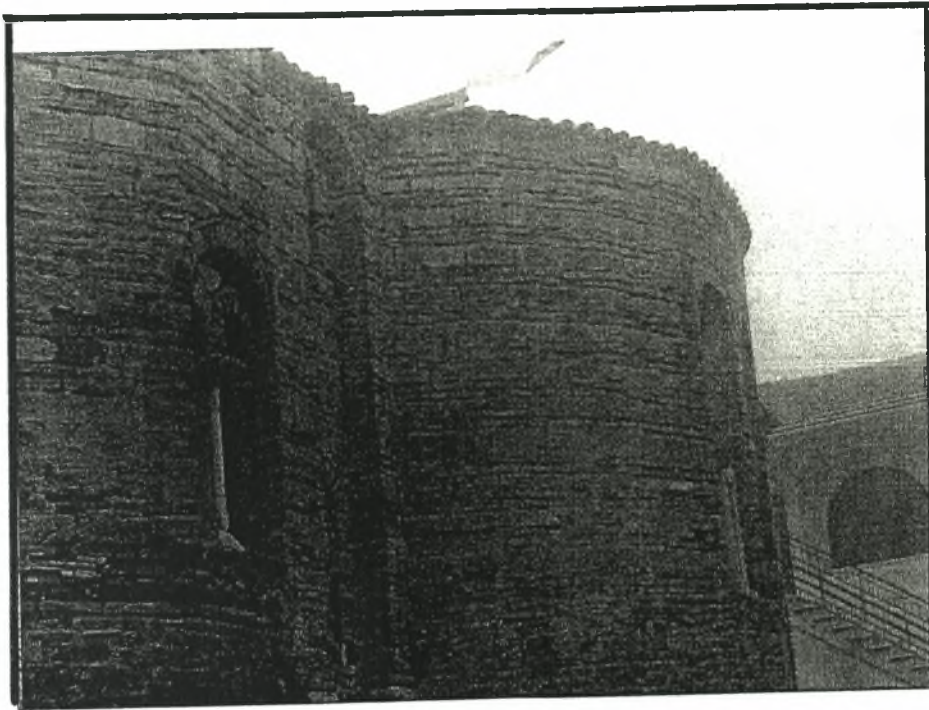
Ξεκούραση μετά από εργασία

Στο μαντρί

Βοσκός πηγαίνει στο κοπάδι

Εξωτερική άποψη της Μονής Κανάλων Ολύμπου

Τοιχογραφίες της Μονής Κανάλων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000074486